

EKONOMICKÁ UNIVERZITA V BRATISLAVE
FAKULTA MEDZINÁRODNÝCH VZŤAHOV

Evidenčné číslo: 105002/D/2021/36122163744959748

EKONOMICKÉ SANKCIE A ICH VPLYV NA
EKONOMIKY RUSKA A EÚ

Dizertačná práca

2021

Ing. Monika Kochajdová

EKONOMICKÁ UNIVERZITA V BRATISLAVE
FAKULTA MEDZINÁRODNÝCH VZŤAHOV

EKONOMICKÉ SANKCIE A ICH VPLYV NA
EKONOMIKY RUSKA A EÚ

Dizertačná práca

Študijný program:	Medzinárodné ekonomické vzťahy
Študijný odbor:	Ekonómia a manažment
Školiace pracovisko:	Katedra medzinárodných ekonomických vzťahov a hospodárskej diplomacie
Forma štúdia:	Denná
Školiteľ:	doc. Ing. Martin Grešš, PhD.

Bratislava 2021

Ing. Monika Kochajdová

ČESTNÉ VYHLÁSENIE

Čestne vyhlasujem, že som dizertačnú prácu vypracovala samostatne a že som uviedla všetku použitú literatúru.

Dátum:

.....

podpis

POĎAKOVANIE

Na tomto mieste by som sa rada poďakovala školiteľovi mojej záverečnej práce, doc. Ing. Martinovi Greššovi, PhD., za cenné rady a odborné vedenie. Zároveň by som sa rada poďakovala priateľovi a rodine, ktorí ma počas doktorandského štúdia podporovali a boli mi oporou.

ABSTRAKT

KOCHAJDOVÁ, Monika: *Ekonomické sankcie a ich vplyv na ekonomiky Ruska a EÚ* – Ekonomická univerzita v Bratislave. Fakulta medzinárodných vzťahov; Katedra medzinárodných ekonomických vzťahov a hospodárskej diplomacie. – Školiteľ: doc. Ing. Martin Grešš, PhD. – Bratislava: FMV, 2021, 126 s

Cieľom záverečnej dizertačnej práce je poskytnúť obraz o vplyvoch západných ekonomických sankcií uložených v roku 2014 na ruskú ekonomiku, ako aj o vplyve týchto sankcií na Európsku úniu ako jedného z iniciátorov. Dizertačná práca sa člení na päť hlavných častí: Súčasný stav riešenej problematiky doma a v zahraničí; Ciele dizertačnej práce; Metodika práce a metódy skúmania; Základný výskum a tematický rámec dizertačnej práce a Diskusia. Na dosiahnutie hlavného cieľa práce sme si stanovili niekoľko parciálnych cieľov, ktoré slúžia na podporu hlavného cieľa a overenie platnosti štyroch stanovených hypotéz. V teoretickej časti dizertačnej práce priblížime sankcie ako dôležitý nástroj zahraničnej politiky bez použitia sily. Na základe komparácie a analýzy historických prípadov definujeme podmienky, za ktorých by sankcie mohli byť efektívnym nástrojom. Historický prierez má priblížiť vývoj sankčného práva, a tým tak poskytnúť obraz o tom, prečo sa sankcie v súčasnosti uplatňujú v danom formáte a aký účel je týmito opatreniami sledovaný. K teoretickému úvodu pripájame prehľad aktuálneho stavu sankčného režimu Európskej únie voči Rusku. V analytickej časti dizertačnej práce analyzujeme vplyv západných sankcií na vybrané ekonomické oblasti, konkrétne na ruské poľnohospodárstvo, ruský energetický sektor, ruské migračné toky a vzájomný obchod medzi Európskou úniou a Ruskom. Keďže sankcie Európskej únie voči Rusku dodnes pretrvávajú a priamo ovplyvňujú aj ekonomiku štátov Európskej únie, považujeme túto problematiku za významnú pre európsky priestor. Intenciou tejto práce je priniesť nové iniciatívy a podporiť diskusiu o dôležitej téme týkajúcej sa sankcií a ich vplyvov.

Kľúčové slová: ekonomické sankcie, Ruská federácia, Európska únia, Lafayov index, automatické prognózovanie

ABSTRACT

KOCHAJDOVÁ, Monika: *Economic sanctions and their effects on the economies of Russia and EU* – University of economics in Bratislava. Faculty of International Relations; Department of International Economic Relations and Economic Diplomacy. – Thesis supervisor: doc. Ing. Martin Grešš, PhD. – Bratislava: FIR, 2021, 126 s

The aim of this dissertation thesis is to analyse the effects of western economic sanctions implemented in 2014 on the Russian economy, as well as the effect of these sanctions on the European Union as one of the initiators. Dissertation thesis is divided into five main parts: Current state of the issue at home and abroad; Objectives of the dissertation thesis; Methodology and research methods; Basic research and thematic framework of the dissertation thesis and Discussion. To achieve the main objective of the dissertation thesis we have set a several partial objectives, which serves to support the main objectives and verify the validity of the four stated hypotheses. In the theoretical section of the dissertation thesis we approach sanctions as an important tool of foreign policy without the use of force. Based on a comparison and analysis of historical cases, we define the conditions under which sanctions could be an effective tool. The historical overview intends to describe the evolution of the law of sanctions, and thus provide a picture of why sanctions are currently applied in a given format and what purpose is pursued by these measures. To the theoretical introduction we attach an overview of the current state of the European Union sanctions regime against Russia. In the analytical part of the dissertation thesis, we analyse the impact of the Western sanctions on selected economic areas, specifically on the Russian agriculture, the Russian energy sector, Russian migration flows and the mutual trade between the European Union and Russia. Since the sanctions of the European Union against Russia persist to this day and directly affect the economies of the countries of the European Union, we consider this issue to be important for the European area. The aim of the dissertation thesis is to bring new initiatives and encourage discussion on an important topic related to sanctions and their impact.

Key words: economic sanctions, Russian Federation, European Union, Lafay index, automatic forecasting

OBSAH

ÚVOD	10
1 TEORETICKÉ VYMEDZENIE EKONOMICKÝCH SANKCIÍ	12
1.1 História používania ekonomických sankcií.....	12
1.1.1 Sankcie pred založením Organizácie Spojených národov.....	12
1.1.2 Sankcie Organizácie Spojených národov.....	15
1.2 Ekonomické sankcie ako nástroj zahraničnej politiky	19
1.2.1 Charakteristika ekonomických sankcií ako nástroja medzinárodných vzťahov	21
1.2.2 Účinnosť a efektívnosť ekonomických sankcií.....	25
1.3 Vybrané debaty sankčného práva.....	33
1.3.1 Debata ultra vires	34
1.3.2 Debata efektivity	38
1.3.3 Debata humanitárnych vplyvov	40
1.3.4 Debata inteligentných sankcií	45
1.4 Reštriktívne opatrenia EÚ v súvislosti s krízou na Ukrajine	48
2 CIEĽ DIZERTAČNEJ PRÁCE	52
3 METODIKA PRÁCE A METÓDY SKÚMANIA	54
4 VPLYV EKONOMICKÝCH SANKCIÍ NA RUSKÚ EKONOMIKU.....	58
4.1 Vplyv ekonomických sankcií na ruský energetický sektor	59
4.2 Vplyv ekonomických sankcií na ruské poľnohospodárstvo.....	79
4.3 Vývoj medzinárodného obchodu medzi EÚ a Ruskom od roku 2014	93
4.4 Zmena migračných tokov z Ruskej federácie do Európskej únie po zavedení sankcií.....	100
DISKUSIA	106
ZÁVER	113
ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY	116
PRÍLOHY	126

ZOZNAM GRAFOV, TABULIEK, OBRÁZKOV A PRÍLOH

Grafy

Graf 1: Ruská produkcia ropy (bbl)	63
Graf 2: Úrovně produkcie ruského plynu v rokoch 2013 - 2015 (mld m3).....	67
Graf 3: Produkcia ropy top 10 svetových výrobcov (%)	69
Graf 4: Produkcia zemného plynu top 10 svetových výrobcov (mld m3).....	69
Graf 5: Priemerný vývoj cien ropy (EUR/USD)	75
Graf 6: Vývoj ruského HDP (mld EUR/USD)	76
Graf 7: Miera inflácie v Ruskej federácii 2010 - 2018 (%)	81
Graf 8: Vývoj exportu kôrovcov z Ruska do EÚ28 v rokoch 2001 - 2024 (tis EUR).....	89
Graf 9: Vývoj exportu čerstvých a chladených rýb z Ruska do EÚ28 v rokoch 2001 - 2024 (tis EUR)	90
Graf 10: Vývoj exportu mrazených rýb z Ruska do EÚ28 v rokoch 2001 - 2024 (tis EUR)	91
Graf 11: Vývoj exportu pšenice a zmesi zrna a ľanových semien z Ruska do EÚ28 v rokoch 2001 - 2024 (tis EUR).....	92
Graf 12: Vývoj importu a exportu EÚ28 s Ruskom (%)	96
Graf 13: Vývoj importu minerálnych palív, mazív a súvisiacich materiálov EÚ28 z Ruska (mil EUR)	98
Graf 14: Vývoj exportu strojov a dopravných zariadení EÚ28 do Ruska (mil EUR)	99
Graf 15: Dynamika emigrácie z Ruskej federácie v rokoch 1997 - 2014 (tis)	104

Tabuľky

Tabuľka 1: Príklad „sankčnej hry“ medzi Ruskom a EÚ za rok 2014	28
Tabuľka 2: Prognóza vývoja fáz ťažby ropy pre obdobie do roku 2030.....	65
Tabuľka 3: Predpoveď rozvoja produkcie plynu do roku 2030 (mld m3).....	66
Tabuľka 4: Priemerné zmeny cien v produkcii vybraných položiek 2013 - 2015 (RUB/kg)	80
Tabuľka 5: Produkcia vybraných potravín 2014 - 2016 (tis ton)	82
Tabuľka 6: Podiel importu vybraných tovarov na komoditné zdroje 2013 - 2018 (%)	83

Tabuľka 7: Desať komodít s najvyššou a najnižšou hodnotou Lafayovho indexu v rokoch 2013 a 2019.....	87
Tabuľka 8: Export EÚ28 do Ruska (mil EUR)	94
Tabuľka 9: Import EÚ28 z Ruska (mil EUR).....	95
Tabuľka 10: Obchodná bilancia EÚ28 s Ruskom (mil EUR)	95
Tabuľka 11: Vývoj exportu EÚ28 do vybraných krajín 2013 - 2019 (mil EUR).....	96
Tabuľka 12: Export potravín, nápojov a tabaku z EÚ28 do Ruska (mil EUR)	97

Obrázky

Obrázok 1: Obmedzenie podnikania na území Krymu a Sevastopoľa	50
Obrázok 2: Miera ruskej emigrácie a kľúčové udalosti 1997 – 2015 (tis).....	103

Prílohy

Príloha 1: Vstupné dáta pre výpočet prognózy a výsledné hodnoty prognóz.....	126
--	-----

ZOZNAM SKRATIEK

ARIMA	Autoregresný integrovaný model kľzavého priemeru
CAATSA	Zákon o boji proti americkým oponentom prostredníctvom sankcií
EBOD	Európska banka pre obnovu a rozvoj
EBRD	Európska banka pre obnovu a rozvoj
EIB	Európska investičná banka
EÚ, EÚ28	Európska únia
EUROSTAT	Štatistický úrad Európskych spoločenstiev
HDP	Hrubý domáci produkt
HS	Harmonizovaný systém
IEA	Medzinárodná agentúra pre energetiku
IKAR	Inštitút pre konjuktúru agrárneho trhu
IOM	Medzinárodná organizácia pre migráciu
LFI	Lafayov index
LNG	Skvapalnený zemný plyn
OECD	Organizácia pre hospodársku spoluprácu a rozvoj
OPEC	Organizácia krajín vyvážajúcich ropu
OSN	Organizácia spojených národov
ROSSTAT	Federálna štátna štatistická služba Ruskej federácie
UNITA	Národný zväz za úplnú nezávislosť Angoly
ZSSR	Zväz sovietskych socialistických republík

ÚVOD

Sankcie sa začali používať ako nástroj na donútenie zmeny činnosti či správania ešte v časoch pred naším letopočtom. Sankcie sa využívali v iných formách, no za rovnakým účelom ako v súčasnosti. V minulosti sa nekládol veľký dôraz na spôsob použitia sankcií ani na ich vplyvy. Po zavedení novodobých sankcií sa skúma nielen vplyv na ekonomiku, ale aj možné vedľajšie účinky, ktoré negatívne pôsobia na civilné obyvateľstvo. K tomuto posunu prišlo najmä z dôvodu uvedomenia si potreby zvýšenia účinnosti sankcií a eliminácie negatívnych vedľajších účinkov týchto opatrení. Účinnosť sankcií je aktuálnou otázkou aj v súčasnosti, avšak čím viac sa preukazuje, že ciele sankcie pripravené a prispôbené na špecifické situácie sa javia byť efektívnejším riešením ako širokospektrálne sankcie používané v minulosti. Národné vlády a medzinárodné organizácie, ako napríklad Organizácia Spojených národov a Európska únia ukladajú ekonomické sankcie za účelom donútenia, odstrašenia alebo potrestania subjektov, ktoré ohrozujú ich záujmy alebo porušujú medzinárodné normy správania. Využívajú sa na dosiahnutie mnohých zahraničnopolitických cieľov vrátane boja proti terorizmu, nešírenia jadrových zbraní, podpory rozvoja demokracie a ľudských práv, riešenia konfliktov a kybernetickej bezpečnosti.

V predloženej práci si vo všeobecnosti priblížime sankcie ako dôležitý nástroj bez použitia sily, ktorý sa spolieha na dôsledne naplánované opatrenia pred použitím vojenskej sily. Na základe komparácie a analýzy historických prípadov definujeme podmienky, za ktorých by sankcie mohli byť efektívnym nástrojom v situáciách, kedy vyvstane potreba medzinárodného donútenia. Takáto situácia nastala po udalostiach na Ukrajine v roku 2014. Tie šokovali svet, pričom ich dôsledkom, okrem pripojenia Krymu Ruskou federáciou a občianskej vojny na východe Ukrajiny, bolo aj prijatie série sankcií zo strany EÚ a následných protipatrení zo strany Ruska. Hlavným cieľom tejto dizertačnej práce je práve posúdenie pôsobenia týchto sankcií, konkrétne tých ekonomických, na vybrané ekonomické oblasti Európskej únie a Ruskej federácie. Konkrétnejšie sa v práci zaoberáme otázkami: Aké vplyvy môžeme pozorovať na ekonomikách Ruska a EÚ päť rokov od uvalenia sankcií voči Rusku, rovnako ako aj uloženia odvetných opatrení zo strany Ruska, ako reakcia na vojenskú intervenciu Ruska na východnej Ukrajine? Majú sankcie len negatívny vplyv na ruskú ekonomiku alebo viedli aj k pozitívnym efektom na ruské hospodárstvo? Ako sa sankcie priamo dotýkajú vybraných sektorov ruskej ekonomiky? Majú tieto sankcie

negatívne dôsledky aj pre EÚ ako jedného z ich iniciátorov? Prispela krymská kríza k zvýšeniu emigrácie z Ruska?

V prvej kapitole sa budeme venovať teoretickému úvodu do problematiky sankcií. Historický prierez má priblížiť vývoj sankčného práva, a tým tak poskytnúť obraz o tom, prečo sa sankcie v súčasnosti uplatňujú v danom konkrétnom formáte a aký účel je týmito opatreniami sledovaný. K teoretickému úvodu pripájame prehľad aktuálneho stavu sankčného režimu EÚ voči Rusku.

Snahou autorky v analytickej časti je v priereze časového úseku skúmať vplyv západných sankcií, najmä tých európskych, a ruských protiopatrení na vybrané ekonomické oblasti. Zhodnocujeme ako tieto sankcie a protiopatrenia vplývajú na ruské poľnohospodárstvo, ruský energetický sektor, ruské migračné toky a vzájomný obchod medzi EÚ a Ruskom, v ktorom sme sa zamerali na oblasti obchodu s vybranými komoditami ako stroje, dopravné prostriedky, mazivá, minerálne oleje a iné.

Pre účely posúdenia vplyvu sankcií na ruské poľnohospodárstvo vypracujeme analýzu úrovne špecializácie zahraničného obchodu s poľnohospodárskymi produktami medzi Ruskom a krajinami EÚ²⁸. Analýzu špecializácie obchodu uskutočníme pomocou výpočtu Lafayovho indexu. Pomocou komparácie porovnáme dynamiku špecializácie zahraničného agropotravinárskeho obchodu v roku 2013 – pred zavedením sankčného režimu a ruských odvetných opatrení a v roku 2019 – päť rokov po zavedení tohto režimu. Následne podrobíme dáta prognóze, ktorou predikujeme možné budúce hodnoty exportov pre top 5 komodít s najväčšou obchodnou špecializáciou v roku 2019.

Sme toho názoru, že vzhľadom na tému tejto práce ide o veľmi aktuálnu problematiku. V súčasnom globalizácii prepojenom svete je potrebné pristupovať k implementovaniu ekonomických sankcií veľmi opatrne. Toto obzvlášť platí v prípade takých významných entít akými sú EÚ a Rusko, pretože svojou ekonomickou silou vplývajú aj na okolité štáty. V takýchto prípadoch je potrebné dôsledne sledovať ako ekonomické sankcie vplývajú na ekonomiku oboch entít a ako sa tieto entity s týmito vplyvmi vyrovnávajú. Je dôležité sledovať, či zavedený sankčný režim efektívne splňa svoj stanovený cieľ. Posúdenie vplyvov ekonomických sankcií predstavuje kritické otázky tak pre EÚ ako aj pre Rusko.

1 TEORETICKÉ VYMEDZENIE EKONOMICKÝCH SANKCIÍ

V prvej kapitole práce priblížime históriu vývoja sankčných režimov od sankcií ako „necitlivého“ diplomatického nástroja do presne riadených opatrení, ktoré dnes poznáme. Zameriame sa na obdobie používania sankcií pred a po založení Organizácie Spojených národov. Tiež priblížime ekonomické sankcie ako dôležitý nástroj zahraničnej politiky s ohľadom na ich historické odôvodnenie a efektivitu. V poslednej časti tejto kapitoly sa venujeme debatám, ktoré sa orientujú na rôzne otázky a problémy, ktoré vyvstali v priebehu histórie a pri aplikovaní sankcií na jednotlivé situácie a ktoré bolo potrebné riešiť a odstrániť.

1.1 História používania ekonomických sankcií

Ekonomické sankcie zohrávajú čoraz dôležitejšiu úlohu v diplomacii 21. storočia, a preto je významné zamyslieť sa nad tým, ako v minulosti fungovali. História ekonomických sankcií sa datuje až do roku 432 pred naším letopočtom, kedy grécky štátnik a generál Pericles vydal takzvaný „Megarský dekrét“. V dôsledku zavedenia ekonomického embarga mali megarskí obchodníci zakázané obchodovať v Aténach a ich lode museli opustiť prístavy.¹ Zavedenie embarga malo politické dôvody, pretože mesto Megara bolo spojencom Sparty. Od obdobia antického Grécka sa sankcie používali ako reakcia na dianie v medzinárodnom spoločenstve. Boli využívané ako nástroj bez použitia sily na donútenie k zmene správania a na dosahovanie rôznych cieľov. Počas tohto obdobia prešli sankčné režimy značným vývojom. Môžeme uviesť, že v začiatkoch bolo hlavným účelom sankcií úplné ochromenie ekonomiky agresora, a tým ho prinútiť k poslušnosti a obnoviť status quo pred porušením práva. Uvedené sankčné režimy nerátali s vedľajšími negatívnymi vplyvmi na civilné obyvateľstvo, ktoré bolo často krát zasiahnuté viac ako samotný sankcionovaný štát.

1.1.1 Sankcie pred založením Organizácie Spojených národov

Staroveké štáty boli väčšinou ekonomicky sebestačné a v tomto období prevládala skôr politická izolácia a nedôvera voči cudzím prvkom. Prevažovali národné záujmy jednotlivých štátov a ochota spolupracovať na medzinárodnej úrovni bola veľmi nízka. Pri

¹ BONNER, R. J. The Megarian Decrees. In: *The University of Chicago Press Journal*. [online]. 1921. roč. 16. s. 238-245. [Cit. 23.09.2018]. Dostupné na internete: https://www.jstor.org/stable/263135?seq=1#metadata_info_tab_contents

porušovaní pravidiel alebo narúšaní vzájomných vzťahov nastupovalo automaticky donucovanie silou, ktoré bolo vnímané ako jediný opravný prostriedok. Takéto donucovanie malo povahu odvety a silnejšie krajiny mali prevahu nad tými slabšími.

Medzinárodná spolupráca na vyššej úrovni začala až po tridsaťročnej vojne v roku 1648, uzatvorením Vestfálskeho mieru.² Aj napriek rastúcej medzinárodnej spolupráci snaha o územné zisky a mocenský rozmach neodradili niektoré štáty, aby sa z tejto spolupráce vyčlenili a sledovali vlastné mocenské ciele. Ideálnym príkladom takejto situácie je napoleonské Francúzsko. Po upevnení moci na kontinente sa Francúzsko snažilo o zničenie svojho ostrovného suseda, Veľkej Británie. Po porážke pri myse Trafalgar v roku 1805 sa šance Francúzska na ovládnutie Veľkej Británie rozplynuli. Riešením pre opätovné získanie výhody bolo zavedenie rozsiahlych ekonomických sankcií nazvaných Kontinentálny systém alebo Kontinentálna blokáda („*Continental system or Continental blockade*“). Kontinentálna blokáda bol súbor cielených ekonomických sankcií zameraných na obchod s Veľkou Britániou. Tieto sankcie spočívali najmä v zákaze európskych lodí kotviť a obchodovať v britských prístavoch. Každá loď, ktorá smerovala do Veľkej Británie, ktorá sa plavila pod vlajkou Veľkej Británie, alebo ktorá vyplávala z britských prístavov bola podrobená kontrole. V prípade, že sa preukázalo, že loď obchoduje alebo preváža tovar z Veľkej Británie, bol tento tovar zhabaný. Neskôr Veľká Británia prijala vlastnú radu sankcií ako reakciu na Kontinentálnu blokádu. Záverom sa zo strany Francúzska vyhrotili sankcie až do takej miery, že zhabaný tovar sa páliť a lode sa potápali. Systém Kontinentálnej blokády sa preukázal ako neefektívny, pretože niektoré európske krajiny odmietli pristúpiť k sankciám (príklad Portugalska) alebo opakovane porušovali zavedené sankcie (príklad Ruska).³ S uvedeným súvisí absencia efektívneho donucovacieho mechanizmu, ktorý by prinútil jednotlivé štáty dodržiavať zavedený sankčný režim. Keď už hrozba silou nestačila, resp. nebola účinná, snažilo sa Francúzsko vynútiť dodržiavanie tohto systému použitím sily. Uvedené sa preukázalo byť neúčinné a malo za následok úpadok francúzskeho impéria.

Parižska zmluva z roku 1856 rozšírila medzinárodnú spoluprácu aj na mimoeurópske a nekresťanské štáty, napríklad Turecko a Japonsko.⁴ Na konci 19. storočia

² SOTIROVIS, V. B. The Peace Treaty of Westphalia (1648) and its Consequences for International Relations. In: *Oriental Review*. [online]. 2017. [Cit. 23.09.2018]. Dostupné na internete: <https://orientalreview.org/2017/12/09/peace-treaty-westphalia-1648-consequences-international-relations/>

³ ENCYCLOPEDIA BRITANNICA. *The Continental System And The Blockade, 1807–11*. [online]. 2018. [Cit. 20.09.2018]. Dostupné na internete: <https://www.britannica.com/event/Napoleonic-Wars/The-Continental-System-and-the-blockade-1807-11>

⁴ UNITED STATES DEPARTMENT OF STATE, OFFICE OF THE HISTORIAN. *Treaty of Paris*. [online]. 2017. [Cit. 23.09.2018]. Dostupné na internete: <https://history.state.gov/milestones/1776-1783/treaty>

si začali európske krajiny uvedomovať dôležitosť uplatňovania mierových, diplomatických sankcií, a teda obmedzenia použitia sily. Postupom času, najmä po prvej svetovej vojne, začali krajiny systematicky spolupracovať, predovšetkým v otázkach vysporiadania sa s dôsledkami vojenských konfliktov. Konali sa významné mierové konferencie, začali sa zakladať prvé medzinárodné organizácie, a tým sa medzinárodná spolupráca posúvala na vyššiu úroveň. Dôsledky vojnových konfliktov vzbudili obrovskú vlnu humanizmu a podpora diplomatických a mierových riešení sporov sa začala rozširovať ešte viac. Uvedomovanie si potreby eliminácie použitia sily ako donucovacieho prostriedku vyvrcholili prijatím Briand-Kellogovho paktu z 27.8.1928, ktorý zakazoval vedenie útočnej vojny a znamenal obrovský progres v oblasti zákazu použitia sily. Po prvej svetovej vojne sa chopil iniciatívy americký prezident Woodrow Wilson, ktorý propagoval založenie Spoločnosti národov, a obhajoval zákaz obchodovania a komunikácie s členmi Spoločnosti národov pre všetkých občanov krajiny, ktorá bude označená za agresora. Spoločnosť národov disponovala tromi druhmi sankčných mechanizmov, a to morálnym odsúdením, ekonomickými sankciami (zákaz obchodovania s agresorom) a vojenskými sankciami (vyjadrené v podobe použitia sily voči agresorovi).⁵ Morálne odsúdenie spočívalo v prerokovaní veci pred špecializovaným tribunálom ustanoveným ad hoc. Dôkazné bremeno preberala Spoločnosť národov, ktorej úlohou bolo zozbierať všetky potrebné dokumenty na konanie a zabezpečenie riadneho prešetrenia veci. V prípade, že spor medzi štátmi prerástol do ozbrojeného konfliktu, mechanizmus Spoločnosti národov prikazoval ostatným členským štátom prerušiť akékoľvek obchodné vzťahy s agresorom. Kontrola efektivity dodržiavania sankčného mechanizmu bola vykonávaná Radou Spoločnosti národov. Ak oba predchádzajúce mechanizmy zlyhali, pristúpili členské štáty k vojenskému riešeniu problému. Keďže Spoločnosť národov nedisponovala vlastnou armádou, vyzvala členské štáty na poskytnutie vojenskej alebo inej podpory na boj proti agresorovi. Z uvedeného vyplýva, že Spoločnosť národov mala skôr koordinačnú funkciu, pričom sme toho názoru, že mala taktiež dohliadať na to, aby bol postup voči agresorovi v čo najväčšom súlade s medzinárodným právom. Sankciou *ultima ratio*, ako je uvedené v článku 16 ods. 4 Paktu spoločnosti národov, bolo vylúčenie člena zo spoločnosti národov.⁶ Uvedená situácia nastala počas jej existencie iba raz, a to v prípade Zväzu sovietskych socialistických republík

⁵ BAER, G.W. Sanctions and Security: The League of Nations and the Italian-Ethiopian War, 1935-1936. [online]. In: *International Organization*. 1973. roč. XXVII, č. 2., s. 165-179. [Cit. 24.09.2018]. Dostupné na internete: https://www.jstor.org/stable/2706096?seq=1#page_scan_tab_contents

⁶ SPOLOČNOSŤ NÁRODOV. *Pakt Spoločnosti národov*. [online]. 1924. čl. 15 a 16. [Cit. 24.09.2018]. Dostupné na internete: http://avalon.law.yale.edu/20th_century/leagcov.asp#art15

(ďalej ako „ZSSR“). ZSSR bolo vylúčené v roku 1939, ako dôsledok Zimnej vojny, v ktorej ZSSR napadlo Fínsko. Neschopnosť Spoločnosti národov predísť tejto vojne bola posledným zlyhaním v už aj tak nefunkčnej organizácii.⁷

1.1.2 Sankcie Organizácie Spojených národov

Charakteristickým znakom súčasného medzinárodného práva je, že subjektmi medzinárodných vzťahov nie sú len štáty. Subjektmi sa stávajú aj medzinárodné organizácie, prípadne aj ich orgány. Dodržiavanie pravidiel medzinárodného práva si štáty vynucujú buď individuálne, alebo kolektívne v rámci medzinárodnej organizácie, no vždy s ohľadom na absolútny zákaz použitia sily, ktorý je ukotvený v Charte Organizácie Spojených národov. Organizácia Spojených národov, medzinárodná organizácia, ktorá združuje väčšinu krajín sveta, sa výrazne zaslúžila o rozvoj medzinárodnej spolupráce, partnerských vzťahov medzi krajinami, o podporu ľudských práv, o zlepšenie životných podmienok, sociálneho pokroku a zachovávanie medzinárodného mieru a bezpečnosti. Okrem absolútneho zákazu použitia sily sú v Charte Organizácie Spojených národov zakotvené aj základné zásady⁸, ktorými sa riadia jej členské štáty pri svojej činnosti. Medzi nich patrí napríklad zásada vystríhania sa hrozby silou alebo použitia sily voči územnej celistvosti každého štátu alebo aj zásada mierového riešenia sporov.

Organizácia Spojených národov predstavuje jeden z najdôležitejších subjektov pri uplatňovaní kolektívnych sankcií.

O aplikácii sankcií Organizácie Spojených národov môže rozhodovať výlučne Bezpečnostná rada Organizácie Spojených národov ako jeden z hlavných orgánov tejto organizácie. Rozhodovanie Bezpečnostnej rady v tejto otázke musí byť vždy v súlade s kapitolou VII Charty Organizácie Spojených národov za účelom zachovania medzinárodného mieru a bezpečnosti, ako aj rešpektovania ľudských práv.⁹ Členovia organizácie zverili Bezpečnostnej rade zodpovednosť za plnenie tejto jej hlavnej úlohy a zároveň uznávajú, že koná v ich mene. Napriek tomu, že ide o výrazný zásah do štátnej

⁷ HISTORY. *USSR expelled from the League of Nations*. [online]. 2009. [Cit. 24.02.2019]. Dostupné na internete: <https://www.history.com/this-day-in-history/ussr-expelled-from-the-league-of-nations>

⁸ ORGANIZÁCIA SPOJENÝCH NÁRODOV. *Charta OSN*. [online]. 1945. čl. 1 - 2. [Cit. 20.09.2018]. Dostupné na internete: <https://cloud5.edupage.org/cloud/Charta-OSN.pdf?z%3A2QVVF9gstAiiK%2Fbn%2BwNv8SDBWpI5UgUjEWZdkh9SYqGevsuB7UjGvlZe8dNIhhmD>

⁹ MINISTERSTVO ZAHRANIČNÝCH VECÍ A EURÓPSKÝCH ZÁLEŽITOSTÍ SLOVENSKEJ REPUBLIKY. *Medzinárodné sankcie*. [online]. 2018. [Cit. 19.09.2018]. Dostupné na internete: <https://www.mzv.sk/zahranicna-politika/medzinarodne-sankcie>

suverenity, členovia organizácie súhlasili, že prijímú a vykonajú jej rozhodnutia.¹⁰ Proces zavádzania sankcií má predpísanú podobu a sleduje ustanovenia Charty Organizácie Spojených národov. Súčasťou tohto procesu je klasifikácia vzniknutej situácie, na základe ktorej sa potom prechádza do ďalšej fázy, a teda do fázy rozhodovania o zavedení prípadných donucovacích prostriedkov. Protiprávny čin, resp. narušenie statusu quo, klasifikuje Bezpečnostná rada buď ako ohrozenie mieru, porušenie mieru, alebo ako útočný čin. Bezpečnostná rada nie je pri tejto klasifikácii ničím obmedzená, má absolútnu slobodu a na základe toho dokáže pružne reagovať na vzniknuté nebezpečné situácie v medzinárodnom spoločenstve. Ohrozenie mieru sa považuje za najširšiu kategóriu a zaraďuje sa pod ňu napríklad zvrhnutie legálnej vlády štátu, občianske vojny, šírenie zbraní hromadného ničenia, terorizmus, humanitárne katastrofy a hladomor, pirátstvo a iné. Porušenie mieru je kategória užšia, ide o bezprostredné porušenie mieru medzištátnymi konfliktmi. Ako porušenie mieru bolo doposiaľ Bezpečnostnou radou označených iba 5 činov, a to konkrétne útok Severnej Kórei na Južnú Kóreu, útok Argentíny na Falklandské ostrovy, vojnu medzi Irakom a Iránom a útok Iraku na Kuvajt (1990). Útočný čin predstavuje pravdepodobne najzávažnejšiu formu morálneho a politického odsúdenia. Do tejto kategórie spadá napríklad útočný čin Juhoafrickej republiky proti Angole, Botswane a Lesothu, útok Južnej Rodézie proti Zambii alebo útok Izraela proti Tunisku.¹¹ Bezpečnostná rada môže prijať opatrenia na udržanie alebo obnovenie medzinárodného mieru a bezpečnosti podľa kapitoly VII Charty Organizácie Spojených národov. Opatrenia sankcií podľa článku 41 zahŕňajú širokú škálu možností presadzovania, ktoré nezahŕňajú využívanie ozbrojených síl. Článok 41 Charty Organizácie Spojených národov hovorí: „Aby Bezpečnostná rada dodala svojim uzneseniam účinnosť, môže rozhodnúť aké opatrenia bez použitia ozbrojenej sily sa majú urobiť a môže vyzvať členov Organizácie Spojených národov, aby takéto opatrenia vykonali. Tieto opatrenia môžu zahŕňovať úplné alebo čiastočné prerušenie hospodárskych stykov, železničných, námorných, leteckých, poštových, telegrafných, rádiových alebo iných spojov, ako aj prerušenie diplomatických stykov.“¹² Ak Bezpečnostná rada usúdi, že opatrenia podľa článku 41 neboli účinné alebo

¹⁰ ORGANIZÁCIA SPOJENÝCH NÁRODOV. *Charta OSN*. [online]. 1945. čl. 24 – 25. [Cit. 20.09.2018]. Dostupné na internete: <https://cloud5.edupage.org/cloud/Charta-OSN.pdf?z%3A2QVVF9gstAiik%2Fbn%2BwNv8SDBWpI5UgUjEWZdkh9SYqGevsuB7UjGvlZe8dNIhhmD>

¹¹ BLAŠKOVIČ, K. Cílené sankcie Bezpečnostnej rady Organizácie Spojených národov. In: *Societas Et Iurisprudentia*. [online]. 2016, roč. IV, č. 1, s. 75. [Cit. 20.09.2018]. Dostupné na internete: <http://sei.iuridica.truni.sk/archive/2016/01/SEI-2016-01-Studies-Blaskovic-Kristian.pdf>

¹² ORGANIZÁCIA SPOJENÝCH NÁRODOV. *Charta OSN*. [online]. 1945. čl. 41. [Cit. 20.09.2018]. Dostupné na internete: <https://cloud5.edupage.org/cloud/Charta->

boli nedostatočné, môže pomocou leteckých, námorných alebo pozemných síl, na základe článku 42 Charty, podniknúť takú akciu, aká je potrebná na zachovanie alebo obnovenie medzinárodného mieru a bezpečnosti. Takéto akcie zväčša zahrňujú demonštrácie sily, blokády a iné operácie leteckými, námornými alebo pozemnými silami členov Organizácie Spojených národov. Od roku 1966 vytvorila Bezpečnostná rada Organizácie Spojených národov 30 sankčných režimov, a to konkrétne v Južnej Rodézii, v Južnej Afrike, v bývalej Juhoslávii (2), na Haiti, v Iraku (2), v Angole, v Rwande, v Sierra Leone, v Somálsku a Eritrei, v Eritrei a Etiópii, v Libérii (3), v Konžskej demokratickej republike, na Pobreží Slonoviny, v Sudáne, v Libanone, v Kórejskej ľudovodemokratickej republike, v Iráne, v Líbyi (2), v Guinei-Bissau, v Stredoafrickej republike, v Jemene, v Južnom Sudáne a Mali, ako aj proti Islamskému štátu (Da'esh), Al-Káide a Talibanu.¹³ Tieto opatrenia sú pri udržiavaní alebo obnovovaní medzinárodného mieru a bezpečnosti najefektívnejšie, keď sa uplatňujú ako súčasť komplexnej stratégie zahŕňajúcej udržiavanie mieru, budovanie mieru a vytváranie mieru („*peacekeeping, peacebuilding and peacemaking*“). Na rozdiel od predpokladu, že sankcie trestajú, mnohé režimy sú určené na podporu vlád a regiónov, ktoré pracujú na budovaní mieru. Líbyjské a Guinejsko-bissauské režimy sankcií sú príkladom tohto prístupu. V súčasnosti existuje 14 prebiehajúcich sankčných režimov, ktoré sa zameriavajú na podporu politického riešenia konfliktov, nešírenia jadrových zbraní a boja proti terorizmu. Každý režim spravuje sankčný výbor, ktorému predsedá nestály člen Bezpečnostnej rady. Existuje 10 monitorovacích skupín, tímov a panelov, ktoré podporujú prácu 11 z týchto 14 sankčných výborov. Sankcie Organizácie Spojených národov sú v súčasnosti uplatnené proti Iraku, Somálsku a Eritrei, Konžskej demokratickej republike, Sudánu, Južnému Sudánu a Mali, Libanonu, Kórejskej ľudovodemokratickej republike, Guinei-Bissau, Stredoafrickej republike, Jemenu, ako aj proti teroristickým skupinám Islamskému štátu (Da'esh), Al-Káide a Talibanu.¹⁴ Viac ako polovica z týchto sankčných režimov je uvalená na africké krajiny a niektoré z nich sú ešte spojené s konfliktmi z 90. rokov.

Napriek tomu, že v roku 1945 zakladatelia Organizácie Spojených národov zakotvili sankcie v Charte, uložila Organizácia Spojených národov sankčný režim počas studenej

[OSN.pdf?z%3A2QVVF9gstAiiK%2Fbn%2BwNv8SDBWpI5UgUjEWZdkh9SYqGevsuB7UjGvlZe8dNIhhmD](#)

¹³ UN SECURITY COUNCIL. *Sanctions*. [online]. 2018. [Cit. 20.09.2018]. Dostupné na internete: <https://www.un.org/sc/suborg/en/sanctions/information>

¹⁴ UN SECURITY COUNCIL. *Sanctions*. [online]. 2018. [Cit. 20.09.2018]. Dostupné na internete: <https://www.un.org/sc/suborg/en/sanctions/information>

vojny len dva krát, a to konkrétne proti vládam bielej menšiny v Rodézii a Južnej Afrike. Príčinou je zavádzanie individuálnych sankcií jednotlivých členských štátov organizácie, napríklad sankcie Spojených štátov amerických proti Kube v roku 1962.¹⁵ Začal sa rozširovať názor, že kolektívne sankcie by mali mať maximálny vplyv na ekonomiku krajiny, proti ktorej sú zavedené a vplyv na nevinných obyvateľov by mal byť minimálny. V roku 1990 boli uložené komplexné sankcie na Irak kvôli jeho invázii na Kuvajt. Tieto historicky najsilnejšie sankcie mali zničiť režim Saddáma Husajna a zabrániť šíreniu zbraní hromadného ničenia. Práve tieto sankcie slúžili ako inšpirácia pre opatrenia zavedené proti bývalej Juhoslávii a Haiti. V prípade Haiti, v rokoch 1993-1994,¹⁶ Bezpečnostná rada po prvý krát udelila finančné sankcie konkrétnym vodcom a orientovala sa tak na jednotlivcov a nie na vládne aktíva. Organizácia Spojených národov sa v prípade Angoly snažila zavádzať sankcie bez humanitárnych dôsledkov formou zákazu cestovania, zmrazenia aktív a embarga na tzv. „krvavé diamanty“. Takýto druh sankčného režimu uplatňovala organizácia v rokoch 1997-1999¹⁷ proti angolskej povstaleckej skupine UNITA, a tým vytvárala základy v súčasnosti najčastejšie využívaných cielených sankcií.

Sankčný režim Sierra Leone bol prijatý rezolúciou bezpečnostnej rady číslo 1306 (2000) dňa 05.07.2000.¹⁸ V rezolúcii 1306 (2000) vyjadrila Bezpečnostná rada znepokojenie nad úlohou v nepovolenom obchodovaní s diamantmi, ktoré slúžili ako hlavná komodita na financovanie ozbrojeného konfliktu. Bezpečnostná rada zavedeným sankčným mechanizmom zakázala akýkoľvek dovoz diamantov z tejto konfliktnej oblasti, čo malo zastaviť prílev financií na podporu konfliktu. Konfliktné diamanty alebo inak nazývané aj „krvavé diamanty“ boli diamanty ťažené domorodým obyvateľstvom, ktoré slúžili na financovanie občianskej vojny, prípadne iného ozbrojeného konfliktu. Ťažba prebiehala veľa krát v neľudských podmienkach. Snahou Bezpečnostnej rady okrem zabezpečenia mieru v regióne, bolo aj zabezpečenie odstránenia práce v neľudských podmienkach, ktorá, si dovoľujeme uviesť, mala znaky otrockej práce. Za týmto účelom Bezpečnostná rada prijala požiadavku na Sierra Leone, aby diamanty vyťažené v tejto oblasti boli riadne certifikované, t. j. aby vláda Sierra Leone pre vyťažené diamanty vystavila riadne certifikáty pôvodu pre

¹⁵ ENGAGE CUBA COALITION. *The U.S. embargo against Cuba is a series of trade and travel restrictions enacted in response to the Cuban Revolution*. [online]. 2018. [Cit. 24.09.2018]. Dostupné na internete: <https://www.engagecuba.org/embargo/>

¹⁶ BEZPEČNOSTNÁ RADA OSN. *Rezolúcia S/RES/841(1993)*. [online]. 1993. [Cit. 18.09.2018]. Dostupné na internete: [http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/841%20\(1993\)](http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/841%20(1993))

¹⁷ BEZPEČNOSTNÁ RADA OSN. *Rezolúcia S/RES/864 (1993)*. [online]. 1993. [Cit. 18.09.2018]. Dostupné na internete: [http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/864%20\(1993\)](http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/864%20(1993))

¹⁸ BEZPEČNOSTNÁ RADA OSN. *Rezolúcia S/RES/1306 (2000)*. [online]. 2000. [Cit. 18.09.2018]. Dostupné na internete: [https://undocs.org/S/RES/1306\(2000\)](https://undocs.org/S/RES/1306(2000))

surové diamanty. Uvedené opatrenie malo spôsobiť, že vyťažené diamanty nemohli byť bez certifikátu pôvodu exportované. Vyššie uvedené opatrenie obmedzilo nelegálny obchod s diamantmi v regióne. K rezolúcii 1306 (2000) sa taktiež pripojili aj spoločnosti, ktoré spracovávajú diamanty a ďalšie rôzne spoločnosti obchodujúce s diamantmi. Dôsledkom týchto opatrení bolo, že vyťažené diamanty, ktoré nemali príslušný certifikát nemohli byť obchodovateľné, a preto nemohli byť ani exportované. Záverom môžeme zhodnotiť, že zavedenie sankčného mechanizmu na „krvavé diamanty“ z konfliktných oblastí, akou bola Sierra Leone, malo pozitívny vplyv na oslabenie rôznych povstaleckých a teroristických skupín a priamo prispelo k zlepšeniu situácie v regióne.

Po teroristických útokoch v USA z 11. septembra 2001 vyzvala Organizácia Spojených národov svojich členov na zmrazenie aktív a obmedzenie pochybu určených teroristov a ich podporovateľov. V roku 2006 Bezpečnostná rada uvalila embargo na obľúbené luxusné tovary severokórejskej hlavy štátu (koňak Hennessy, hodinky Rolex) v reakcii na jadrový test. Išlo o prvé obchodné sankcie, ktoré sa zamerali na hlavu štátu. Cielené sankcie, na druhú stranu, sú aj v 21. storočí ťažko uplatniteľné. Ako príklad slúžia ťažkosti pri zmrazení majetku Kaddáfího a jeho spolupracovníkov počas líbyjského povstania.¹⁹

V sankčných režimoch, ktoré v súčasnosti stále prebiehajú, alebo boli v nedávnej minulosti uplatnené, môžeme vidieť preferenciu tzv. „*smart sanctions*“, cielených sankcií, ktoré sú uplatňované na konkrétnych jednotlivcoch, subjekty a transakcie, čím sa majú minimalizovať vedľajšie účinky a zabrániť negatívnemu vplyvu na nevinných. Práve otázka vplyvu sankcií na civilné obyvateľstvo bola hlavným podkladom k zmene od celoplošných resp. globálnych sankcií k súčasným „*smart sanctions*“. Bolo potrebné sa poučiť z chýb minulosti, aby sa predišlo zbytočnému utrpeniu civilného obyvateľstva.

1.2 Ekonomické sankcie ako nástroj zahraničnej politiky

Väčšina krajín je schopná podniknúť vojenské akcie proti tým, ktorí im chcú ublížiť alebo iným spôsobom poškodiť, no aj napriek tomu sa sankcie javia užitočnejším nástrojom, ktorý môže byť použitý ako reakcia na destabilizačné a nebezpečné správanie, bez rizík spojených s vojenskou odpoveďou. Svojou povahou sú sankcie prostriedkom okamžitej diplomatickej reakcie.²⁰ Používanie sankcií ako nástroja zahraničnej politiky má dlhú

¹⁹ FRIEDMAN, U. Smart sanctions: A short history. In: *Foreign Policy*. [online]. 2012. [Cit. 18.09.2018]. Dostupné na internete: <https://foreignpolicy.com/2012/04/23/smart-sanctions-a-short-history/>

²⁰ EYLER, R. *Economic Sanctions – International Policy and Political Economy at Work*. New York: Palgrave Macmillan. 2007. s. 3. ISBN-13: 978 1 4039 7463 1.

históriu. Vo všeobecnosti môžeme uviesť, že hlavným motívom uplatnenia sankcií je prinútenie sankcionovaného cieľa zmeniť svoje rozhodnutia, smerovanie alebo správanie. V súčasnosti sa sankcie veľmi často používajú ako mierový pokus vyvíjať tlak na krajiny, ktoré nekonajú v súlade s medzinárodným právom. Okrem toho, ak by sankcionovaná krajina podnikla kroky smerom k tomu, aby sa stala zodpovednejším aktérom v medzinárodnom spoločenstve, môže medzinárodná komunita odmeniť takéto správanie tým, že vybrané sankcie zmierni alebo úplne odvolá.

Sankcie aj vojenské operácie sú zamerané na donútenie k zmene správania cieľovej krajiny, no vojenské donucovanie stratilo svoju príťažlivosť ako prostriedok na dosahovanie medzinárodných cieľov, a to najmä vo vyspelejších krajinách. Dôvody sú veľmi rozmanité, no jedným veľmi dôležitým z nich je uvedenie si „ľudských nákladov“ moderného boja. Ako sme spomínali v prvej časti tejto kapitoly, už prezident Woodrow Wilson odporučil po prvej svetovej vojne ekonomické sankcie ako primárnu stratégiu navrhovanej Ligy národov.²¹ Tvrdil, že sankcie sú rýchlejšie, čistejšie a efektívnejšie ako bojisko. Na rozdiel od vojny, sankcie ponúkajú prístup k medzinárodnému nátlaku, ktorý spôsobuje menej ľudských obetí. Druhým dôvodom na zvýšenie uplatňovania sankčných režimov je vývoj medzinárodnej ekonomiky, ktorej rast odhalil nové zraniteľnosti národov. Vzájomná závislosť a prepojenosť medzinárodného hospodárstva znamená, že aj rozvojové krajiny sú závislé od medzinárodného obchodu. Ich existencia je závislá na exporte surovín a importe technológií. Vzájomná ekonomická prepojenosť spôsobila, že obmedzenie obchodu je účinnou metódou na dosiahnutie cieľov zahraničnej politiky. Ak má jeden alebo viaceré štáty spolu životne dôležitú úlohu v ekonomike iného štátu, môžu využiť svoj ekonomický vplyv, aby sa pokúsili ovplyvniť konanie danej krajiny. Pri takejto forme donútenia vzniká tlak, ktorý spôsobuje, že hospodárstvo cieľového subjektu je vystavené vonkajším negatívnym vplyvom, ktoré narušujú jej bežné fungovanie. Akákoľvek deviácia od bežného fungovania môže spôsobiť nejednoznačné vplyvy alebo aj ekonomické škody. Na tie je následne sankcionovaný subjekt povinný reagovať. Tretím dôvodom zvýšeného využívania hospodárskych sankcií je koniec studenej vojny.²² V bipolárnom svete bolo uplatňovanie spoločných sankcií OSN takmer nemožné, pretože bolo ťažké získať medzinárodný

²¹ ROSSIGNOL, M. Sanctions: The economic weapon in the New world order. In: *Political and Social Affairs Division*. [online]. 1993. [Cit. 15.10.2018]. Dostupné na internete: <http://publications.gc.ca/Collection-R/LoPBdP/BP/bp346-e.htm>

²² CARTER, B.E. International Economic Sanctions: Improving the Haphazard U.S. Legal Regime. In: *California Law Review*. [online]. 1987. roč. LV, č. 4. [Cit. 14.10.2018]. Dostupné na internete: <https://scholarship.law.georgetown.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2598&context=facpub>

konsenzus na uloženie sankcií. Navyše, aj keby ani jedna z krajín neuplatnila svoje právo veta a sankcie by boli uložené, sankcionované krajiny boli často schopné získať obmedzené tovary z jedného z dvoch blokov.

1.2.1 Charakteristika ekonomických sankcií ako nástroja medzinárodných vzťahov

Ekonomické sankcie sú reštriktívne ekonomické opatrenia uplatňované najmä proti štátom, ktoré porušili medzinárodné právo alebo medzinárodné normy správania. Použitie sankcií je racionálnym rozhodnutím tvorcov politik, ako to zdôraznil Herbert A. Simon, ktorých cieľom je vybrať alternatívu vedúcu k najpreferovanejšiemu súboru všetkých možných následkov.²³ Ide o obmedzenia obchodu alebo prístupu na trhy, ktoré sa zavádzajú, aby povzbudili cieľový národ k takému správaniu, aké uprednostňujú sankčné krajiny. Ekonomické sankcie sa vzťahujú na štyri druhy obchodných obmedzení: a) obmedzenie toku tovaru, b) obmedzenie toku služieb, c) obmedzenie toku peňazí a d) kontrolu samotných trhov s cieľom znížiť alebo eliminovať šancu cieľovej krajiny získať prístup k nim.²⁴ Niektoré príklady zahŕňajú obchodné embargá, obmedzenia dovozu kovov, ropy alebo iných tovarov a komodít a zmrazenie zahraničných aktív, úverových línií alebo rozvojovej pomoci.

Napriek tomu, že sa sankcie snažia zmeniť správanie cieľového subjektu nemôžeme ich považovať za tupý nástroj medzinárodnej politiky. Hranica medzi sankciami ako opatreniami bez použitia sily a sankciami s použitím sily je veľmi úzka. Akonáhle odosielateľ sankcií použije faktickú hrozbu silou alebo využije svoju vojenskú silu na sprísnenie sankcií je neprijateľné, aby sme hovorili de facto o ekonomických sankciách. Príkladom transformácie ekonomických na vojenské sankcie je blokáda. Odosielateľ najskôr zavedie ekonomické sankcie na import a export cieľa. Ak dochádza k úniku, napríklad v podobe pirátstva alebo nepriameho podporovania inou krajinou, javia sa tieto sankcie ako neefektívne. Odosielateľ sankcií sa rozhodne, že sprísni sankcie, nasadí svoje vojenské námorníctvo a začne blokovať prístavy cieľového subjektu. V takomto prípade dochádza k preklasifikovaniu sankčného režimu z ekonomických sankcií pod čl. 41 Charty OSN na sankcie s použitím sily pod čl. 42 Charty OSN.

²³ BARROS, G. Herbert A. Simon and the concept of rationality: Boundaries and procedures. [online]. In: *Societas Et Iurisprudentia*. 2010. roč. IV, č. 1. s. 62-103. [Cit. 20.09.2018]. Dostupné na internete: <http://www.scielo.br/pdf/rep/v30n3/a06v30n3.pdf>

²⁴ MINISTERSTVO ZAHRAŇIČNÝCH VECÍ A EURÓPSKÝCH ZÁLEŽITOSTÍ SLOVENSKEJ REPUBLIKY. *Medzinárodné sankcie*. [online]. 2018. [Citované 19.09.2018]. Dostupné na internete: <https://www.mzv.sk/zahranicna-politika/medzinarodne-sankcie>

Sankcie sa, na rozdiel od vojenského zásahu, vo všeobecnosti považujú za menej nákladné, menej rizikové, „stredné“ akcie medzi diplomaciou a vojnou. Vedúci predstavitelia môžu prijať sankcie aj dočasne, kým sa nezhodnú na represívnejšom opatrení. Napríklad Bezpečnostná rada OSN uložila voči Iraku komplexné sankcie len štyri dni po invázii Saddáma Husajna do Kuvajtu v auguste 1990, no použitie vojenskej sily bolo Bezpečnostnou radou OSN schválené až o niekoľko mesiacov neskôr.²⁵ Bezpečnostná rada OSN je hlavný orgán OSN pre krízové riadenie, a preto môže reagovať na globálne hrozby tým, že obmedzí ekonomické väzby so štátnymi a neštátnymi skupinami. Sankčný výbor postúpi návrh rezolúcie na prerokovanie pätnásťčlennej rade, ktorá rozhoduje väčšinovým hlasovaním. Zároveň návrh nesmie byť vetovaný žiadnym z piatich stálych členov Bezpečnostnej rady (Spojené štáty americké, Čína, Francúzsko, Rusko a Spojené kráľovstvo). Najčastejšími typmi sankcií Organizácie Spojených národov, ktoré sú záväzné pre všetky členské štáty, sú zmrazenie aktív, zákazy cestovania a zbrojné embargá. Systém sankcií Organizácie Spojených národov spravidla riadi osobitný výbor a monitorovacia skupina. Globálna policajná agentúra Interpol pomáha niektorým sankčným výborom, najmä tým, ktoré sa týkajú Al-Káidy a Talibanu.²⁶ Organizácia Spojených národov nemá žiadne vlastné finančné prostriedky na presadzovanie práva a spolieha sa preto na členské štáty, z ktorých mnohé majú obmedzené zdroje a málo politických podnetov.

Aby sme lepšie pochopili systém fungovania ekonomických sankcií, podrobíme ho klasifikácii. Klasifikácia nám umožní vytvoriť prehľad typov používaných opatrení a uľahčí ich ďalšie skúmanie. Ekonomické sankcie môžeme rozdeliť na dva všeobecné bloky, a to na importné a exportné sankcie. Importné sankcie sú príkladom typických sankcií, ktoré obmedzujú v určitom rozmere cieľový subjekt, a teda de facto môžeme uviesť, že fungujú ako prekážky obchodu. Tento typ sankcií spôsobuje, že bohatstvo cieľa sa výrazne obmedzuje, pretože ten nie je schopný generovať výnosy z exportu. Eyler nazýva tento negatívny efekt ako „daň“ za presadzovanie deviantnej politiky.²⁷ Typickým príkladom importných sankcií je obmedzenie niektorých druhov importov z cieľovej krajiny (ako napríklad ropa z Iraku, krvavé diamanty z Angoly alebo drevo z Libérie) alebo aj všetkých tovarov a služieb (prípád Kuby) s cieľom zablokovat' schopnosť generovať príjem cieľa

²⁵ UN SECURITY COUNCIL. *Sanctions*. [online]. 2018. [Cit. 20.09.2018]. Dostupné na internete: <https://www.un.org/sc/suborg/en/sanctions/information>

²⁶ COUNCIL ON FOREIGN RELATION. *What are economic sanctions?*. [online]. 2017. [Cit. 19.10.2018]. Dostupné na internete: <https://www.cfr.org/background/what-are-economic-sanctions>

²⁷ EYLER, R. *Economic Sanctions – International Policy and Political Economy at Work*. New York: Palgrave Macmillan. 2007. s. 3. ISBN-13: 978 1 4039 7463 1.

a zabrániť mu vo financovaní svojich opatrení. Druhým typom sú exportné sankcie. Ako nástroj zahraničnej politiky pôsobia na import cieľovej krajiny. Určité produkty je zakázané exportovať do cieľovej krajiny. Tento stav spôsobuje, že v cieľovej krajine sa vytvárajú medzery na trhu z dôvodu nedostatku zakázanej komodity. Nedostatok niektorých komodít na trhu môže mať rôzne dôsledky. Prvotným dôsledkom bude zvýšenie ceny komodity na trhu, čo v prípade jej esenciálneho významu spôsobí výrazné finančné zaťaženie rozpočtu spotrebiteľa a eventuálne môže viesť k poklesu kúpnej sily domácností. Ďalším vplyvom môže byť zvýšenie domácej produkcie s cieľom substituovať vytvorenú diery na trhu alebo vyhľadanie iných obchodných partnerov nepodieľajúcich sa na sankčnom režime. Uvádzame len niektoré z možností, ktoré má sankcionovaný subjekt k dispozícii. Medzi exportné sankcie radíme napríklad zbraňové embargo. Finančné sankcie sú typom opatrení, kedy odosielateľ využíva na donútenie vzájomné úzke finančné vzťahy. Odosielateľ znižuje, alebo až úplne zablokuje finančné toky a zmrazí aktíva smerované sankcionovanému subjektu. S finančnými sankciami sú neoddeliteľne späté aj úverové a debetné sankcie. Tie sú považované za šoky na blahobyt vyplývajúce z úverovej dostupnosti cez dlhopisy (úverové sankcie) a príjmov alebo nákladov zo súčasných dlhopisov (debetné sankcie).²⁸ Finančné sankcie sa javia ako vysoko účinné, pretože v niektorých prípadoch stačí už len odôvodnená hrozba týmto druhom opatrení a adresát zmení, aj keby len čiastočne, svoje správanie alebo rozhodnutia.

Gatlung rozdeľuje sankcie do siedmych „dimenzií“, ktoré sú často spomínané v odbornej literatúre:

- 1) sankcie odmeňujú (sú pozitívne) alebo trestajú (sú negatívne),
- 2) sankcie sú namierené voči jednotlivcom alebo kolektívu,
- 3) sankcie sú uvalené kvôli vnútorným alebo vonkajším činnom cieľa,
- 4) sankcie sú jednostranné, viacstranné a univerzálne,
- 5) sankcie sú všeobecné alebo selektívne,
- 6) sankcie sú celkové alebo čiastočné,
- 7) sankcie obmedzujú mix obchodu, financovania, komunikácií a diplomatických vzťahov cieľa.²⁹

²⁸ EYLER, R. *Economic Sanctions – International Policy and Political Economy at Work*. New York: Palgrave Macmillan, 2007. s. 113. ISBN-13: 978 1 4039 7463 1.

²⁹ GATLUNG, J. On the effects of international economic sanctions. In: *World politics*. [online]. roč. 19, č. 3. 1967. s. 381. [Cit. 17.03.2020]. Dostupné na internete: <https://www.jstor.org/stable/i308663>

Pozitívne sankcie sú druhom opatrenia rozvíjajúce hodnoty účastníka, voči ktorému sú uplatnené. Spočívajú napríklad v poskytnutí skutočnej alebo prisľúbenej odmeny cieľu. Vo všeobecnosti uvádzame ako príklad pozitívnych sankcií situáciu, kedy sankcionovaný subjekt postupne upúšťa od svojho neželaného správania a odosielateľ sankcií mu za tento krok prisľúbi uvoľnenie zavedených sankcií alebo zvýšenie objemu humanitárnej pomoci. Príkladom negatívnych sankcií sú klasické ekonomické sankcie, ktoré sú schopné sankcionovanému cieľu spôsobiť ekonomickú škodu. Všeobecnosť alebo selektívnosť spočíva v obsahovej formulácii sankcií. To znamená, že môžu postihovať celú ekonomiku cieľa alebo len jeho vybraný sektor. Skvelým príkladom selektívnych sankcií sú inteligentné sankcie zameriavajúce sa špecifické komodity a oblasti ekonomiky cieľa, akými sú bankovníctvo, priemysel alebo služby. Či sú sankcie celkové alebo čiastočné spočíva v ich teritoriálnom zameraní. Ak sa teda vzťahujú na celé územie cieľa, budeme hovoriť o celkových sankciách (napríklad územie Severnej Kórey). Na druhej strane čiastočné sankcie sa implementujú len na časti územia cieľa (napríklad sankcie namierené voči Krymu). Posledný bod opisuje rôznorodosť a komplexnosť sankčných režimov. Tie sa už vôbec nemusia zameriavať len na jednu oblasť hospodárstva cieľa, ale môžu byť aj kombináciou viacerých zložiek. Výborným príkladom takéhoto typu sankcií sú aktuálne platné sankcie voči Krymu, ktoré sú kombináciou zákazu importu a exportu vybraných komodít, finančných sankcií a zákazu poskytovania služieb cestovného ruchu.³⁰

V uvedenej klasifikácii ekonomických sankcií nesmú chýbať inteligentné sankcie („*smart sanctions*“). Tie sú kvázi kombináciou všetkých vyššie uvedených typov sankcií a podľa nášho názoru sú len prirodzeným dôsledkom vývoja sankcií. Ich najväčším pozitívom je ich individuálnosť. Tá spočíva v tom, že ich použitiu musí predchádzať rozsiahle a podrobné posúdenie cieľa a jeho hospodárstva za účelom odhaliť jeho zraniteľné miesta. Cieľom inteligentných sankcií je následne vyvinúť tlak na tieto zraniteľné miesta a prinútiť sankcionovaný subjekt k zmene správania. Okrem individuálnosti sú taktiež pozitívne vnímané vďaka nízkym negatívnym dôsledkom na civilné obyvateľstvo. Sme tohto názoru, že inteligentné sankcie výraznou mierou prispeli k zníženiu výskytu humanitárnych kríz ako sprievodného javu sankcií. Viac sa téme inteligentných sankcií venujeme v podkapitole 1.3.

³⁰ EURÓPSKA RADA. *Sankcie: Reštriktívne opatrenia EÚ v súvislosti s krízou na Ukrajine*. [online]. 2018. [Cit. 20.3.2020]. Dostupné na internete: https://www.consilium.europa.eu/sk/policies/sanctions/ukraine-crisis/?fbclid=IwAR1zMK-gxVEq9PE2WjqMvZj_DRj3fiQzXfBoNS9q2z_XheGaUuSjY-5a8lM

Okrem štátov ukladajú sankcie aj rôzne medzinárodné organizácie ako OSN alebo Európska únia. Európska únia ich ukladá ako súčasť svojej spoločnej zahraničnej a bezpečnostnej politiky. Pretože Európska únia nemá spoločné vojenské sily, využíva Európska únia svoj politický a ekonomický vplyv ako nástroj donútenia. Mnohí európski lídri považujú sankcie za najsilnejší nástroj zahraničnej politiky v bloku. Politiky sankcií musia získať jednomyselný súhlas členských štátov Európskej únie. Avšak, nie je vylúčené, že jednotlivé štáty môžu v rámci svojich národných jurisdikcií samostatne zaviesť aj prísnejšie sankcie.

1.2.2 Účinnosť a efektívnosť ekonomických sankcií

Historicky štáty a medzinárodné organizácie používali ekonomické sankcie ako politický nástroj na dosiahnutie určitých cieľov proti určitému štátu. Diskusia o účinnosti týchto opatrení je však stále dôležitá. V akademických výskumoch sa objavuje hypotéza, že sankcie ako reštriktívne opatrenie nie sú dostatočne silné na dosiahnutie cieľa štátu „odosielateľa“. Na podporu tejto hypotézy poukazujeme na výskum od Hufbauer, Schott a Elliott, ktorí uvádzajú, že len zhruba tretina doposiaľ uložených sankcií dosiahne zamýšľaný cieľ.³¹ Konečný úspech alebo neúspech sankcií je určený viacerými faktormi ako napríklad intenzita a stupeň vzájomného obchodu pred zavedením sankcií, či sú sankcie uložené skupinou subjektov (multilaterálne sankcie) alebo individuálnym subjektom (unilaterálne sankcie), ekonomická sila odosielateľa sankcií, časové obdobie uloženia sankcií, ekonomická schopnosť sankcionovaného štátu odolávať vyvíjanému tlaku alebo efektívnosť spolupráce medzi „odosielajúcimi“ štátmi voči sankcionovanému štátu. V dôsledku toho existuje množstvo faktorov alebo podmienok, ktoré môžu ovplyvniť úroveň úspechu sankcií, pričom vyššie uvedený výpočet faktorov je výlučne demonštratívny a ani zďaleka nepredstavuje konečný výpočet faktorov. Dynamika každého historického prípadu sa značne líši. Sankcie efektívne v jednom nastavení môžu zlyhať v inom, a to v závislosti od nespočetných faktorov. Programy sankcií s relatívne obmedzenými cieľmi majú vo všeobecnosti väčšiu šancu uspieť než tie, ktoré majú veľké politické ambície. Nie iba fakt, či sankčný režim dosahuje svoj cieľ, ale aj komparatívna užitočnosť sankcií je veľmi dôležitá. Sankcie USA a EÚ proti Rusku nemusia zastaviť krízu na Ukrajine, ale nečinnosť by mohla prispieť k zhoršeniu situácie. Uplatňovaním sankcií môžu tvorcovia politik v

³¹ HUFBAUER, G. SCHOTT, J. ELLIOTT, K. A. a OEGG, B. *Economic sanctions reconsidered*. 3rd edition. Washington DC: Institute for international economics. 2009. s. 29. ISBN: 978 0 8813 2412 9.

rozličných prípadoch sledovať rôzne ciele. Medzi najčastejšie dôvody pre uvalenie sankcií považujeme snahu donútiť štáty (alebo militantné skupiny v rámci štátu), aby ukončili konanie ohrozujúce alebo narušujúce suverenitu iného štátu ako napríklad použitím násillia voči inému štátu v snahe destabilizovať jeho súčasnú vládu, druhým dôvodom je podpora demokratických zmien v krajine, ochrana demokracie alebo snaha o destabilizáciu autokratického režimu, tretím dôvodom je ochrana obyvateľov pred politickými represiami zo strany štátu a zaistenie vynútitel'nosti ľudských práv. Na druhej strane Hufabuer a Schott tieto dôvody nazývajú ako „sankčné epizódy“, pod ktoré zaraďujú snahu o čiastočnú zmenu konania cieľovej krajiny, destabilizáciu súčasnej vlády, prekazenie nepatrnej vojenskej operácie, ktorá má za cieľ oslabenie vojenského potenciálu cieľovej krajiny a snahu o významnú zmenu konania cieľovej krajiny.³² Vo všeobecnosti tieto dôvody môžeme nazvať sankciou za porušenie noriem medzinárodného práva. V posledných rokoch sa však do popredia dostávajú aj iné otázky, najmä environmentálneho charakteru. Usudzujeme, že v súvislosti s touto aktuálnou otázkou bude možné prijímať sankcie voči porušovateľom environmentálnych noriem.

Úspešná implementácia sankcií si vyžaduje medzinárodnú spoluprácu. Nevylučujeme, že aj sankcie uložené individuálnym subjektom môžu byť úspešné, avšak čím viac subjektov ukladá sankcie voči cieľovej krajine, tým je sankčný režim účinnejší, a to najmä v prípadoch, keď je cieľ ekonomicky diverzifikovaný. Vytváranie skupín so silným ekonomickým vplyvom je jedným z predpokladov pre úspech. Tieto skupiny nesú znaky kartelov, pretože v oboch prípadoch je cieľom získanie úplnej kontroly nad trhom. Kartel zjednodušene povedané vytvára monopol, kde je cena držaná na špecifickej úrovni optimalizujúcej zisk, prostredníctvom obmedzenia množstva určitej komodity na trhu. Takéto organizácie, ktoré sa výslovne dohodnú na cene a množstve medzi sebou v rámci skupiny, odizolujú skupinu od vonkajšej konkurencie. Dohoda medzi členmi skupiny je jednoduchá, nekonkurovať ostatným členom kartelu, pokiaľ ide o cenu alebo množstvo. Ekonomicky silná skupina tým vytvorí určité pravidlá, ktorými de facto zablokuje sankcionovaný subjekt. OSN bolo určitým spôsobom vytvorené ako politický kartel, kde medzinárodná diplomacia a peacekeeping pochádzajú z trhu kontrolovaného členskými štátmi OSN.³³ Ak OSN zavedie sankčný režim, ostatné členské štáty by sa ideálne mali

³² HUFBAUER, G. SCHOTT, J. ELLIOTT, K. A. a OEGG, B. *Economic sanctions reconsidered*. 3rd edition. Washington DC: Institute for international economics. 2009. s. 29. ISBN: 978 0 8813 2412 9.

³³ EYLER, R. *Economic Sanctions – International Policy and Political Economy at Work*. New York: Palgrave Macmillan. 2007. s. 50. ISBN-13: 978 1 4039 7463 1

podriaadiť zavedenému pravidlu a cieľový subjekt ekonomicky izolovať. V realite však dochádza k prípadom, kedy členské štáty sledujú svoje vlastné ciele a aj napriek zavedeným pravidlám sú ekonomicky aktívne s cieľovým subjektom. Za túto ekonomickú aktivitu môžeme napríklad považovať obchodovanie alebo umožnenie prísunu sankcionovanej komodity do cieľového štátu. Porušenie pravidiel „kartelu“ resp. sankčného režimu spôsobuje úniky a Eylerom nazvaný efekt „čiernych rytierov“.³⁴ Za „čierneho rytiera“ bude teda považovaný štát, ktorý vedome porušuje pravidlá kartelu, pomáha sankcionovanému subjektu, a tým oslabuje efektívnosť celého sankčného režimu. Samozrejme, že kartel sa bude snažiť predchádzať vzniku „čiernych rytierov“. Tomuto javu možno predísť prijatím kontrolných mechanizmov vo vnútri kartelu, ktoré budú sledovať správanie jednotlivých členov. Ďalším výrazným kontrolným mechanizmom môže byť aj prítomnosť ekonomicky výrazného člena kartelu. Takýto člen, ktorý je hospodársky silný a vplyvný dokáže svojou prítomnosťou do určitej miery ovplyvniť správanie členov kartelu. Ak je riziko, že člen kartelu v dôsledku porušenia pravidiel stratí možnosť ekonomickej spolupráce s týmto vplyvným členom väčšie než výška potenciálnych ziskov z obchodovania so sankcionovaným cieľom, potom sme toho názoru, že člen kartelu nemá z ekonomického hľadiska dôvod porušiť pravidlá. Multilaterálna podpora je dôležitá, ako sa to prejavilo aj v sankciách proti režimu apartheidu v Južnej Afrike v 80. rokoch minulého storočia, v Iraku proti režimu Saddáma Husajna v deväťdesiatych rokoch, alebo v súčasnosti proti Iránu a Rusku. Konkurenčné záujmy svetových mocností však často narúšajú spoluprácu v rámci Organizácie Spojených národov. Napríklad od roku 2011 Rusko a Čína vetovali niekoľko rezolúcií Bezpečnostnej rady týkajúcich sa konfliktu v Sýrii,³⁵ z ktorých niektoré mohli viesť k sankciám voči režimu prezidenta Bashara al-Assada.

S otázkou úspešnosti a efektívnosti sankcií sa neoddeliteľne spája aj ich trvanie. Sankcie sa síce v princípe považujú za vojnu opotrebovania, ale v konečnom dôsledku majú tiež svoje limity. Teória ich prirovnáva k hre, v ktorej odosielateľ implementuje voči cieľovému subjektu nejaké konkrétne opatrenie a ten na to reaguje prijatím protiopatrenia. V nadväznosti na to opäť reaguje odosielateľ a takto dochádza k sledu cyklicky sa opakujúcich reakcií a protireakcií. Cyklický stav môže pretrvávať len do momentu, kým nie

³⁴ EYLER, R. *Economic Sanctions – International Policy and Political Economy at Work*. New York: Palgrave Macmillan. 2007. s. 57. ISBN-13: 978 1 4039 7463 1

³⁵ COUNCIL ON FOREIGN RELATION. *What are economic sanctions?*. [online]. 07.08.2017. [Cit. 19.10.2018]. Dostupné na internete: <https://www.cfr.org/backgrounder/what-are-economic-sanctions>

je dosiahnutý sledovaný cieľ alebo kým sú obe strany schopné reagovať na zmeny svojho oponenta.

Tabuľka 1: Príklad „sankčnej hry“ medzi Ruskom a EÚ za rok 2014

Čas zavedenia sankcií	Opatrenie EÚ	Ruská reakcia
Apríl	Rezolúcia Európskeho parlamentu s odporúčaním upustiť od projektu plynovodu South Stream;	
Máj	Predstavitelia EÚ sa nezúčastnili deviateho ročníka medzinárodnej konferencie: „Energy Dialogue Russia–EU: Gas Aspect.“;	
Júl	Na základe odporúčania Rady Európskej únie, Európska investičná banka (EIB) zastavuje financovanie nových projektov v Rusku; Európska banka pre obnovu a rozvoj (EBOD) pozastavuje svoju činnosť v Rusku; Uloženie obmedzení na vývoz niektorých druhov tovarov duálneho využitia a s tým súvisiacimi službami (vrátane technickej pomoci a sprostredkovania). Dovoz zbraní a vojenskej techniky je tiež obmedzený. Obmedzenia uvalené na priamy alebo nepriamy predaj, dodávky, prevod alebo export niektorých druhov zariadení pre ruský ropný priemysel. Zoznam sankcií zahŕňa aj krymské spoločnosti, ktoré v dôsledku znárodnenia zmenili vlastníka. <i>Sektorové sankcie</i> Členské štáty EÚ majú zakázané investovať do ruských infraštruktúrnych	Zákaz na kúpu vybraných zahraničných strojárnských výrobkov pre federálne a komunálne projekty;

	projektov (doprava, telekomunikácie a energetika), do ruskej ropy a plynu a ruských nerastných surovín, zákazy sa týkajú poskytovania vybavenia, financií a poistných služieb pre tieto sektory; Členské štáty EÚ majú zakázané vykonávať transakcie s cennými papiermi (so splatnosťou viac ako 90 dní) vystavených ruskou protistranou, v ktorej má ruská vláda 50 % majetkovú účasť po 1. auguste 2014. Zoznam obsahuje päť bánk: Sberbank, VTB, Gazprom, VEB a Rosselkhozbank;	
August		Zákaz dovozu niektorých poľnohospodárskych výrobkov, surových materiálov a potravín z EÚ, USA, Austrálie, Kanady a Nórska, ktoré sa taktiež rozhodli uvaliť ekonomické sankcie voči Rusku; Obmedzenia na štátne zákazky na produkty ľahkého priemyslu (ako textil, oblečenia, spodnej bielizne, špeciálnych odevov a odevov vyrobených z kože alebo kožušiny);
September	Zákaz na priame alebo nepriame dodávky výrobkov a technológií duálneho využitia pre deväť podnikov vojensko-priemyselného charakteru. Zoznam tiež obsahuje tri právnické osoby patriace k vojenskému priemyselnému komplexu a energetickému odvetviu;	

	Zákaz dodávok technológií pre rozvoj hlbínnej, arktickej a bridlicovej ropy; Rozšírenie obmedzení na päť ruskou vládou vlastnených bánk; Európske inštitúcie majú zakázané priamo alebo nepriamo poskytovať investičné služby a vykonávať operácie s novo uvoľnenými dlhopismi a cennými papiermi, ktoré majú splatnosť viac ako 30 dní (počnúc 12. septembrom 2014);	
Október	Pristúpenie kandidátskych krajín EÚ k sankciám proti ropnému, leteckému a vojenskému priemyslu. Na samite EÚ sa potvrdzuje skoršie ukladanie sankcií;	Spoločnosť Rosneft a banky Sberbank, VTB a VEB podávajú žaloby na Súdnom dvore EÚ s odôvodnením, že sankcie uvalené voči nim boli nelegálne.
November	Švajčiarsko pristupuje k ekonomickým sankciám EÚ.	

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe údajov: KLINOVA, M., SIDOROVA, E. Economic Sanctions and Their Impact on Russian Economic Relations with the European Union. In: *Problems of Economic Transition*. roč. 58. č. 3. 2016. s. 224–225. online. Dostupné na: <http://dx.doi.org/10.1080/10611991.2016.1200391>

Tabuľka 1 je príkladom cyklickej hry. Na tomto príklade môžeme zreteľne pozorovať ako odosielateľ sankcií – EÚ zavádza postupne sankcie a stupňuje tlak na cieľový subjekt. Tieto opatrenia v určitom momente vyvolajú reakciu a protiopatrenie zo strany cieľového subjektu – Ruska. Cyklus sa môže opakovať niekoľko mesiacov alebo aj rokov. V momente kedy strany nebudú schopné efektívne reagovať na opatrenia oponenta dochádza k efektu známeho aj ako „Nash equilibrium“.³⁶ Nash equilibrium znamená zlomový bod v efektívite sankcií, kedy ani jedna zo strán nie je schopná zvýšiť výnosy zo sankcií tým, že by zmenili uplatnené stratégie. Pokiaľ sankcie nie sú schopné generovať výnosy pre odosielateľa a nespôsobujú cieľovému subjektu predpokladanú ekonomickú škodu, tak sú podľa nášho názoru neúčinné, neopodstatnené a zbytočné. Pri implementácii sankčných režimov je veľmi dôležitá dôveryhodnosť, závažnosť a flexibilita. Cieľová krajina, proti ktorej sú sankcie

³⁶ EYLER, R. *Economic Sanctions – International Policy and Political Economy at Work*. New York: Palgrave Macmillan. 2007. s. 57. ISBN-13: 978 1 4039 7463 1

uložené, musí byť presvedčená, že hrozba sankcií je imanentná a naozaj môže nastať, že ich zavedením môže vzniknúť závažná ekonomická škoda a zároveň možno od sankčného režimu očakávať istý stupeň flexibility, a teda, že sa môže sprísniť alebo naopak povoliť v závislosti od správania sa cieľovej krajiny. Príkladom môže byť politika USA počas Obamovej administratívy v roku 2012, ktorá reagovala na dôležité politické reformy zavádzané v Mjanmarsku tým, že uvoľnila niektoré finančné a investičné obmedzenia. Sankčný program bol ukončený v roku 2016.³⁷

V posledných rokoch sa použitie sankcií čoraz viac spája s otázkami ako podpora demokratických reforiem a ľudských práv. Vedúci predstavitelia si vyberajú ekonomický nátlak ako dominantnú stratégiu v snahe prinútiť inú krajinu k politickej reforme. Prevládanie sankcií zameraných na podporu zlepšenia podmienok v oblasti ľudských práv a demokratizácie sa rozšírilo najmä počas posledného desaťročia studenej vojny a obdobia po studenej vojne. V súčasnosti je väčšina uložených sankcií namierená proti neliberálnym demokraciám alebo autoritárskym režimom na zastavenie porušovania občianskych a politických slobôd alebo na zhoršenie ich vojenskej a politickej spôsobilosti.

Napriek častému využívaniu hospodárskeho nátlaku na podporu demokracie a ľudských práv sa výskum málokedy venoval otázkam či sankcie pomáhajú, alebo naopak poškodzujú tieto demokratické slobody a ľudské práva v sankcionovaných krajinách. Podobne aj vplyv hospodárskeho donútenia na politické slobody je do značnej miery prehliadaný literatúrou. Výskumy ukazujú, že ekonomické sankcie sú úspešnejšie, ak sú cieľové krajiny ekonomicky závislé od cieľa (napr. sankcionovaného odvetvia), ak sankcie spôsobia vážnu ekonomickú škodu na cieľi, ak sú sankcie zamerané na politické elity cieľových krajín a ak sa neočakáva možnosť budúceho konfliktu medzi cieľovými a vysielajúcimi krajinami.³⁸

Ekonomické sankcie vytvárajú v závislosti od ich formulácie a intenzity rôzny rozsah ekonomických škôd na hospodárstve cieľovej krajiny. Okrem ďalších zriedkavých ekonomických účinkov sa ekonomické sankcie prejavujú aj v humanitárnej sfére, a teda v vplyvoch na civilné obyvateľstvo cieľovej krajiny. V súvislosti s uvedením si týchto negatívnych vplyvov sa v súčasnosti oveľa častejšie stretávame s výrazom cielené alebo

³⁷ LANDLER, M. a FULLER, T. Obama Prods Myanmar Back Toward Democracy. In: *The New York Times*. [online]. 2014. [Cit. 20.10.2018]. Dostupné na internete: <https://www.nytimes.com/2014/11/14/world/asia/obama-will-try-to-push-myanmar-back-on-the-path-toward-democracy.htm>

³⁸ WOLFF VON AMERONGEN, O. Economic Sanctions as a Foreign Policy Tool? In: *MIT Press*. [online]. 2015. [Cit. 16.10.2018]. Dostupné na internete: <http://www.jstor.org/stable/2538449>

inteligentné sankcie. Zatiaľ čo všeobecné ekonomické sankcie a obchodné embargá sa ako nástroje zahraničnej politiky používajú už dlhodobo, cielené sankcie zamerané na konkrétnych jednotlivcov, subjekty a transakcie sú relatívne nové. Inteligentné sankcie sú cielené na určité skupiny v rámci krajiny. Môžu zahŕňať čiernu listinu jednotlivcov alebo skupín, rovnako ako aj určitých druhov komodít a služieb. Inteligentné sankcie sú sankcie, ktoré môžu byť zamerané na konkrétnych štátnych úradníkov alebo vládnych činiteľov bez toho, aby negatívne pôsobili na celkové hospodárstvo a spôsobovali ťažkosti širokej verejnosti. Cielené sankcie môžu zahŕňať širokú škálu opatrení ako napríklad zmrazenie aktív, zákaz cestovania, bojkot určitých tovarov a komodít, zbrojné embargá a iné.³⁹ Významným príkladom tohto nového prístupu k politike sankcií je napríklad cielený sankčný program Spojených štátov amerických a Európskej únie voči Ruskej federácii, uložený v reakcii na pripojenie Krymu k Ruskej federácii a údajné použitie sily na východe Ukrajiny. Cielené sankcie sa zameriavajú viac na vybrané osoby alebo odvetvia hospodárstva, čím sa snažia v čo najväčšom rozsahu eliminovať ich negatívne vedľajšie vplyvy na civilné obyvateľstvo. Z uvedeného dôvodu sa cielené sankcie považujú za humannejší a modernejší spôsob dosahovania zahraničnopolitických cieľov, no v súčasnosti sa objavujú čoraz častejšie diskusie o ich ekonomickej účinnosti. Stanovenie presného vplyvu a účinnosti sankcií je zložité, pretože neexistuje spôsob, ako úplne izolovať ich účinky na cieľovú ekonomiku. V mnohých prípadoch cieľový národ prechádza ďalšími nepokojmi, ako je vojna alebo domáci konflikt, čo taktiež prispieva k ekonomickému poklesu. Napríklad v prípade Iraku je veľmi ťažké určiť akú časť hospodárskeho utrpenia možno pripísať vplyvu sankcií a akú časť zničeného irackého priemyslu spôsobila vojna v Perzskom zálive.

Dovoľujeme si tiež poukázať aj na určité zriedkavé účinky sankcií. Jedným z týchto účinkov je aj efekt „rally around the flag“.⁴⁰ „Rally around the flag“, voľne preložené ako zoskupenie sa okolo vlajky znamená, že predstavitelia cieľového štátu využijú ekonomické škody ako istú formu propagandy. Využitím tohto efektu predstavitelia cieľového subjektu umelo vytvoria nedostatok sankcionovanej komodity na domácom trhu a získajú tak lepšiu kontrolu nad jej distribúciou, čím získajú politickú kontrolu a oslabia účinky zavedených sankcií. Udržanie podpory domáceho obyvateľstva môže byť kľúčové pre potlačenie

³⁹ ERGUN, E. *Smart sanctions. Human rights friendly?*. [online]. 2015. [Cit. 29.05.2019]. Dostupné na internete: https://www.academia.edu/20719412/Smart_sanctions_Human_rights_friendly

⁴⁰ EYLER, R. *Economic Sanctions – International Policy and Political Economy at Work*. New York: Palgrave Macmillan. 2007. s. 70. ISBN-13: 978 1 4039 7463 1

negatívnych vplyvov a celkového trvania sankcií. Druhým účinkom, ktorý uvádzame je efekt „beggar thy neighbor“.⁴¹ „Beggar thy neighbor“, voľne preložené ako ožobráč vlastného suseda, spôsobuje cenové šoky a fluktuácie vo výmenných kurzoch. Jeho cieľom je narušiť pokojný chod ekonomiky štátu použitím práve vyššie uvedených šokov. Tieto šoky musia byť výrazné a účinné až do takej miery, že cieľový subjekt nie je schopný prijať efektívne protiopatrenia, v dôsledku čoho ekonomika začína kolabovať. Domácnosti cieľového subjektu v ich dôsledku strácajú kúpnu silu a ekonomika štátu upadá do recesie. Takýto sprievodný účinok sankcií je vysoko efektívny a cieľ je pomerne rýchlo dosiahnutý. Na druhej strane sa však môžu vyskytnúť negatívne humanitárne vplyvy, ktoré sa v súčasnej medzinárodnej situácii nevítané.

Máme za to, že aj napriek tomu, že sankcie sú niektorými štátmi alebo neštátnymi subjektmi medzinárodného práva kritizované, sú tým najlepším opatrením, ktoré má medzinárodné spoločenstvo k dispozícii. Je však potrebné, aby sa výskum aj v budúcnosti venoval otázkam týkajúcich sa sankčných režimov, nakoľko ide o jeden zo základných nástrojov zahraničnej politiky, no, ako sme podotkli vyššie v práci, ich efektívnosť je otázna. Negatívny vplyv ekonomických sankcií na civilné obyvateľstvo je ďalšou v súčasnosti nevyriešenou problematikou, a tak spolu s účinnosťou sankčných režimov predstavujú dôležité otázky pre budúci výskum v tejto oblasti.

1.3 Vybrané debaty sankčného práva

Už od vzniku OSN ako organizácie na zachovanie mieru a bezpečnosti vo svete sa medzinárodné spoločenstvo snažilo udržať alebo aspoň priblížiť k dosiahnutiu svojho cieľa. V prípade, že došlo k porušeniu medzinárodného práva boli Chartou OSN zavedené mechanizmy, ktoré mali prinútiť narušiteľa k poslušnosti a obnoviť tak predchádzajúci status quo. Najčastejším prostriedkom medzinárodného donútenia sú práve ekonomické sankcie, ktorých úlohou je výrazne ochromiť jeho ekonomické schopnosti, a tým tak prinútiť narušiteľa k poslušnosti. Práve ekonomické sankcie sa zdali byť ideálnym riešením namiesto použitia vojenskej sily a predídeniu ďalšieho potenciálneho globálneho vojenského konfliktu. Spočiatku bolo uvalenie ekonomických sankcií nemysliteľné, pretože politické otázky na pôde Bezpečnostnej rady boli blokované záujmami svetových mocností, ktoré disponovali právom veta. Avšak, po ich použití v roku 1966 proti Južnej Rodézii sa rozbúrila

⁴¹ EYLER, R. *Economic Sanctions – International Policy and Political Economy at Work*. New York: Palgrave Macmillan. 2007. s. 86. ISBN-13: 978 1 4039 7463 1

debata o tom, či je OSN vôbec oprávnené uložiť sankcie v takom rozsahu a v takej situácii, v akej boli uložené. Táto debata pretrvala do začiatkov 90. rokov dvadsiateho storočia, kedy sa debata presunula z otázok ohľadom konania ultra vires na otázky ohľadom efektivity ekonomických sankcií. Táto debata vznikla v dôsledku deštruktívnych vplyvov týchto opatrení, ktoré boli pozorované na prípade sankcií voči Iraku. Ekonomické sankcie úplne zničili hospodárstvo Iraku, jeho infraštruktúru a osoby zodpovedné za porušenie medzinárodného práva sa týmto sankciám úplne vyhli, respektíve ich vôbec nepocítili. Zároveň, tieto sankcie boli jedným z dôvodov humanitárnej krízy, v ktorej OSN muselo intervenovať. S ohľadom na tento stav, na jednej strane OSN uvažovalo embargá na dovoz tovarov, ale na strane druhej dovážalo humanitárnu pomoc do krajiny. Takýto stav bol neprijateľný, pretože takéto sankcie, ktoré spôsobujú viac negatívnych vplyvov ako tých pozitívnych nemožno považovať za efektívne. Ako sme už vyššie načrtli, okrem ekonomických vplyvov mali sankcie aj negatívne humanitárne vplyvy, ktoré začali novú debatu ohľadom humanitárnych vplyvov sankcií. Ľudské utrpenie, ktoré so sebou priniesli širokospektrálne ekonomické sankcie doslova šokovali medzinárodné spoločenstvo. Zavedením sankcií sa medzinárodné spoločenstvo snažilo zažehnať jednu krízu, ale na strane druhej vytvorilo ďalšiu. Akákoľvek humanitárna kríza je pre OSN neprijateľná, obzvlášť v prípade, ak jedným z dôvodov krízy sú práve sankcie. Niektorí teoretici dokonca obvinili OSN z genocídy, avšak tieto argumenty boli rýchlo vyvrátené a debata sa uprela na nájdenie alternatívy k ekonomickým sankciám, ktoré by nemali také negatívne humanitárne vplyvy. Riešením na vzniknuté humanitárne problémy mali byť inteligentné sankcie. V teórii mali byť tieto sankcie zamerané na konkrétne ciele, čím by sa spočiatku minimalizovali a neskôr úplne odstránili humanitárne vplyvy. Avšak, skutočnosť ukázala, že nedostatok praxe a aplikačné problémy spôsobili, že inteligentné sankcie nenaplnili očakávané ciele v eliminácii humanitárnych vplyvov.

1.3.1 *Debata ultra vires*

Od vzniku OSN sú sankcie považované za jeden z najefektívnejších nástrojov donútenia v medzinárodnej komunite štátov. Cieľom OSN, ktorý je vyjadrený v preambule Charty OSN je: „ubrániť budúce pokolenia pred metlou vojny“.⁴² Aby OSN naplnilo tento cieľ, Charta OSN splnomocňuje OSN, najmä Bezpečnostnú radu konať a uložiť sankcie.

⁴² ORGANIZÁCIA SPOJENÝCH NÁRODOV. *Charta OSN*. [online]. 1945. [Cit. 20.09.2018]. Dostupné na internete: <https://cloud5.edupage.org/cloud/Charta-OSN.pdf?z%3A2QVVF9gstAijk%2Fbn%2BwNv8SDBWpI5UgUjEWZdkh9SYqGevsuB7UjGvlZe8dNIhhmD>

Uvedené splnomocnenie obsahuje čl. 39, ktorý uvádza: „Bezpečnostná rada určí, či ide o ohrozenie mieru, porušenie mieru alebo o útočný čin a odporučí, alebo rozhodne, aké opatrenia sa majú robiť podľa článkov 41 a 42, aby bol zachovaný medzinárodný mier a bezpečnosť.“⁴³ Až po následnom posúdení akcie, môže Bezpečnostná rada OSN pristúpiť k uplatneniu konkrétnej sankcie bez použitia sily – čl. 41 alebo sankcie s použitím sily – čl. 42.

Počas obdobia studenej vojny, konkrétne od roku 1945 až po rok 1990 bol sankčný aparát OSN blokovaný záujmami svetových mocností, ktoré disponujú právom veta. Prvý krát boli sankcie uplatnené až v roku 1965 voči Južnej Rodézii, dnešné Zimbabwe.⁴⁴ Účelom rozsiahlych ekonomických sankcií bolo mierovou cestou prinútiť odovzdanie moci väčšinovej vláde a zavŕšiť tak proces osamostatnenia sa Južnej Rodézie.

Tieto sankcie spočiatku nemali záväzný charakter, boli len dobrovoľné. Dobrovoľné sankcie vyzývali všetky členské štáty OSN, aby prerušili svoje ekonomické styky s Južnou Rodéziou a zaviedli embargo na dovoz zbraní, vojenského materiálu a pohonných látok do krajiny. Tieto sa ukázali ako neúčinné. Keďže neboli záväzné, veľa členských štátov ich neaplikovalo. Práve vplyv Veľkej Británie blokoval Bezpečnostnú radu v hlbšom zhodnotení situácie ako priameho ohrozenia mieru a bezpečnosti.⁴⁵ Až v roku 1966 rezolúciou S/RES/232 (1966) Bezpečnostná rada zhodnotila, že situácia v Južnej Rodézii predstavuje ohrozenie mieru a bezpečnosti a prijala nasledovné sankcie:

„Všetky členské štáty OSN zabránia:

- Dovozu azbestu, železnej rudy, surového železa, cukru, tabaku, medi, mäsa, mäsových výrobkov a koží pôvodom z Južnej Rodézie a taktiež exportovaných z tohto územia, dňom nasledujúcim po dni uvedenom v tejto rezolúcii;
- Akýmkoľvek aktivitám ich občanov alebo aktivitám na ich území, ktoré by podporovali alebo by umožňovali export týchto komodít z Južnej Rodézie a akékoľvek obchody vykonané občanmi alebo na ich území v spojení s týmito

⁴³ ORGANIZÁCIA SPOJENÝCH NÁRODOV. *Charta OSN*. [online]. 1945. [Cit. 20.09.2018]. Dostupné na internete: <https://cloud5.edupage.org/cloud/Charta-OSN.pdf?z%3A2QVVF9gstAiik%2Fbn%2BwNv8SDBWpI5UgUjEWZdkh9SYqGevsuB7UjGvIZe8dNIhhmD>

⁴⁴ BEZPEČNOSTNÁ RADA OSN. *Rezolúcia: S/RES/217 (1965)*. [online]. 1965. [Cit. 15.08.2019]. Dostupné na internete: <https://digitallibrary.un.org/record/90484>

⁴⁵ MINTER, W. a SCHMIDT, E. When Sanctions Worked: Case of Rhodesia Reexamined. In: *African Affairs*. [online]. roč. 87, č. 347. 1988. s. 212. [Cit. 17.08.2019]. Dostupné na internete: https://www.researchgate.net/publication/31344200_When_Sanctions_Worked_The_Case_of_Rhodesia_Reexamined

komoditami pôvodom z Južnej Rodézie alebo exportovaných z tohto územia, dňom nasledujúcim po dni uvedenom v tejto rezolúcii, zároveň vrátane akýchkoľvek prevodov finančných prostriedkov do Južnej Rodézie za účelom uskutočnenia týchto aktivít alebo obchodov;

- Lodným alebo leteckým zásielkam obsahujúcim komodity pochádzajúce z Južnej Rodézie, ktoré sú odtiaľ exportované, dňom nasledujúcim po dni uvedenom v tejto rezolúcii;
- Akýmkoľvek aktivitám ich občanov alebo na ich území, ktoré podporujú alebo umožňujú predaj alebo dovoz zbraní, munície všetkého druhu, vojenských lietadiel, vojenských vozidiel, materiálu a techniky na výrobu a údržbu zbraní a munície v Južnej Rodézii;
- Akýmkoľvek aktivitám ich občanov alebo na ich území, ktoré podporujú alebo umožňujú dodávanie všetkých ostatných lietadiel, motorových vozidiel a vybavenia a materiálov pre zostrojenie alebo výrobu lietadiel alebo motorových vozidiel v Južnej Rodézii; lodným alebo leteckým zásielkam obsahujúcim akékoľvek tovary určené pre Južnú Rodéziu; akýmkoľvek aktivitám ich občanov a na ich území, ktoré podporujú alebo umožňujú výrobu alebo zostrojenie lietadiel alebo motorových vozidiel v Južnej Rodézii;
- Dodávkam ropy a ropných produktov do Južnej Rodézie z ich území alebo území pod ich správou prostredníctvom pozemných alebo vzdušných prostriedkov alebo za účasti ich občanov alebo plavidiel pod ich správou.⁴⁶

Následne boli sankcie opätovne predĺžené v roku 1968 a zrušené až v roku 1972, kedy došlo k prechodu moci na väčšinovú vládu. Druhé povinné sankcie uplatnené Bezpečnostnou radou OSN boli zavedené v roku 1977 voči Južnej Afrike.⁴⁷ Ako môžeme vidieť sankčný list voči Južnej Rodézii, ktorý uvalila Bezpečnostná rada je rozsiahli a do tej doby bezprecedentný. Je preto samozrejmé, že takýto krok OSN vyvolal otázky legality v medzinárodnej iurisprudencii.

⁴⁶ BEZPEČNOSTNÁ RADA OSN. *Rezolúcia: S/RES/232 (1966)*. [online]. 1966. [Cit. 15.08.2019]. Dostupné na internete: <https://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/POCSRES%20232.pdf>

⁴⁷ BEZPEČNOSTNÁ RADA OSN. *Rezolúcia: S/RES/232 (1966)*. [online]. 1966. [Cit. 15.08.2019]. Dostupné na internete: <https://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/POCSRES%20232.pdf>

V oboch prípadoch Bezpečnostná rada zhodnotila, že došlo k ohrozeniu mieru a bezpečnosti. Zároveň, keď sa hlbšie pozrieme na situáciu v oboch krajinách a text rezolúcie S/RES/418 (1977), „Dôrazne odsudzujeme represívne kroky vlády Južnej Afriky, jej vzdorné uplatňovanie systému apartheid a jej útokov voči ostatným nezávislým susedným štátom.“, môžeme vidieť, že okrem mieru a bezpečnosti bola cieľom aj ochrana ľudských práv v uvedených štátoch. Tieto sankcie boli uplatnené pod čl. 39 v spojení s článkom 41 Charty OSN. Tvorcovia Charty OSN pri jej písaní mali na mysli úplne iný účel uplatnenia týchto článkov. Ak by sme sa striktnie držali ich pôvodného historického výkladu, mohli by sa tieto články uplatňovať iba v prípade vzniku ozbrojeného konfliktu medzi jednotlivými štátmi medzinárodného spoločenstva. Uvedený výklad spustil debatu oprávnenosti vyššie uvedených sankcií. Prvá skupina odborníkov zastávala názor, že uvedené situácie nezastávajú ohrozenie medzinárodného mieru a bezpečnosti, pretože diskriminácia a apartheid spadajú pod vnútorné záležitosti štátu a ako také sú tieto záležitosti mimo vplyvu OSN.⁴⁸ Druhá skupina odborníkov zaujala stanovisko, že niektoré ustanovenia Charty sú formulované obšírne a môžu podliehať rôznemu spôsobu výkladu. Zároveň zastávajú názor, že novým hrozbám mieru a bezpečnosti treba prispôbiť aj nové opatrenia. McDougal a Reisman uvádzajú, že článok 39 Charty sa má vzťahovať nielen na porušenia mieru a akty agresie, ale aj na prevenciu a odstránenie akýchkoľvek foriem ohrozenia mieru.⁴⁹ Na uvedené nadväzujú, že aj napriek tomu, že niektoré veci spadajú výslovne pod čl. 2 ods. 7 Charty ako domácu jurisdikciu štátu, tak tieto situácie môžu prerásť v medzinárodnú problematiku alebo mať medzinárodné vplyvy. Medzi príklady medzinárodného záujmu môžeme zaradiť hrubé porušovanie ľudských práv, upieranie práva na sebaurčenie a iné. Práve hrubé porušovanie ľudských práv a rasizmus môžu byť príčinami zvýšenej intenzity násillia, ktorá neskôr môže prerásť do ohrozenia medzinárodného mieru a bezpečnosti.⁵⁰ Rozsah situácií, kedy môže Bezpečnostná rada prehlásiť, že sa jedná o porušenie mieru a bezpečnosti je v podstate neobmedzený a je len na Bezpečnostnej rade, či tak v konkrétnej situácii učiní alebo nie.

⁴⁸ ORGANIZÁCIA SPOJENÝCH NÁRODOV. *Charta OSN*. [online]. 1945. čl. 2 ods. 7. [Cit. 20.09.2018]. Dostupné na internete: <https://cloud5.edupage.org/cloud/Charta-OSN.pdf?z%3A2QVVF9gstAiik%2Fbn%2BwNv8SDBWpI5UgUjEWZdkh9SYqGevsuB7UjGvIZe8dNIhhmD>

⁴⁹ MCDOUGAL, M. S. a REISMAN, W. M. *Rhodesia and the United Nations: The Lawfulness of International Concern*. [online]. 1968. s. 8. [Cit. 21.08.2019]. Dostupné na internete: https://digitalcommons.law.yale.edu/cgi/viewcontent.cgi?referer=https://www.google.com/&httpsredir=1&article=1663&context=fss_papers

⁵⁰ MCDOUGAL, M. S. a REISMAN, W. M. *Rhodesia and the United Nations: The Lawfulness of International Concern*. [online]. 1968. s. 15. [Cit. 21.08.2019]. Dostupné na internete: https://digitalcommons.law.yale.edu/cgi/viewcontent.cgi?referer=https://www.google.com/&httpsredir=1&article=1663&context=fss_papers

V žiadnom prípade nemôžeme tvrdiť, že ak Bezpečnostná rada uváži ohrozenie mieru alebo bezpečnosti, ktoré nie je výslovne uvedené v Charte, že koná *contra legem*. Práve naopak, Bezpečnostná rada musí reagovať na nové hrozby a s tým prijímať efektívne opatrenia na ochranu mieru, ktoré v žiadnom prípade nemôžu byť považované za akt *ultra vires*. Uvedené potvrdil aj Medzinárodný súdny dvor vo svojom poradnom stanovisku v prípade *Niektorých výdavkov OSN*: „Prirodzene je hlavné miesto prisudzované medzinárodnému mieru a bezpečnosti, pretože splnenie ostatných cieľov bude závisieť od dosiahnutia tejto základnej podmienky. Tieto účely sú formulované obsérne, ale ani oni, ani právomoci, ktoré im boli zverené, aby vykonávali, nie sú neobmedzené. Členské štáty si, s výnimkou prípadu, keď poverili organizáciu dosiahnutím týchto spoločných cieľov, ponechávajú slobodu konať. Ak však organizácia podnikne kroky, ktoré odôvodňujú tvrdenie, že sú vhodné na splnenie jedného z uvedených cieľov OSN, môže sa predpokladať, že táto akcia nie je konaním organizácie *ultra vires*.“⁵¹ Väčšina medzinárodných akademikov sa priklonila k záverom McDougala a Reismana zdôvodňujúc, že Bezpečnostná rada nielen, že môže, ale by mala uskutočniť akciu, napríklad aj v prípade porušenia ľudských práv, obzvlášť v prípade, ak je situácia zhodnotená ako ohrozenie alebo porušenie mieru a bezpečnosti.⁵² Táto debata sa ďalej pozastavila, pretože počas trvania Studenej vojny už OSN neuložilo ďalšie sankcie.

1.3.2 Debata efektivity

Po skončení Studenej vojny a zmene geopolitických podmienok sa Bezpečnostná rada OSN stáva aktívnejšou a v zvýšenej miere začína prijímať sankcie. Môžeme pozorovať, že v rozmedzí niekoľkých rokov prijala Bezpečnostná rada viac ako 9 nových sankčných režimov, čo je mnohonásobne viac ako za obdobie 1945 až 1990. S uvedenou zvýšenou aktivitou vyvstali aj otázky efektivity týchto sankcií. So zmenou podmienok sa čiastočne modifikovali aj ciele medzinárodného výskumu. Ten sa obrátil najmä k otázkam ako sankcie môžu pomôcť v dosiahnutí cieľov ako podpora ľudských práv, podpora demokratických procesov a práva na sebaurčenie národov.⁵³ Vznikla nová debata, ktorá sa zamerala na čo

⁵¹ INTERNATIONAL COURT OF JUSTICE. *Certain Expenses of the United Nations case: Advisory Opinion*. [online]. 1962. s. 168. [Cit. 16.08.2019]. Dostupné na internete: <https://www.icj-cij.org/files/case-related/49/049-19620720-ADV-01-00-EN.pdf>

⁵² O'CONNELL, M. E. Debating The Law of Sanctions. In: *European Journal of International Law*. [online]. 2002. roč. 13, č. 1. s. 66. [Cit. 10.08.2019]. Dostupné na internete: <http://ejil.org/pdfs/13/1/473.pdf>

⁵³ O'CONNELL, M. E. Debating The Law of Sanctions. In: *European Journal of International Law*. [online]. 2002. roč. 13, č. 1. s. 67. [Cit. 10.08.2019]. Dostupné na internete: <http://ejil.org/pdfs/13/1/473.pdf>

najefektívnejšie dosiahnutie uvedených cieľov s čo najmenšími negatívnymi vplyvmi na civilné obyvateľstvo.

Tieto demokratizačné snahy boli napadnuté Irakom a jeho inváziou do Kuvajtu v roku 1990. Krátko na to prijala Bezpečnostná rada rezolúciu S/RES/660 (1990), v ktorej prijala opatrenia pod kapitolou VII Charty OSN a uplatnila čl. 40⁵⁴ a vyzvala Irak na stiahnutie svojich vojsk z územia Kuvajtu a začatie okamžitých rokovaní medzi oboma krajinami.⁵⁵ Ďalšou rezolúciou S/RES/661 (1990) prijala Bezpečnostná rada rozsiahle ekonomické sankcie, medzi ktoré patrí zákaz vývozu akýchkoľvek produktov alebo komodít pochádzajúcich z Kuvajtu alebo Iraku, rozsiahle zbraňové embargo, zákaz dovozu vojenskej techniky a v neposlednej rade, rozsiahle finančné sankcie a s nimi spojený zákaz vykonávať akékoľvek finančné operácie s týmito dvoma krajinami, rovnako ako aj zmrazenie všetkých finančných prostriedkov Iraku.⁵⁶ Následne boli tieto sankcie predĺžené rezolúciou S/RES/666 (1990), ktorá obsahovala kľúčové výnimky zo sankcií.⁵⁷ Dlhodobé ekonomické sankcie mali devastujúce účinky na ekonomiku Iraku a s touto skutočnosťou vyvstali aj humanitárne problémy civilného obyvateľstva. OSN si túto skutočnosť uvedomovalo a v rezolúcii 661 uviedlo výnimky zo sankcií, a to pre dodávky liekov, zásob jedla a financií pre humanitárne dôvody. Po úspešnom porazení irackých vojsk a oslobodení Kuvajtu spojeneckými silami, zaviedlo OSN ďalšie sankcie rezolúciou S/RES/667 (1990) s podstatne širšími humanitárnymi výnimkami.⁵⁸ V konečnom dôsledku režim Saddáma Husajna padol a v krajine sa opätovne začali demokratizačné procesy. Uvedená kombinácia sankcií vyvolala v medzinárodnom spoločenstve vyšší záujem po udeľovaní sankcií voči diktátorským režimom a porušovateľom ľudských práv po celom svete.

Avšak, ekonomické sankcie sa v prípade Iraku ukázali ako nie celkom efektívny nástroj. Samozrejme ochromili ekonomiku Iraku, ale zároveň mali negatívne vplyvy na

⁵⁴ Charta OSN, čl. 40: „Aby sa predišlo zhoršeniu situácie, Bezpečnostná rada skôr ako odporučí, alebo rozhodne o opatreniach stanovených článkom 39, môže vyzvať zainteresované strany, aby sa **podrobili dočasným opatreniam, ktoré považuje za potrebné a žiadúce**. Takéto dočasné opatrenia nebudú na ujmu právam, nárokom alebo postaveniu zainteresovaných strán. Ak takéto dočasné opatrenia neboli vykonané, Bezpečnostná rada k tomuto náležite prihliadne.“

⁵⁵ BEZPEČNOSTNÁ RADA OSN. Rezolúcia: S/RES/660 (1990). [online]. 1990. [Cit. 15.08.2019]. Dostupné na internete: <https://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/Disarm%20SRES661.pdf>

⁵⁶ BEZPEČNOSTNÁ RADA OSN. Rezolúcia: S/RES/661 (1990). [online]. 1990. [Cit. 17.08.2019]. Dostupné na internete: <https://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/Disarm%20SRES661.pdf>

⁵⁷ BEZPEČNOSTNÁ RADA OSN. Rezolúcia: S/RES/666 (1990). [online]. 1990. [Cit. 17.08.2019]. Dostupné na internete: <http://unscr.com/files/1990/00666.pdf>

⁵⁸ BEZPEČNOSTNÁ RADA OSN. Rezolúcia S/RES/667 (1990). [online]. 1990. [Cit. 25.08.2019]. Dostupné na internete: [https://undocs.org/S/RES/667\(1990\)](https://undocs.org/S/RES/667(1990))

civilné obyvateľstvo. OSN na jednej strane uvalilo široký zoznam sankcií na dovoz a vývoz rôznych komodít z a do krajiny, ale na druhej strane bolo povinné stanoviť aj určité výnimky, aby v čo najvyššej miere zmiernila negatívne vplyvy na civilné obyvateľstvo. V prípade, že ekonomické sankcie nie sú dostatočné, ako sa ukázalo v prípade Iraku, Bezpečnostná rada uplatnila článok 42 a vojenskou silou prinútila narušiteľa k poslušnosti. Avšak, aj takáto vojenská intervencia mala opäťovne negatívne vplyvy na civilné obyvateľstvo a už len ďalej prehľbovala vznikajúcu humanitárnu krízu v krajine. Debata efektivity sankcií preto nabrala nový smer a zaznamenala posuv k otázke humanitárneho vplyvu sankcií na obyvateľstvo štátu.

1.3.3 Debata humanitárnych vplyvov

Zavedenie sankcií voči Iraku a neskôr voči Haiti malo rozsiahle negatívne vplyvy na civilné obyvateľstvo a ekonomiky daných štátov. Avšak konečný cieľ, pre ktorý boli určené nedosiahli. Správy o utrpení civilného obyvateľstva, v oboch prípadoch, vyzdvihli vlnu otázok ohľadom určitých právnych štandardov sankcií a možností ako čo najefektívnejšie zamedziť ďalším civilným stratám.

Reisman⁵⁹ a Mueller a Mueller⁶⁰ zastávajú názor, že určujúcim kritériom pri aplikácii sankcií by mali byť ľudské práva. Ich stanovisko vychádza zo základných princípov stanovených v Charte OSN a zároveň aj v samotnej preambule Charty OSN je uvedené: „vyhlásiť znovu svoju vieru v základné práva, v dôstojnosť a hodnotu ľudskej osobnosti, v rovnaké práva mužov a žien“⁶¹, čo môžeme považovať za určitý minimálny štandard garancie práv. Zároveň zastávali stanovisko, že OSN uplatnením uvedených sankcií spôsobilo hrubé porušenie práv obyvateľov Iraku a Haiti a malo by sa zodpovedať za tieto porušenia.

⁵⁹ REISMAN, W. M. *Assesing the Lawfulness of Non-military Enforcement: The Case of Economic Sanctions*. [online]. 1996. s. 117. [Cit. 23.08.2019]. Dostupné na internete: https://digitalcommons.law.yale.edu/fss_papers/877/

⁶⁰ MUELLER, J. a MUELLER, K. *Sanctions of Mass Destruction*. In: *Foreign Affairs*. [online]. 1999. s. 49. [Cit. 10.08.2019]. Dostupné na internete: <https://www.foreignaffairs.com/articles/iraq/1999-05-01/sanctions-mass-destruction>

⁶¹ ORGANIZÁCIA SPOJENÝCH NÁRODOV. *Charta OSN*. [online]. 1945. [Cit. 20.09.2018]. Dostupné na internete: <https://cloud5.edupage.org/cloud/Charta-OSN.pdf?z%3A2QVVF9gstAiik%2Fbn%2BwNv8SDBWpI5UgUjEWZdkh9SYqGevsuB7UjGvlZe8dNIhhmD>

Schindler⁶² a Gardmam⁶³ zase zastávali názor, že pri uplatňovaní sankcií by mala Bezpečnostná rada prihliadať na medzinárodné humanitárne právo ozbrojených konfliktov. S týmto argumentom sa do popredia dostáva aj otázka proporcionality ako jedného zo základných princípov humanitárneho práva.

Nakoniec tretiu skupinu uzatvára Marks⁶⁴, ktorý uvádza, že výkladom ustanovení medzinárodných zmlúv dochádza k záveru, že OSN nemôže zodpovedať za humanitárne straty, pretože plnilo len základný cieľ Charty, ktorým je udržanie mieru a bezpečnosti. Sme toho názoru, že v prípade, ak by OSN bolo nečinné a nastali by straty na životoch v dôsledku neplnenia si svojich povinností, práve vtedy by sme mohli uvažovať o určitej zodpovednosti OSN.

Ekonomické sankcie sa ukázali byť neefektívne v krátkodobom horizonte a na druhú stranu v dlhodobom horizonte mali až zničujúce vplyvy na civilné obyvateľstvo a ekonomiku štátu. Zároveň tí, voči ktorým sankcie smerovali neboli nimi takmer nijako dotknutí a práve naopak profitovali z tejto zhoršenej situácie v danej oblasti. Reismann uvádza: „*Bohaté elitné skupiny obyvateľstva a vojenské velenie sa obohacovali na pašovaní tovarov, počas obdobia uvalených sankcií. Zvyšok obyvateľstva, ktoré bolo pozbavené o svojich zvolených reprezentantov, ktorí mali tomuto obyvateľstvu pomáhať, bolo bez prehánania vystavené hladomoru.*“⁶⁵

Ako sme už vyššie uviedli, Bezpečnostná rada má pomerne široké možnosti, v ktorých môže uplatniť sankcie. Je však pravdou, že Bezpečnostná rada je pri plnení svojich povinností limitovaná Chartou, a to najmä článkom 24 (2): „*Pri plnení týchto povinností Bezpečnostná rada koná v súlade s cieľmi a zásadami Organizácie Spojených národov. Osobitnú právomoc zverenú Bezpečnostnej rade na umožnenie splnenia týchto povinností určujú kapitoly VI, VII, VIII a XII.*“⁶⁶ Ciele a situácie, na ktoré musí Bezpečnostná rada

⁶² SCHINDLER, D. United Nations Forces and International Humanitarian Law. In: *Studies and Essays on International Humanitarian Law and Red Cross Principles in Honour of Jean Pictet*. Ženeva: Vydavateľstvo Springer. 1984. s. 526. ISBN 978-9024730797

⁶³ GARDMAM, J., G. Legal Restraints on Security Council Military Action. In: *Michigan Journal of International Law*. [online]. 1996. roč. 17, č. 2, s. 318. [Cit. 20.08.2019]. Dostupné na internete: <https://repository.law.umich.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1493&context=mjil>

⁶⁴ MARKS, P. S. Economic Sanctions as Human Rights Violations: Reconciling Political and Public Health Imperatives. In: *American Journal on Public Health*. [online]. 1999. roč. 98, č. 10., s. 1509-1513. [Cit. 19.08.2019]. Dostupné na internete: https://www.researchgate.net/publication/12788315_Economic_sanctions_as_human_rights_violations_Violations_Reconciling_political_and_public_health_imperatives

⁶⁵ REISMAN, W. M. *Assessing the Lawfulness of Non-military Enforcement: The Case of Economic Sanctions*. [online]. 1996. s. 350. [Cit. 23.08.2019]. Dostupné na internete: https://digitalcommons.law.yale.edu/fss_papers/877/

⁶⁶ ORGANIZÁCIA SPOJENÝCH NÁRODOV. *Charta OSN*. [online]. 1945. [Cit. 20.09.2018]. Dostupné na internete: <https://cloud5.edupage.org/cloud/Charta->

a OSN ako organizácia reagovať, sa počas rokov menia. Základným cieľom OSN je však stále stabilita a mier vo svete. Sme toho názoru, že ľudské práva sú neoddeliteľnou súčasťou mierového systému štátu. Súčasne, ak niektorý štát zasahuje do teritoriálnej integrity alebo iným spôsobom ohrozuje stabilitu a mier alebo bezpečnosť, je povinnosťou OSN ochrániť a poskytnúť pomoc takémuto štátu aj za cenu toho, že čiastočne zasiahne práva obyvateľov narušujúceho štátu. Cieľom OSN teda určite nie je porušovať práva, ako niektorí teoretici uvádzajú, ale donútiť narušiteľa k poslušnosti. Aby sme mohli OSN obviňovať zo závažného porušovania ľudských práv, napríklad v Iraku a Haiti, potrebovali by sme preukázať, že OSN tak konala úmyselne. Dohovor o prevencii a potrestaní zločinu genocídy, čl. 2 jasne stanovuje: „*V tomto Dohovore, genocída znamená ktorýkoľvek z nasledujúcich činov spáchaných s úmyslom zničiť, celkom alebo čiastočne, národnú, etnickú, rasovú alebo náboženskú skupinu...*“⁶⁷ Zároveň OSN spolu so sankciami prijíma aj rôzne humanitárne výnimky alebo programy, ktoré majú za úlohu zmierniť negatívne vplyvy sankcií. Neúmyselné vplyvy nemôžu byť považované za porušovanie ľudských práv.⁶⁸ K uvedenému názoru sa prikláňa aj Marks, ktorý uvádza: „*Tí, čo uplatňujú sankcie nemôžu byť zodpovední, pokiaľ úmyselne nechcú porušiť ľudské práva alebo uplatniť opatrenia, ktoré sú v priamom rozpore s týmito právami a ktoré nespĺňajú minimálny štandard dodržiavania týchto práv.*“⁶⁹ V súvislosti s uvedeným, argumenty prvej skupiny teoretikov neobstáli a debata sa posunula skôr k humanitárnemu právu.

Debata sa ďalej zamerala skôr na humanitárne právo ako právo, ktoré by udávalo hranice pri uplatňovaní sankcií. Práve toto odvetvie práva udáva limity, ktoré sú dané a neprekročiteľné. Avšak problémovou otázkou zostalo, že uvedené právo sa aplikovalo len v prípade ozbrojených konfliktov, pričom jedna aj druhá strana sú ozbrojené a hrozí otvorený konflikt. Keďže OSN sa priamo nezapája do konfliktu, nemá vlastnú armádu a ani nedisponuje ozbrojenou silou, niektorí teoretici označili ekonomické sankcie ako určitú formu zbrane. Takýto záver je celkom rozumný, pretože sankcie sú jedným

[OSN.pdf?z%3A2QVVF9gstAik%2Fbn%2BwNv8SDBWpI5UgUjEWZdkh9SYqGevsuB7UjGvlZe8dNIhhmD](#)

⁶⁷ UNITED NATIONS HUMAN RIGHTS OFFICE OF THE HIGH COMMISSIONER. *Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide*. [online]. 1948. [Cit. 19.08.2019]. Dostupné na internete: <https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/genocide.aspx>

⁶⁸ O'CONNELL, M. E. Debating The Law of Sanctions. In: *European Journal of International Law*. [online]. 2002. roč. 13, č. 1. s. 73. [Cit. 10.08.2019]. Dostupné na internete: <http://ejil.org/pdfs/13/1/473.pdf>

⁶⁹ MARKS, P. S. Economic Sanctions as Human Rights Violations: Reconciling Political and Public Health Imperatives. In: *American Journal on Public Health* [online]. 1999. roč. 89. č. 10. s. 1511. [Cit. 19.08.2019]. Dostupné na internete: https://www.researchgate.net/publication/12788315_Economic_sanctions_as_human_rights_violations_Violations_Reconciling_political_and_public_health_imperatives

z najpoužívanějších nástrojov na vynútenie poslušnosti. To však ale nevyhnutne neznamená, že ich za zbrane aj de facto môžeme považovať. OSN nedisponuje žiadnou vlastnou ozbrojenou silou a spolieha sa na členské štáty, že v prípade potreby jej bude takáto sila poskytnutá.⁷⁰ Z uvedeného usudzujeme, že OSN nemôže komplexne uplatniť humanitárne právo pri používaní sankcií. Avšak, samotná Bezpečnostná rada prijala stanovisko, v ktorom uvádza: „*Ak by sa sankcie mali považovať za alternatívu k vojenským akciám, pri ich vykonávaní by sa mali zohľadniť a rešpektovať základné zásady medzinárodného humanitárneho práva.*“⁷¹ Medzi tieto základné zásady radíme proporcionalitu a potrebu zásahu. Proporcionalita znamená, že sa vždy budú posudzovať ciele, ktoré sa majú dosiahnuť a vplyvy spôsobu dosiahnutia týchto cieľov.⁷² Zjednodušene povedané hľadať riešenia, ktoré budú silou primerané porušeniu Charty OSN a medzinárodného práva. Súčasne, ak by aj došlo k neprimeranému zásahu a hrozilo by zvýšené nebezpečenstvo, každý členský štát má možnosť aplikovať čl. 50 Charty: „*Každý štát, ktorému vzniknú osobitné hospodárske problémy v dôsledku uskutočňovania preventívnych alebo donucovacích opatrení Bezpečnostnej rady proti ktorémukoľvek inému štátu, má právo, či je alebo nie je členom Organizácie Spojených národov, poradiť sa s Bezpečnostnou radou o riešení týchto problémov.*“⁷³, požiadať o pomoc a odvrátiť alebo zmenšiť negatívne vplyvy.

Okrem výhod má humanitárne právo aj niektoré negatíva a nedostatky, ktoré sa snažilo medzinárodné spoločenstvo odstrániť. Napríklad, čo v prípade ak bude potrebné sprísniť opatrenia, ktoré sú už teraz príliš negatívne na obyvateľstvo, aby sa dosiahol cieľ sankcií? S týmito otázkami sa debata obrátila na pravidlá protiopatrení. Definícia protiopatrení sa nachádza v prípade arbitráže Air Services. Rozhodcovia definovali protiopatrenia ako opatrenia, ktoré sú v rozpore s medzinárodným právom, ale ich použitie je oprávnené porušením medzinárodného práva iným štátom voči ktorému sú namierené.⁷⁴

⁷⁰ CHARTA OSN, čl. 41 (1) „*Všetci členovia Organizácie Spojených národov, aby prispeli k zachovaniu medzinárodného mieru a bezpečnosti, zaväzujú sa že poskytnú Bezpečnostnej rade na jej výzvu i podľa osobitnej alebo osobitných dohôd ozbrojenú silu, pomoc a všetky možné prostriedky potrebné pre zachovanie mieru a bezpečnosti, vrátane aj práva prechodu.*“

⁷¹ UN PRESS RELEASE. Press release no. SC/6485 (2000) - *Speakers Call for Cleaner Definition Tighter Targeting of UN Sanctions as Council Draws on „Lessons Learned“ to Refine Sanctions Regimes.* [online]. 2000. [Cit. 21.08.2019]. Dostupné na internete: <https://www.un.org/press/en/2000/20000417.sc6845.doc.html>

⁷² O'CONNELL, M. E. Debating The Law of Sanctions. In: *European Journal of International Law*. [online]. 2002. roč. 13. č. 1. s. 75. [Cit. 10.08.2019]. Dostupné na internete: <http://ejil.org/pdfs/13/1/473.pdf>

⁷³ ORGANIZÁCIA SPOJENÝCH NÁRODOV. *Charta OSN*. [online]. 1945. [Cit. 20.09.2018]. Dostupné na internete: <https://cloud5.edupage.org/cloud/Charta-OSN.pdf?z%3A2QVVF9gstAiiK%2Fbn%2BwNv8SDBWpI5UgUjEWZdkh9SYqGevsuB7UjGvIze8dNIhhmD>

⁷⁴ FRANCE V. THE UNITED STATES. *Air Services Agreement Case*. [online]. 1978. para. 84. [Cit. 26.08.2019]. Dostupné na internete: <http://www.ijl.org/wp-content/uploads/2016/08/Air-Services-Arbitration-France-v.-US.pdf>

Pravidlá protiopatrení sú postavené na dvoch základných princípoch. Prvým princípom je použiteľnosť len vo vhodných okolnostiach, čo znamená, že najskôr musí dôjsť k porušeniu medzinárodného práva zo strany iného štátu voči štátu, ktorý uplatňuje protiopatrenia. Druhým princípom je princíp proporcionality, ktorý zaručuje, že protiopatrenia nebudú vyššej intenzity než bola spôsobená škoda. Súčasne protiopatrenia nemôžu eskalovať alebo naberať na intenzite, môžu trvať aj niekoľko rokov, avšak medzinárodné právo zakazuje, aby sa stupňovali alebo naberali na intenzite. Príkladom dlhodobo trvajúcich protiopatrení je prípad, kedy Spojené kráľovstvo zadržalo albánske národné zlato ako protiopatrenie voči Albánsku, ktoré odmietalo zaplatiť čiastku priznanú Spojenému kráľovstvu Medzinárodným súdnym dvorom v prípade *Korfský kanál*.⁷⁵

Bezpečnostná rada OSN si argumenty uvedené v tejto debate osvojila a k tomu prispôsobila sankčné prostriedky. Medzi sankcie bez použitia sily zaradili obchodné embargá, zbraňové embargá, prerušenie komunikácie a medzinárodné trestné stíhanie.⁷⁶ Uvádzajú, že každé z uvedeného má svoje výhody aj nevýhody a za najzávažnejšie označili práve obchodné embargá. Tieto majú najväčšie vplyvy na ekonomiky štátov a taktiež aj na civilné obyvateľstvo týchto štátov. Aby sa predišlo ďalším situáciám ako v prípade Iraku a Haiti je potrebné, aby sa uplatňovali také sankcie, ktoré majú čo najmenší humanitárny vplyv. Za týmto účelom sa akademici zhodli, že sa sankcie musia riadiť určitými hranicami pri ich uplatňovaní. Týmto hranicami, zjednodušene povedané, sú základné princípy medzinárodného humanitárneho práva a práva protiopatrení, ktoré jasne stanovujú, že sankcie musia byť proporcionálne k porušeniu medzinárodného práva, musia byť odpoveďou na určité porušenie medzinárodného práva a musia mať čo najmenšie negatívne vplyvy na civilné obyvateľstvo. Reisman zastáva stanovisko, že nie je možné úplne eliminovať negatívny vplyv sankcií, pretože vedľajšie straty budú vždy prítomné a ich výška závisí od toho, aký režim sa snažia zmeniť. Uvádza, že pri demokratických režimoch je možné očakávať, že vedľajšie straty budú nižšie ako pri zmene autoritatívnych režimov.⁷⁷ V konečnom dôsledku debata nepriniesla žiadne pevne stanovené pravidlá ako uplatňovať

⁷⁵ O'CONNELL, M. E. Debating The Law of Sanctions. In: *European Journal of International Law*. [online]. 2002. roč. 13, č. 1. s. 77. [Cit. 10.08.2019]. Dostupné na internete: <http://ejil.org/pdfs/13/1/473.pdf>

⁷⁶ MARKS, P. S. Economic Sanctions as Human Rights Violations: Reconciling Political and Public Health Imperatives. In: *American Journal on Public Health*. [online]. 1999. roč. 89, č. 10. s. 1509. [Cit. 19.08.2019]. Dostupné na internete: https://www.researchgate.net/publication/12788315_Economic_sanctions_as_human_rights_violations_Violations_Reconciling_political_and_public_health_imperatives

⁷⁷ REISMAN, W. M. *Assessing the Lawfulness of Non-military Enforcement: The Case of Economic Sanctions*. [online]. 1996. s. 356. [Cit. 23.08.2019]. Dostupné na internete: https://digitalcommons.law.yale.edu/fss_papers/877/

sankcie. Avšak, súhlasne akademici, tak ako aj OSN dospeli k záverom, že sankcie je potrebné zmodernizovať, spraviť ich viac „smart“, aby sa predišlo podobným udalostiam ako na Haiti a v Iraku.

1.3.4 *Debata inteligentných sankcií*

Širokospektrálne sankcie, najmä tie ekonomické, preukázali, že v krátkodobom horizonte nie sú dostatočne efektívne a majú vážne humanitárne vplyvy na civilné obyvateľstvo. Debata inteligentných sankcií začala v období debaty humanitárnych vplyvov. Obe debaty sa zaoberajú spoločným cieľom, a to čo najefektívnejšie eliminovať negatívne humanitárne vplyvy sankcií. Debata humanitárnych vplyvov sa snažila zreformovať už stanovený sankčný systém bez snahy jeho hlbšej zmeny, pričom debata inteligentných sankcií sa viac zamerala na komplexnú zmenu sankčného aparátu. Hlavným cieľom tejto zmeny bolo nájsť sankcie, ktoré nebudú mať negatívne humanitárne vplyvy širokospektrálnych sankcií, ale zároveň budú efektívnejšie vo vynútení poslušnosti jednotlivých narušiteľov práva.⁷⁸ Ideálny model inteligentných sankcií mal pozostávať zo série opatrení namierených voči špecifickým cieľom, jednotlivcom alebo skupine osôb, ktorí sú zodpovední za porušenie medzinárodného práva a zároveň eliminovať humanitárne vplyvy. Medzi tieto opatrenia patrí napríklad cestovné embargo, ktoré môže spočívať v zákaze cestovať z alebo do krajiny alebo obmedzenie leteckej dopravy, zbraňové embargo, obchodné embargo spočívajúce v zákaze exportu niektorých komodít z daného štátu alebo aj napríklad finančné sankcie, ktoré sa zvyčajne prejavujú v zmrazení finančných prostriedkov sankcionovanej osoby. Pri zavádzaní uvedeného modelu sankcií sa objavili viaceré implementačné problémy, ktoré spočívali v probléme efektívneho vynútenia sankcií. Tie spočívali napríklad v rozšírenom nelegálnom obchodovaní so zbraňami v štátoch, na ktoré je uvalené zbraňové embargo, falšovanie pasov, letových plánov počas cestovného embarga alebo otázky ako efektívne uskutočniť finančné embargá nariadené pod kapitolou VII Charty OSN a zabezpečiť ich výkon členskými štátmi, ktoré ich majú vykonať. Aplikačné problémy spočívali najmä v diverzite administratívnych postupov a právnych poriadkov jednotlivých členských štátov medzinárodného spoločenstva. Uvedené otázky spustili sériu debát o budúcnosti inteligentných sankcií. Do pozornosti dávame nami vybrané debaty ako debaty o vplyve na finančný a bankový sektor, známe aj ako Interlakenský

⁷⁸ GORDON, J. Smart Sanctions Revisited. In: *Ethics and International Affairs*. [online]. 2011. roč. 5. č. 3. s. 315. [Cit. 20.08.2019]. Dostupné na internete: https://www.researchgate.net/publication/231980588_Smart_Sanctions_Revisited

proces, ktorý mal za úlohu zjednotiť administratívne postupy pri implementácii inteligentných finančných sankcií, ďalej uvádzame Bonnsko-Berlinskú debatu, ktorá sa zaoberala najmä zbrojnými embargami a zvýšením efektivity tohto typu sankcií, Štokholmská debata, ktorá bola zameraná na zvýšenie humánnosti, efektívnosti a cielenosti sankcií⁷⁹ a mnohé iné.

Na príklade rezolúcie Bezpečnostnej rady OSN S/RES/1343 (2001) môžeme pozorovať vyššie uvedené zmeny. Rezolúcia 1343 je zameraná na konkrétne skutočnosti alebo príčiny, ktoré eskalujú a predlžujú konflikt v Libérii. Medzi konkrétne inteligentné sankcie, vrátane zbraňového embarga patria aj nami vybrané ďalšie opatrenia ako:

- *„zákaz priameho alebo nepriameho importu surových diamantov zo Sierra Leone, ktoré neprišli príslušným režimom certifikácie pôvodu;*
- *zmrazenie finančných prostriedkov a zdrojov sprístupnených občanmi alebo na ich území na priamu alebo nepriamu podporu RUF(Revolutionary United Front) alebo entitám, ktoré sú alebo sa nachádzajú pod priamou kontrolou RUF;*
- *zákaz vzletu akýmkoľvek lietadlám registrovaných alebo letiacich pod Libérijskou jurisdikciou, pokiaľ nie je aktualizovaný pôvod registrácie lietadla v zmysle Prílohy VII Chicago dohovoru o Medzinárodnom civilnom letectve a poskytne Bezpečnostnej rade aktualizované informácie ohľadom vlastníctva a registrácie všetkých lietadiel registrovaných v Libérii;*
- *všetky štáty podniknú potrebné opatrenia, aby sa zabránilo priamemu alebo nepriamemu importu všetkých surových diamantov z Libérie, bez ohľadu na to, či v Libérii majú alebo nemajú pôvod.“⁸⁰*

V porovnaní s rezolúciou Bezpečnostnej rady OSN S/RES/217 (1968) môžeme pozorovať výrazný posun v eliminácii širokospektrálnych ekonomických sankcií, ktoré mali za následok zrušenie ekonomiky sankcionovaného štátu. Na uvedenom príklade pozorujeme, že namiesto zavedenia celoplošných opatrení, akými boli embargá na export a import, sa v súčasnosti Bezpečnostná rada zameriava na špecifickú komoditu, ktorá je hlavným zdrojom príjmu teroristických skupín. Sťaženie obchodovania s touto komoditou spôsobuje, že príjem teroristických skupín je obmedzený, v niektorých prípadoch úplne pozastavený,

⁷⁹ GORDON, J. Smart Sanctions Revisited. In: *Ethics and International Affairs*. [online]. 2011. roč. 5. č. 3. s. 319-320. [Cit. 20.08.2019]. Dostupné na internete: https://www.researchgate.net/publication/231980588_Smart_Sanctions_Revisited

⁸⁰ BEZPEČNOSTNÁ RADA OSN. Rezolúcia: S/RES/1343 (2001). [online]. 2001. [Cit. 25.08.2019]. Dostupné na internete: <http://unscr.com/en/resolutions/doc/1343>

čo spôsobuje ochromenie a oslabenie fungovania týchto skupín. Taktiež prísnu kontrolou vzdušného priestoru nad vymedzením územím sa sťažuje prístup k rýchlemu pašovaniu tovaru z a do krajiny, čo taktiež v istej miere spôsobuje ekonomické problémy nelegálnym skupinám. Opatrenia uvedené v rezolúcii S/RES/1343 (2001) napomohli k rýchlejšiemu ukončeniu konfliktu v krajine. No aj napriek tomuto úspechu nepriniesli inteligentné sankcie koniec humanitárnym vplyvom alebo etickým problémom, ktoré sú späté s tradičnými ekonomickými sankciami, respektíve nepriniesli koniec v takom rozsahu v akom sa očakávalo, že prinesú.⁸¹ Aj počas konfliktu v Libérii došlo k porušovaniu ľudských práv, otrockej práci, detským vojakom a iným negatívam. Aj napriek uvedeným argumentom debaty ohľadom inteligentných sankcií stále pokračujú a cielené sankcie podliehajú neustálym modifikáciám za účelom nájdenia čo najlepšieho variantu sankcií. Snaha medzinárodného spoločenstva smeruje k vytvoreniu takého variantu, ktorý by bol ešte efektívnejší a humánnejší než sú súčasné inteligentné sankcie.

Otázkou však zostáva, ako by mal takýto variant vyzerat' V zmysle uvedenej komparácie sledujeme, že hlavným cieľom, ktorý sa OSN snaží dosiahnuť od použitia sankcií proti Iraku, je úplná eliminácia humanitárneho vplyvu sankcií na civilné obyvateľstvo. Ako sme uviedli, výrazný posun priniesli inteligentné sankcie, ktoré sa zameriavajú na zodpovedných jedincov. Títo jedinci, aj napriek všetkým zavedeným obmedzeniam, dokážu nájsť spôsoby ako fungovať alebo obchádzať zavedené obmedzenia. Nielen pre OSN, ale pre celé medzinárodné spoločenstvo bude nesmierne dôležité prísť s efektívnym riešením, ktoré by eliminovalo tieto nedostatky. Zníženie administratívneho zaťaženia a zrýchlenie procesu pri zmrazovaní finančných prostriedkov ľuďom, ktorí sú podozriví z terorizmu, zavádzanie biometrických pasov v každej krajine sveta, aby sa znížili možnosti falšovania pasov, poskytovanie záruk, že aj napriek zavedeným sankciám nebude negatívne postihnuté civilné obyvateľstvo a mnohé iné. Niektoré z týchto opatrení môžu spôsobiť výraznejšie obmedzenie ľudských práv jednotlivcov, čo môže vyvolať vlnu nesúhlasu. Avšak, uplatnením testu proporcionality Európskeho súdu pre ľudské práva⁸² nemôžeme dostať iný výsledok než, že v záujme zachovania mieru a bezpečnosti je v niektorých situáciách potrebné obmedziť právo jednotlivca. Práve takéto úvahy

⁸¹ GORDON, J. Smart Sanctions Revisited. In: *Ethics and International Affairs*. [online]. 2011. roč. 5. č. 3. s. 332. [Cit. 20.08.2019]. Dostupné na internete: https://www.researchgate.net/publication/231980588_Smart_Sanctions_Revisited

⁸² SCACCIA, G. *Proportionality and the Balancing of Rights in the Case-law of European Courts*. [online]. 2019. [Cit. 05.09.2019]. Dostupné na internete: <https://www.sipotra.it/wp-content/uploads/2019/03/Proportionality-and-the-Balancing-of-Rights-in-the-Case-law-of-European-Courts.pdf>

o potenciálnom smerovaní vývoja sankcií by mali byť predmetom širšej debaty akademikov. Následne závery a výstupy z takejto debaty by mohli slúžiť ako podklad pre otvorenie širšie politického fóra a prípadným zlepšeniam v oblasti ekonomických sankcií.

Napriek prvotným neúspechom sa vďaka rôznym vyššie uvedeným debatám darí postupne zlepšovať systém inteligentných sankcií. V rámci tejto práce sme sa snažili predstaviť rôzne otázky, ktoré formovali vývoj ekonomických sankcií. Tieto otázky predstavujú jadro každej debaty a zároveň poukazujeme na argumenty, ktoré vyvstali pri riešení týchto otázok. Komparáciou sankčných režimov z roku 1966 a z roku 2001 sme predstavili obraz o tom, aký významný posun nastal v efektivite ekonomických sankcií. Z debaty o inteligentných sankciách však vyplýva, že stále nie sú úplne eliminované humanitárne vplyvy ekonomických sankcií. Z tohto dôvodu sa otvára priestor pre budúce debaty zaoberajúce sa zefektívnením sankčných režimov. Nami uvedená komparácia by mala slúžiť ako základ týmto ďalším úvahám de lege ferenda o sankciách a ich možnom zefektívnení. Sme toho názoru, že len poučením sa z minulosti, pozorovaním a konaním v prítomnosti môžeme docieľiť efektívnejšie výsledky v budúcnosti.

1.4 Reštriktívne opatrenia EÚ v súvislosti s krízou na Ukrajine

EÚ začala začiatkom marca 2014 uplatňovať sankcie voči Rusku. EÚ týmito sankciami reagovala na udalosti na Ukrajine a Kryme, ktoré označila za protiprávne s úmyslom destabilizovať Ukrajinu. Pri prípade Krymu, EÚ dokonca výslovne označila tieto udalosti za anexiu. Od prvotného zavedenia sankčných opatrení došlo niekoľko krát k ich predĺženiu za účelom vyvinutia systematického tlaku na Rusko. V tejto podkapitole uvádzame aktuálny stav zavedených sankčných opatrení, ktorých cieľom je zmeniť politické rozhodnutia Ruska. Ako odpoveď na západné sankcie reagovalo Rusko zavedením zákazu na import vybraných poľnohospodárskych produktov, surových materiálov a potravinárskych produktov zo Spojených štátov amerických, Európskej únie, Kanady, Austrálie a Nórska.

Sankčný režim EÚ prijatý v roku 2014 predstavuje komplexný balík systematicky navrhnutých opatrení s cieľom vyvinúť na Rusko tlak (predovšetkým ekonomický) a prinútiť ho zriecť sa pretrvávajúceho, podľa EÚ, protiprávneho konania na Ukrajine.

Uvedený sankčný režim EÚ v sebe zahŕňa rôzne opatrenia, medzi ktoré radíme⁸³:

⁸³ EURÓPSKA RADA. *Sankcie: Reštriktívne opatrenia EÚ v súvislosti s krízou na Ukrajine*. [online]. 2018. [Cit. 20.3.2020]. Dostupné na internete: https://www.consilium.europa.eu/sk/policies/sanctions/ukraine-crisis/?fbclid=IwAR1zMk-gxVEq9PE2WjqMvZj_DRj3fiQzXfBoNS9q2z_XheGaUuSjY-5a8lM

- Individuálne reštriktívne opatrenia (zmrazenie aktív a cestovné obmedzenia)
- Diplomatické opatrenia
- Obmedzenia týkajúce sa hospodárskej spolupráce
- Reštriktívne opatrenia v oblasti hospodárskych vzťahov s Krymom a Sevastopolom
- Ekonomické sankcie

Individuálnymi reštriktívnymi opatreniami EÚ zmrazila aktíva niektorých osôb a subjektov, zaviedla cielené cestovné obmedzenia a zmrazila aktíva vybraným osobám zodpovedných za spreneveru ukrajinských štátnych finančných prostriedkov. Zmrazenie aktív a cestovné obmedzenia sú účinné od marca 2014 a týkajú sa 170 osôb a 44 subjektov. Dôvodom zavedenia týchto opatrení bolo vyvodenie záveru EÚ, že konanie týchto osôb a subjektov narúša územnú integritu, zvrchovanosť a nezávislosť Ukrajiny. Tieto opatrenia sú pravidelne predlžované, pričom naposledy boli predĺžené s platnosťou do 15.3.2021. Taktiež od marca 2014 Rada EÚ prijala opatrenie na zmrazenie aktív dezignovaným jednotlivcom, ktorí svojím konaním spreneverili ukrajinské štátne finančné prostriedky. Podobne ako zmrazenie aktív a cestovné obmedzenia, aj toto opatrenie Rady EÚ bolo pravidelne predlžované, pričom naposledy bolo predĺžené v marci 2020 s platnosťou do 06.03.2021. Vzhľadom na situáciu ohľadne pandémie COVID-19, informácie o ich ďalšom predĺžení nie sú zatiaľ dostupné.

Vplyv diplomatických opatrení sa najviac prejavil v pozastavení bilaterálnych rokovaní s Ruskom ohľadom vízových otázok, jednaní o novej dohode medzi EÚ a Ruskom a v neposlednom rade o zrušení pravidelných bilaterálnych samitov s Ruskom, čo sa naplno prejavilo už v roku 2014 zrušením pripravovaného samitu EÚ – Rusko. V rámci tohto balíka opatrení sa pristúpilo aj k zrušeniu stretnutia G8 v Soči, ktoré sa malo konať 4. až 5. júna 2014. Namiesto tohto sa konalo toto stretnutie v Bruseli v novom zložení v podobe G7, teda bez účasti Ruska. Od tohto momentu sa organizujú stretnutia a rokovania vo formáte G7. V neposlednej rade je podstatné podotknúť, že členské štáty EÚ sa vyslovili aj za pozastavenie prístupových rokovaní Ruska k Medzinárodnej agentúre pre energiu (IEA) a k Organizácii pre hospodársku spoluprácu a rozvoj (OECD).

Obmedzenia týkajúce sa hospodárskej spolupráce s Ruskom prijali predstavitelia EÚ v júli 2014. V rámci týchto opatrení bola vyslovená požiadavka na Európsku Investičnú Banku (EIB) o pozastavenie uzatvárania nových finančných operácií v Rusku. Členské štáty EÚ zaujali konsenzuálne stanovisko v otázke koordinácie pozícií na úrovni Rady riaditeľov Európskej banky pre obnovu a rozvoj (EBRD), za účelom obmedzenia finančných tokov pre

nové operácie v Rusku a taktiež zhodne dospeli k záveru, že je potrebné prehodnotiť alebo až pozastaviť bilaterálne a regionálne projekty kooperácie EÚ a Ruska.

Reštriktívne opatrenia v oblasti hospodárskych vzťahov s Krymom a Sevastopolom boli zavedené v súvislosti s udalosťami na Kryme a v Sevastopoli v roku 2014, ktoré EÚ označilo za protiprávnu anexiu zo strany Ruska. Rada EÚ následne prijala sankcie, ktoré sa personálne vzťahujú na fyzické a právnické osoby z EÚ a teritoriálne sú vymedzené územím Krymu, vrátane Sevastopola. Ako môžeme vidieť na Obrázku 1, tieto sankcie v sebe zahŕňajú zákaz importu tovaru z územia Krymu a Sevastopola, obmedzenia v oblasti obchodu a investícií vo vybraných hospodársky odvetviach a infraštruktúry, zákaz poskytovania služieb cestovného ruchu na Kryme, vrátane Sevastopola a zákaz exportu vybraných tovarov a technológií. Od roku 2014 boli tieto opatrenia pravidelne predlžované, pričom naposledy boli predĺžené 18.06.2020 s platnosťou do 23.06.2021.

Obrázok 1: Obmedzenie podnikania na území Krymu a Sevastopola

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe údajov: EURÓPSKA RADA. *Sankcie: Reštriktívne opatrenia EÚ v súvislosti s krízou na Ukrajine*. [online]. 2018. [Cit. 20.3.2020]. Dostupné na internete: https://www.consilium.europa.eu/sk/policies/sanctions/ukraine-crisis/?fbclid=IwAR1zMK-gxVEq9PE2WjqMvZj_DRj3fiQzXfBoNS9q2z_XheGaUuSjY-5a8lM

Ekonomické sankcie prijaté v júli a septembri 2014 sa cielene zameriavajú na obmedzenie obchodu s Ruskom vo vybraných odvetviach hospodárstva. Následne v marci 2015 predstavitelia EÚ prepojili zavedené ekonomické sankcie s úplným vykonaním Minských dohôd, ktorých vykonanie bolo stanovené na december 2015. Nevykonanie týchto dohôd spôsobilo ich predĺženie do 31.07.2016. Každé ďalšie predĺženie sankcií je vždy podmienené zhodnotením vykonania Minských dohôd. V súčasnosti boli sankcie platné do

31.07.2020, avšak v júli 2020 sa predstavitelia konsenzuálne zhodli na ich predĺžení do 31.01.2021. Ekonomické sankcie v sebe zahrňujú⁸⁴:

- Limitáciu prístupu vybraných ruských bánk a spoločností na kapitálové trhy EÚ (primárne aj sekundárne)
- Zákaz exportu a importu zbraní
- Zákaz exportu komodít s duálnym využitím na vojenské použitie alebo použiteľné pre vojenských konečných odberateľov v Rusku
- Obmedzenie prístupu k vybraným technológiám a službám použiteľných na ťažbu ropy a jej prieskum Ruskom

Udalosti na Ukrajine v 2014 spustili sériu udalostí, ktoré rezultovali v zavedení balíka reštriktívnych opatrení voči Rusku. Cieľom týchto opatrení bolo vyvinúť tlak na Rusko a prinútiť ho upustiť od protiprávneho konania. Po prvom roku sankcií sa zamýšľaný cieľ nenaplnil a západné krajiny predĺžili reštriktívne opatrenia, pričom ich predĺženie podmienili zhodnotením plnenia Minských dohôd. Do obdobia písania tejto práce nedošlo k úplnému splneniu Minských dohôd a z toho dôvodu sú vyššie popísané opatrenia stále v platnosti. Tieto popísané opatrenia spôsobujú širokú škálu vplyvov na ruskú ekonomiku. Vybraným vplyvom ekonomických sankcií na ekonomiky Ruska a EÚ sa budeme konkrétnejšie venovať v kapitole 4. V rámci parciálnych cieľov sa venujeme aj analýze medzinárodného obchodu a migrácie. V teoretickej časti práce sa však týmto oblastiam nevenujeme, nakoľko to nie je predmetom práce.

⁸⁴ EURÓPSKA RADA. *Sankcie: Reštriktívne opatrenia EÚ v súvislosti s krízou na Ukrajine*. [online]. 2018. [Cit. 20.3.2020]. Dostupné na internete: https://www.consilium.europa.eu/sk/policies/sanctions/ukraine-crisis/?fbclid=IwAR1zMK-gxVEq9PE2WjqMvZj_DRj3fiQzXfBoNS9q2z_XheGaUuSjY-5a8lM

2 CIEĽ DIZERTAČNEJ PRÁCE

Hlavným cieľom predkladanej dizertačnej práce je poskytnúť obraz o vplyvoch západných ekonomických sankcií uložených v roku 2014 na ruskú ekonomiku, ako aj o vplyve týchto sankcií na EÚ ako jedného z iniciátorov. Zameriavame sa predovšetkým na preskúmanie situácie a ekonomického vplyvu sankcií päť rokov po ich zavedení. Výsledkom práce bude zhrnutie empirických faktov o ekonomických vplyvoch sankcií EÚ voči Rusku a ruských protiopatrení, oboch realizovaných v lete roku 2014.

Na dosiahnutie hlavného cieľa práce sme si stanovili niekoľko parciálnych cieľov, ktoré slúžia na podporu hlavného cieľa a overenie platnosti nami zadaných hypotéz:

- Skúmať historický vývoj sankčných režimov a aktuálny stav zavedených reštriktívnych opatrení EÚ v súvislosti s krízou na Ukrajine, ktorých cieľom je zmeniť politické rozhodnutia Ruska.
- Analyzovať vplyvy zavedeného sankčného režimu na ruský energetický sektor. Ekonomický rast Ruska je poháňaný energetickým exportom, s ohľadom na jeho vysokú produkciu ropy a zemného plynu. Názory expertov o vplyvoch súčasného sankčného režimu na ruský energetický priemysel sa rozchádzajú. Jedna skupina tvrdí, že sankcie nemajú žiadny účinok. Ďalšia skupina tvrdí, že sankcie dokonca stimulujú substitúciu importu a technologický rozvoj. Iní podporovatelia sú názoru, že sankcie budú mať katastrofické dôsledky kvôli extrémnej závislosti energetického sektoru od zahraničného financovania a technológií. Na základe uvedeného sme si stanovili nasledujúcu hypotézu:

H1: Z dlhodobého hľadiska budú mať sankcie negatívny vplyv na ruský energetický sektor.

- Pozorovať a analyzovať ekonomické vplyvy sankcií a zhrnúť výzvy vyvstávajúce zo súčasného sankčného režimu pre ruské poľnohospodárstvo. Ruský poľnohospodársky sektor zaznamenal v roku 2014 pozoruhodný rozmach. Keď západné krajiny zaviedli voči Rusku, ktoré bolo obvinené z podpory pro-ruských separatistov na východe Ukrajiny po pripojení Krymu k Rusku, sankcie, reagovalo Rusko zavedením zákazu na import vybraných poľnohospodárskych produktov, surových materiálov a potravinárskych produktov zo Spojených štátov amerických, Európskej únie, Kanady, Austrálie a Nórska. Rusko vykreslilo túto situáciu ako príležitosť potrestať západ

a podporiť poľnohospodársky sektor krajiny. Na základe uvedených poznatkov si kladieme hypotézu:

H2: Zavedenie sankcií pomohlo Rusku priblížiť sa k potravinovej sebestačnosti.

- Poskytnúť komparatívnu analýzu vývoja medzinárodného obchodu medzi Ruskom a EÚ pred a po zavedení sankcií. Rusko je druhým najdôležitejším cieľovým trhom pre poľnohospodárske výrobky z EÚ a zároveň EÚ je najväčším dodávateľom agropotravinárskych výrobkov do Ruska. Z uvedeného dôvodu sme stanovili hypotézu:

H3: Straty spôsobené zavedením ruských protiopatrení kompenzovali krajiny EÚ hľadaním alternatívnych cieľových trhov.

- Analyzovať zmeny ruských migračných tokov smerujúcich do EÚ po zavedení sankcií v roku 2014. Za posledných päť rokov vypukla v Rusku séria hospodárskych a politických kríz, ktoré viedli k súčasnému nárastu emigrácie z krajiny. Ruský migračný problém je v opozícii situácie na Západe. Podľa údajov z ruského štatistického úradu do Ruska prichádza čoraz menej migrantov. Na základe uvedeného sme si stanovili nasledujúcu hypotézu:

H4: Krymská kríza prispela k zvýšeniu emigrácie z Ruskej federácie.

Zhrnutím analytických výsledkov a kombináciou čiastkových záverov vyplývajúcich z jednotlivých podkapitol dostávame obraz o tom aké vplyvy mali západné sankcie a ruské protiopatrenia na ekonomiky Ruska a EÚ.

3 METODIKA PRÁCE A METÓDY SKÚMANIA

Dizertačná práca sa člení na päť hlavných častí: Súčasný stav riešenej problematiky doma a v zahraničí; Ciele dizertačnej práce; Metodika práce a metódy skúmania; Základný výskum a tematický rámec dizertačnej práce a Diskusia. Dizertačná práca je vypracovaná v súlade s Internou smernicou č. 11/2019 rektora Ekonomickej univerzity v Bratislave o záverečných a habilitačných prácach.

Vzhľadom na povahu práce používame predovšetkým súčasnú vedeckú literatúru nielen v anglickom, ale aj v ruskom jazyku. Z dôvodu poskytnutia komplexného pohľadu sa na skúmanú problematiku pozeráme nie len z hľadiska ekonomického, ale aj politického a právneho, nakoľko skúmaná téma má interdisciplinárny charakter.

Pre naplnenie vyššie uvedených cieľov dizertačnej práce využívame kombináciu viacerých vedeckých prístupov, metód a nástrojov, pomocou ktorých možno skúmať danú problematiku v celej jej zložitosti a komplexnosti. V prvej časti práce sa pomocou metódy indukcie a dedukcie venujeme vývoju ekonomických sankcií ako dôležitého nástroja zahraničnej politiky s ohľadom na ich historické odôvodnenie a efektivitu. Zámerom práce je analyzovať vývoj argumentov, ktoré vyvstali počas používania a uplatňovania rôznych sankčných režimov, a tým sledovať pozitíva a negatíva sankčných režimov. Tieto pozitíva a negatíva sme definovali najmä pomocou metód komparácie, analýzy, deskripcie a syntézy. Hlavným podkladom pre vypracovanie tejto analýzy je príspevok od M. E. O'Connelovej (2002). Uvedený príspevok poslúži ako osnova na spracovanie tejto analýzy, ktorú sme doplnili o debatu inteligentných sankcií. Ďalšími významnými zdrojmi pre výskum v prvej časti práce sú Charta OSN a rôzne Rezolúcie Bezpečnostnej rady, ako aj štúdiá Marksa (1999) o porušovaní ľudských práv prostredníctvom ekonomických sankcií. Teleologickým výkladom Charty OSN poukazujeme na možnosti rozšírenia uplatnenia sankcií. Zozbieraním empirických údajov a následnou deskripciou poukazujeme na aktuálny stav zavedených reštriktívnych opatrení EÚ v súvislosti s krízou na Ukrajine.

V druhej a tretej časti práce definujeme ciele práce, primárne zdroje a metódy použité pri výskume, pomocou ktorých sa usilujeme stanovené ciele naplniť.

Vo výskumnej časti práce uskutočňujeme faktorovú analýzu vplyvov ekonomických sankcií na vybrané sektory ruskej ekonomiky. Základnou výskumnou otázkou tejto časti práce je: „Ako západné sankcie ovplyvňujú ruské poľnohospodárstvo a ruský energetický sektor?“ Medzi najprínosnejšie štúdie, ktoré inšpirujú túto časť práce patrí štúdiá od Smutka,

Spicka, Ischukova a Selby (2016), ktorí skúmajú zákaz agrárneho importu a jeho vplyv na obchod Ruska a EÚ v rokoch 2013 a 2014. Oproti uvedenému výskumu sa zameriavame na súčasnú situáciu – päť rokov po zavedení sankcií. Taktiež skúmame vplyv sankcií na vývoj cien, zvýšenie produkcie, podiel importu na komoditných zdrojoch určitých produktov a dôsledky na konkrétne agrárne trhy. Sumarizujeme výzvy týchto trhov vyvstávajúce zo súčasného sankčného režimu. Najprínosnejším zdrojom na analýzu vplyvov sankcií na ruský energetický sektor, so zameraním najmä na ropu a zemný plyn ako hlavné piliere ruského energetického sektora, je štúdia od T. Mitrovej (2018).

Pre účely posúdenia vplyvu sankcií na ruské poľnohospodárstvo vypracujeme analýzu úrovne špecializácie zahraničného obchodu s poľnohospodárskymi produktami medzi Ruskou federáciou a krajinami EÚ28. Túto analýzu uskutočňujeme pomocou výpočtu Lafayovho indexu⁸⁵:

$$LFI_j^i = 100 \left(\frac{x_j^i - m_j^i}{x_j^i + m_j^i} - \frac{\sum_{j=1}^N (x_j^i - m_j^i)}{\sum_{j=1}^N (x_j^i + m_j^i)} \right) \frac{x_j^i + m_j^i}{\sum_{j=1}^N (x_j^i + m_j^i)}$$

kde platí:

$$\sum_{j=1}^N LFI_j^i = 0$$

x_j^i - export komodity j krajiny i do zvyšku sveta

m_j^i - import komodity j krajiny i do zvyšku sveta

N – počet komodít, pre ktoré sa počíta LFI

Ide o index špecializácie obchodu alebo komparatívnych výhod zohľadňujúci export aj import. Zohľadnením importu umožňuje na rozdiel napríklad od Indexu prínosných štrukturálnych zmien (Beneficial Structural Change index) kontrolu vnútropodnikového obchodu a reexportných tokov. Zohľadnením rozdielu medzi normalizovanou obchodnou bilanciou každej položky a celkovou normalizovanou obchodnou bilanciou vylučuje vplyv cyklických faktorov, ktoré môžu z krátkodobého hľadiska ovplyvniť veľkosť obchodných tokov.

⁸⁵ BARTOVÁ, Ľ., DRABIK, D. *Hodnotenie štrukturálnych zmien agropotravinárskeho obchodu SR s EÚ15*. [online]. 2006. s. 187. [Cit. 18.03.2021]. Dostupné na internete: http://www.slpk.sk/elido/2006/024_06/Bartova_Drabik.pdf?fbclid=IwAR0bDNlrfBVGsxA4xKOSeNb6vb6zY4SScHx_iv6ZIfZTdC5Q1BUMHOhhPRA

Na účely výpočtu Lafayovho indexu sme použili dáta z International Trade Center indikujúce objemy exportu a importu skúmaných komodít v daných rokoch medzi Ruskom a krajinami EÚ28. Dáta boli zaznamenávané na úrovni štvormiestneho kódu Harmonizovaného systému opisu a číselného označovania tovaru⁸⁶ (ďalej ako HS) a boli vyjadrené v tisícoch EUR. HS je mnohoúčelovou tovarovou nomenklatúrou a rozdeľuje jednotlivé tovarové skupiny do 21 tried, ktoré sa označujú jednomiestnym kódom. Tieto triedy sa rozdeľujú na kapitoly (dvojmiestny kód), ktorých je 99. Kapitoly sa ďalej rozdeľujú na položky (štvormiestny kód) a tie ďalej na podpoložky (šesťmiestny kód). Pre účely tohto výskumu boli analyzované komodity z triedy 1 – živé zvieratá, živočíšna produkcia a z triedy 2 – rastlinná produkcia, čo predstavuje 14 kapitol. Pre oba nami skúmané roky bol Lafayov index počítaný pre celkom 120 položiek.

Pre top 5 komodít s najväčšou obchodnou špecializáciou v roku 2019 sme pomocou programu Statgraphics prognózovali vývoj hodnoty ich exportu na ďalších 5 rokov. Postup prognózovania je navrhnutý na predpovedanie budúcich hodnôt údajov časových radov. Časová séria pozostáva z množiny postupných číselných údajov zaznamenaných v rovnako rozložených intervaloch, zvyčajne za určité časové obdobie alebo priestor. Cieľom analýzy časových radov je extrapolácia minulého správania do budúcnosti. Vstupné dáta pre výpočet prognózy predstavovali hodnoty exportov z Ruska do EÚ28 v rokoch 2001 – 2019. Využitím funkcie automatického prognózovania sme dostali dáta predpovedajúce možné budúce hodnoty exportov. Automatická prognóza skúša rôzne modely a automaticky vyberie najlepší model podľa zadanych kritérií zhody. Medzi modely na predpovedanie budúcich hodnôt patria kľzavý priemer, náhodný pohyb, jednoduché, lineárne, kvadratické a sezónne exponenciálne vyhladzovače, trendové modely a parametrické modely časových radov ARIMA. Po zhodnotení vstupných dát vybral systém najvhodnejšiu metódu pre výpočet prognózy pre komodity kôrovce, čerstvé a chladené ryby a mrazené ryby model autoregresného integrovaného kľzavého priemeru ARIMA. Táto metóda predpokladá, že najlepšia predpoveď budúcich dát je daná parametrickým modelom, ktorý spája najnovšiu hodnotu údajov s predchádzajúcimi hodnotami údajov a predchádzajúcim šumom. Pre prognózovanie budúceho vývoja hodnoty exportu pšenice a zmesi zrna bol vybraný model konštantného priemeru. Tento model predpokladá, že najlepšia predpoveď budúcich údajov

⁸⁶ EURÓPSKA KOMISIA. *Vykonávacie Nariadenie Komisie (EÚ) 2020/1577 z 21. septembra 2020, ktorým sa mení príloha I k nariadeniu Rady (EHS) č. 2658/87 o colnej a štatistickej nomenklatúre a o Spoločnom colnom sadzobníku.* [online]. 2020. [Cit. 20.2.2021]. Dostupné na internete: https://www.financnasprava.sk/img/pfsedit/Dokumenty_PFS/Podnikatelia/Clo_obchodny_tovar/Nomenklatura/Colny_sadzobnik/2020/2020.11.03_col_sadz_2021.pdf

je daná priemerom všetkých predchádzajúcich údajov. Pre výpočet prognózy pre komoditu ľanové semená bol ako najvhodnejší určený model náhodný pohyb. Tento model predpokladá, že najlepšia predpoveď budúcich údajov je daná hodnotou posledného dostupného údaju.⁸⁷ Relevantnosť zvolených metód pre výpočet prognózy exportu pšenice a zmesi zrna a ľanových semien je otázna. Štatistika v oboch prípadoch predpokladá konštantný trend v priebehu prognózovaných rokov, nakoľko nebolo možné vypožorovať jasný trend.

Dôležitou súčasťou výskumnej časti je aj analýza odklonu obchodu EÚ ako základný komponent analýzy vplyvov sankcií a komparatívna analýza zmeny ruských migračných tokov smerujúcich do EÚ po zavedení sankcií v roku 2014. Štatistické údaje pre realizáciu tejto časti práce čerpáme z oficiálnych databáz. Ide predovšetkým o hlavnú štatistickú databázu EÚ – *EUROSTAT* a Ruského štatistického úradu – *ROSSTAT*. Ďalej čerpáme zo štatistík Svetovej banky, IOM a OECD.

⁸⁷ STATGRAPHICS19. *Time Series Analysis and Forecasting*. [online]. 2021. [Cit. 10.4.2021]. Dostupné na internete: <https://www.statgraphics.com/time-series-analysis-and-forecasting>

4 VPLYV EKONOMICKÝCH SANKCIÍ NA RUSKÚ EKONOMIKU

Diskusie o ekonomických vplyvoch západných sankcií a ruských odvetných opatrení sa rozvíjali už od začiatku ich zavedenia. Ruská ekonomika zaznamenala v roku 2014 dva veľké šoky. Prvým šokom bol rapidný pokles cien ropy počas tretieho a štvrtého kvartálu roka 2014. Druhým šokom boli ekonomické sankcie rezultujúce z geopolitického napätia. Od marca 2014, západné krajiny postupne zavádzali reštriktívne opatrenia proti Rusku. Západní spojenci zavádzajú niekoľko druhov reštriktívnych opatrení okrem iného aj, ekonomické sankcie zamerané na obchod s Ruskom v špecifických ekonomických sektoroch. Ako súčasť týchto opatrení, západní spojenci obmedzujú prístup Ruska k niektorým citlivým technológiám a službám, ktoré môžu byť použité na prieskum a hľadanie ropy. V prvej časti tejto kapitoly analyzujeme vplyvy zavedeného sankčného režimu na ruský energetický sektor. Zamerali sme sa najmä na oblasť ropy a zemného plynu, nakoľko ich považujeme za základné piliere energetického sektora v Rusku.

Po roku 2014 zaznamenal ruský poľnohospodársky sektor pozoruhodný rozmach. Keď západné krajiny implementovali sankcie, Rusko reagovalo zavedením zákazu dovozu niektorých poľnohospodárskych produktov z týchto krajín. Ďalšia časť tejto kapitoly poskytuje informácie o stave ruského poľnohospodárstva po zavedení západných ekonomických sankcií ako aj ruských protiopatrení. Hlavným cieľom v tejto časti dizertačnej práce je pozorovať a analyzovať ekonomické vplyvy sankcií a zhrnúť výzvy vyvstávajúce zo súčasného sankčného režimu pre ruské poľnohospodárstvo. Primárne sa sústreďujeme na zhodnotenie situácie po uplynutí piatich rokoch a na sumarizáciu empirických faktov o vplyve sankcií a protiopatrení.

Je dôležité zdôrazniť, že sankcie uvalené zo strany EÚ sa týkajú iba veľmi malej skupiny výrobkov, ktoré tvoria iba minoritný podiel na celkovom vývoze EÚ do Ruska. Na druhej strane, ruské embargo zohráva výraznejšiu rolu tak pre ekonomiku štátov EÚ ako aj pre ekonomiku Ruska. Rusko je druhým najdôležitejším cieľovým trhom pre poľnohospodárske výrobky z EÚ a zároveň EÚ je najväčším dodávateľom agropotravinárskych výrobkov do Ruska.⁸⁸ Cieľom tretej časti tejto kapitoly je poskytnutie

⁸⁸ EUROPEAN PARLIAMENT'S COMMITTEE ON INTERNATIONAL TRADE. *Russia's and the EU's sanctions: economic and trade effects, compliance and the way forward*. [online]. 2017. [Cit. 12.7.2019]. Dostupné na internete: [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2017/603847/EXPO_STU\(2017\)603847_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2017/603847/EXPO_STU(2017)603847_EN.pdf)

komparatívnej analýzy vývoja medzinárodného obchodu medzi Ruskom a EÚ pred a po zavedení sankcií. Konkrétny vplyv týchto reštriktívnych opatrení na pokles objemu obchodu EÚ s Ruskom je ťažké určiť, nakoľko ruská ekonomika pred zavedením sankcií čelila negatívnym externým faktorom, najmä poklesu ceny ropy. Devalvácia rubľa spôsobila pokles dopytu po importe, čo prispelo k poklesu objemu obchodu.

Migrácia sa stala globálnym fenoménom 21. storočia. Vplyvom ekonomických, politických a environmentálnych tlakov dochádza k nárastu migračných tendencií vo svete. EÚ sa za posledných päť dekád stala domovom pre viac ako 22,3 milióna migrantov.⁸⁹ Európa, spoločne s Áziou hostí približne dve tretiny svetovej populácie migrantov. V rámci Európy zaznamenáva najväčší počet migračných tokov Rusko. Nachádza sa na vrchole rebríčka európskych krajín, v ktorých je vysoká miera imigrácie, ale tiež emigrácie. Rusi predstavujú tretiu najväčšiu skupinu imigrantov v EÚ.⁹⁰ V poslednej časti tejto kapitoly skúmame migračné tendencie z Ruska do EÚ. Geografická blízkosť, hospodársky a politický vývoj v krajine, ako aj environmentálne faktory vedú k zvyšovaniu ruskej emigrácie. Cieľom tejto časti je analyzovať zmeny ruských migračných rokov smerujúcich do EÚ po zavedení sankcií v roku 2014. Výsledky tejto časti dizertačnej práce prezentujú dôsledky uvalenia sankcií na ruskú migráciu do EÚ.

Zhrnutím analytických záverov vyplývajúcich z jednotlivých podkapitol dostávame obraz o tom aké vplyvy mali západné sankcie a ruské protiopatrenia na ekonomiky Ruska a EÚ.

4.1 Vplyv ekonomických sankcií na ruský energetický sektor

Od 80. rokov 20. storočia bol Sovietsky zväz najväčším producentom ropy a zemného plynu s produkciou pochádzajúcou z obrovských ropných polí nachádzajúcich sa v západnej Sibíri, čím prekonal Spojené štáty americké a Saudskú Arábiu. „Nové Rusko“ ostáva svetovým lídrom v produkcii ropy a v súčasnosti je na druhom mieste v produkcii zemného plynu.⁹¹ Ekonomický rast Ruska je poháňaný energetickým exportom, s ohľadom na jeho vysokú produkciu ropy a zemného plynu. V roku 2018 patrilo Rusku prvenstvo

⁸⁹ EUROSTAT. *Migration and migrant population statistics*. [online]. 2019. [Cit. 15.10.2019.]. Dostupné na internete: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Migration_and_migrant_population_statistics

⁹⁰ UN DESA. Integrating migration into the 2030 Agenda for Sustainable Development. In: *POPFacts*. 2015. č. 2015/5. s. 4 -10.

⁹¹ CENTRAL INTELLIGENCE AGENCY. *Russia*. [online]. 2018. [Cit. 05.02.2019.]. Dostupné na internete: <https://www.cia.gov/library/publications/resources/the-world-factbook/geos/rs.html>

v exporte zemného plynu a druhé miesto v exporte ropy.⁹² Tieto skutočnosti ilustrujú dôležitosť úlohy, ktorú zohráva ropa, zemný plyn a zvyšok energetického sektora v novej ekonomike Ruska. Rusko a Európa sú, čo sa týka energie, vzájomne závislé. Európa je závislá na Rusku ako zdroji zásob ropy, tak aj zemného plynu. V roku 2017 okolo 60 % ruského exportu ropy smerovalo do európskych krajín, konkrétne do Holandska, Nemecka, Poľska a Bieloruska. Viac ako 75 % importu zemného plynu smerujúceho do európskych krajín OECD, za rok 2017, taktiež pochádzalo z Ruska.⁹³ Rusko je závislé od Európy ako trhu pre svoj export ropy a zemného plynu a príjmov, ktoré tento trh vytvára.

Základnou otázkou motivujúcou túto časť práce je: „Ako západné sankcie ovplyvňujú ruský energetický sektor“? Názory expertov sa rozchádzajú. Klinova a Sidorova zastávajú názor, že sankcie v krátkodobom horizonte nemajú žiadny účinok na ruský energetický priemysel.⁹⁴ Novikov, Lastochkina a Solodova uvádzajú vo svojom príspevku, že sankcie dokonca stimulujú substitúciu importu a technologický rozvoj.⁹⁵ Mitrova a kolektív sú toho názoru, že sankcie budú mať katastrofické dôsledky kvôli extrémnej závislosti energetického sektora od zahraničného financovania a technológií.⁹⁶

Podľa zistení môžu mať západné sankcie negatívny vplyv na:

- schopnosti Ruska rozvíjať dlhodobé ropné projekty
- stabilitu ruskej národnej ekonomiky
- budúcu ruskú produkciu zemného plynu a ropy kvôli nedostatku technologických kapacít
- ruské profity z exportu
- rozvoj exportnej ropovodnej infraštruktúry
- zahraničné investície v Rusku
- energetickú bezpečnosť Ruska

⁹² FOCUS ECONOMY. *Russia Economic Outlook*. [online]. 2018. [Cit. 05.02.2019]. Dostupné na internete: <https://www.focus-economics.com/countries/russia>

⁹³ U.S. ENERGY INFORMATION ADMINISTRATION. *Russia exports most of its crude oil production, mainly to Europe*. [online]. 2017. [Cit. 05.02.2019]. Dostupné na internete: <https://www.eia.gov/todayinenergy/detail.php?id=33732>

⁹⁴ KLINOVA, M., SIDOROVA, E. Economic Sanctions and Their Impact on Russian Economic Relations with the European Union. In: *Problems of Economic Transition*. roč. 58, č. 3. 2016. s. 232. [online]. Dostupné na: <http://dx.doi.org/10.1080/10611991.2016.1200391>

⁹⁵ NOVIKOV, S. V., LASTOCHKINA, V. V., SOLODOVA, A. D. *Import substitution in the industrial sector: analysis and facts*. [online]. 2019. [Cit. 20.06.2021]. Dostupné na: <https://iopscience.iop.org/article/10.1088/1757-899X/537/4/042056/pdf>

⁹⁶ MITROVA, T. Western Sanctions on Russia's Oil and Gas Sector: a Damage Assessment. In: *Carnegie Moscow Center*. [online]. 25.07.2018. [Cit. 12.04.2020]. Dostupné na internete: https://carnegie.ru/commentary/76909?fbclid=IwAR2hwzMefgLzpTGSplM0R3ayI9Y29Fgf9xrgmd3X8cY95pKso9U_i9u3wiI

S cieľom minimalizovať uvedené negatívne vplyvy musela ruská vláda reagovať prijatím adaptívnych opatrení s cieľom zachovať a udržať národné záujmy. V dôsledku týchto adaptívnych riešení boli prijaté nové a aktualizované energetické stratégie, ktorých cieľom bolo preklenúť ťažké obdobie a zabezpečiť energetickú bezpečnosť. Tieto stratégie sa zvyčajne prijímajú na dlhšie časové obdobie, aby nastolili rámec a opatrenia na prekonanie prvých šokov a vytvorili do budúcnosti udržateľné prostredie. Obdobie, pre ktoré sú prijaté však robí tieto stratégie z dlhodobého hľadiska neúčinným nástrojom. Práve v súvislosti s posúdením efektívnosti prijatých ruských protiopatrení sa budeme venovať dvom dôležitým dokumentom, Energetickej stratégii 2030 a Energetickej stratégii 2035. S prijatím Energetickej stratégie 2035 sa tiež prijalo pravidlo, že sa energetická stratégia Ruska bude aktualizovať každých päť rokov, takže platná stratégia bude realistickejšie odrážať aktuálnu situáciu na trhu. Toto rozhodnutie dodá budúcim stratégiám určitý stupeň flexibility a umožní im pružnejšie reagovať na geopolitické zmeny. Porovnaním Energetickej stratégie 2030 a Energetickej stratégie 2035 dostaneme prehľadnejší obraz o tom ako sa Rusku darilo, darí a bude dariť pri zvládaní negatívnych vplyvov ekonomických sankcií.

Sankcie namierené proti ekonomickému sektoru sú bežnou praxou. Zväčša sa zameriavajú na potlačenie budúceho rastu a rozvoja krajiny. Ich cieľom je zmeniť politické rozhodnutia sankcionovanej krajiny. Konkrétne v prípade západných sankcií zameraných na ruskú produkciu ropy boli sankcie navrhnuté tak, že ich vplyv nie je okamžite pozorovateľný. Hlavným dôvodom pre uvedené bolo zabránenie globálnemu ekonomickému prepadu spôsobenému poklesom ruskej produkcie ropy. Taktiež, s cieľom zabrániť energetickej kríze v Európe sa sankcie nevzťahujú na súčasnú ruskú produkciu zemného plynu. Hlavným dlhodobým cieľom je pozorovať krajinu upadajúcu do stagnácie a strácajúcu všetky impulzy pre intenzívny rast. Počas obdobia piatich rokov, kedy sú sankcie v platnosti, nenastala destabilizácia ani cenový šok. V budúcnosti však budú schopné ohroziť ruskú produkciu zemného plynu a ropy. Sankcie môžu postupne vyčleniť Rusko z vonkajších trhov, a tým zúžiť jeho šance na zisk profitu z exportu. V roku 2018 export tovarov a služieb tvoril okolo 30 % ruského HDP.⁹⁷ Strata takto významného príjmu do štátneho rozpočtu môže oslabiť stabilitu národnej ekonomiky. Tento scenár môže seriózne spomaliť rozvoj exportnej ropovodnej infraštruktúry, v ktorej zohráva Rusko významnú úlohu. Zákon o boji proti americkým oponentom prostredníctvom sankcií

⁹⁷ CENTRAL INTELLIGENCE AGENCY. *Russia*. [online]. 2018. [Cit. 05.02.2019]. Dostupné na internete: <https://www.cia.gov/library/publications/resources/the-world-factbook/geos/rs.html>

(CAATSA), ktorý bol podpísaný prezidentom Donaldom Trumpom v auguste 2017⁹⁸, rozširuje možnosť uplatnenia sankcií na exportné ropovody. Práve preto môže tento zákon spôsobiť problémy pre ruské odvetvie zemného plynu. Po konzultáciách s európskymi partnermi môže prezident USA zaviesť sankcie blokujúce akékoľvek operácie v celkovej hodnote viac ako 4,5 milióna EUR ročne poskytnuté na zariadenia a služby na výstavbu nových ropovodov a údržbu tých starých za predpokladu, že daný ropovod ohrozuje národné záujmy USA. Zákon obsahuje aj záväzok zaviesť reštriktívne opatrenia voči jednotlivcom, ktorí investujú približne 228 miliónov EUR do ruských energetických projektov a voči entitám, ktoré poskytujú tovary, služby, kapitál alebo technológie s cieľom podporiť ruské ropné projekty.⁹⁹ Avšak, tento dokument nešpecifikuje pojem „energetický projekt“. V dôsledku toho ich bude možné posudzovať širšie, čo im umožní zaviesť reštriktívne opatrenia aj na iné investície ako napríklad na produkciu solárnych panelov alebo geologický prieskum uhl'ovodíkov. Okrem toho zákon zavádza sankcie pre entity, ktoré by porušili sankčný režim a vyzýva na koordináciu sankcií USA so sankciami zavedenými Európskou úniou. Ruská dohoda s OPEC o spolupráci a podpore ropnej cenovej politiky ako aj dohoda s Tureckom¹⁰⁰ o podpore výstavby ich nového plynovodného projektu napomohli Rusku zmierniť niektoré z negatívnych vplyvov sankcií. Dokončenie plynovodu Nord Stream 2 by bolo taktiež výhodné, avšak pravdepodobnosť zavedenia sankcií zo strany USA na západné ropné a plynové spoločnosti zúčastňujúce sa na projekte Nord Stream 2 spôsobia do budúcnosti ďalšie ťažkosti pri spustení projektu. Podľa CAATSA budú sankcionované len energetické projekty začaté po auguste 2017, a preto by mal byť Nord Stream 2 vyňatý z pôsobnosti tejto legislatívy. Základné zmluvy a dohody pre Nord Stream 2 boli podpísané pred augustom 2017, ale dodatočné dohody ako nové pôžičky a investície boli vyrokované až v období podliehajúcemu sankciám. Ruský konfliktný vzťah s Ukrajinou je taktiež prekážkou v tranzite zemného plynu do Európy. V záujme zvýšenia ďalšieho exportného objemu musí Rusko buď vyriešiť zložitú situáciu okolo Nord Stream 2, alebo zvýšiť tranzit zemného plynu cez Ukrajinu, čo pre súčasné politické dôvody nemožno predvídať.

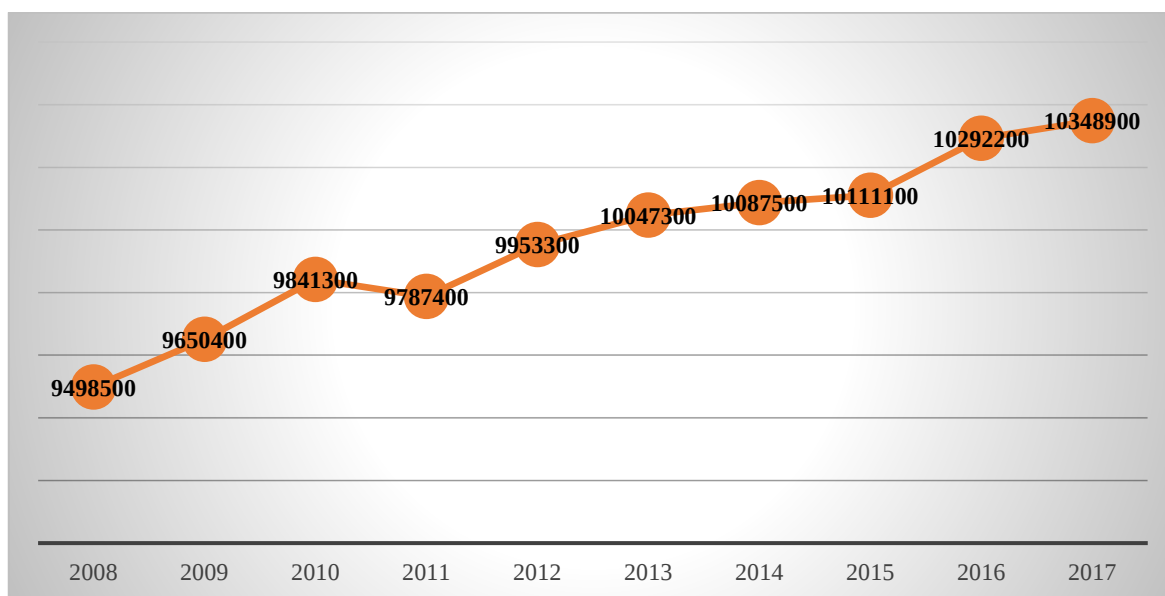
⁹⁸ U.S. DEPARTMENT OF THE TREASURY. *Resource Center; Financial sanctions*. [online]. 2017. [Cit. 12.02.2019]. Dostupné na internete: <https://www.treasury.gov/resource-center/sanctions/Programs/Pages/caatsa.aspx>

⁹⁹ WARSAW INSTITUTE. *New U.S. Sanctions against Russia's Energy Sector*. [online]. 19.08.2018. [Cit. 19.02.2019]. Dostupné na internete: https://warsawinstitute.org/new-u-s-sanctions-russias-energy-sector/?fbclid=IwAR1wJ_E4wblTvLsNQ2D08NARGwBegyA3MsPs4vNg2q9Jdxrs6k1-OxWRtz8

¹⁰⁰ TURKSTREAM. *Info*. [online]. 2018. [Cit. 12.03.2019]. Dostupné na internete: <http://turkstream.info/project/>

Ruský energetický sektor sa viac menej adaptoval sankčnému režimu. Vďaka vonkajším faktorom ako devalvácia rubľa sa Rusko vyhlo poklesu v produkcii a dosahuje rekordný rast. Graf 1 znázorňuje rast ruskej produkcie ropy od roku 2008. Produkcia ropy v Rusku dosahuje rekordné hodnoty a nárast produkcie v roku 2017 bol najvyšší za posledné roky aj napriek skutočnosti, že sa Rusko dohodlo s OPEC na znížení produkcie.¹⁰¹ Čo sa týka produkcie zemného plynu, aj napriek politickému napätiu dosiahol podľa Gazpromu ruský export zemného plynu do Európy rekordný vrchol v roku 2018. Napriek skutočnosti, že chce EÚ diverzifikovať svoje zdroje dodávok a znížiť svoju závislosť na Rusku, Gazprom, ktorý je ruským monopolom na export prostredníctvom plynovodov, zabezpečuje okolo jednej tretiny európskej spotreby zemného plynu.¹⁰²

Graf 1: Ruská produkcia ropy (bbl)

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe údajov: CEIC. *Russia*. [online]. 2019. [Cit. 05.10.2019]. Dostupné na internete: <https://www.ceicdata.com/en/country/russia>

Tento relatívny, ale podľa nášho názoru krátkodobý úspech, môžeme pripísať predchádzajúcim skúsenostiam v riešení krízových situácií. Takouto situáciou bola napríklad ekonomická kríza z roku 2008. Na preklopenie tohto krízového stavu bola prijatá Energetická stratégia 2030. Energetická stratégia Ruskej federácie je kľúčovým dokumentom pre pochopenie ruského prístupu k energetickému sektoru v špecifikovanom

¹⁰¹ CNBC. *OPEC and allies agree to cut oil production by 1.2 million barrels per day*. [online]. 07.12.2018. [Cit. 12.03.2019]. Dostupné na internete: <https://www.cnbc.com/2018/12/07/opec-meeting-saudi-arabia-and-russia-look-to-impose-production-cuts.html>

¹⁰² ENERGY MARKET PRICE. *Russia's gas exports to Europe reach record high*. [online]. 31.12.2018. [Cit. 06.03.2019]. Dostupné na internete: <https://www.energymarketprice.com/energy-news/russia%E2%80%99s-gas-exports-to-europe-reach-record-high>

časovom období. Všeobecne možno povedať, že energetická stratégia definuje kľúčové ciele v energetickom priemysle a prostriedky na ich dosiahnutie. V každej sekcii stratégie sa opisuje situácia v konkrétnom odvetví energetiky (napr. ropa, plyn, LNG, obnoviteľná energia atď.) a stanovujú sa ciele alebo zámery v každom z týchto odvetví a potenciálne prostriedky na ich dosiahnutie. Ako sme už uviedli vyššie, Energetická stratégia 2030 bola schválená v reakcii na ekonomickú krízu z roku 2008 nariadením vlády Ruskej federácie č. 1715-r zo dňa 13. novembra 2009.¹⁰³ Kvôli ekonomickým šokom spôsobených hospodárskou krízou bolo Rusko nútené revidovať platné opatrenia a prispôbiť ich novej situácii. Energetická stratégia 2030 stanovovala nové usmernenia pre rozvoj energetického sektoru pri prechode ruskej ekonomiky na inovatívnu cestu rozvoja, pričom sa zohľadňovali možné výkyvy zahraničných a domácich podmienok hospodárskeho rozvoja.¹⁰⁴ Stratégia identifikovala hlavné problémy, akými boli nízka úroveň investícií do rozvoja palivového a energetického komplexu, závislosť ruskej ekonomiky a jej energetického sektoru od zemného plynu, pomalý rozvoj energetickej infraštruktúry a neinvestovanie do priemyselného potenciálu, ktorého cieľom má byť dosiahnutie vedeckej a technologickej úrovne iných krajín.¹⁰⁵

Energetická stratégia 2030 ďalej stanovovala ciele zamerané na stabilnú a ekonomicky efektívnu produkciu, ktorá by uspokojila dopyt nielen na domácom, ale i globálnom trhu, poskytla stabilné príjmy ruskému rozpočtu a nakoniec zabezpečila investície a inovatívnu obnovu ropného komplexu so zámerom zvýšenia energetickej, hospodárskej a environmentálnej účinnosti. Tieto všeobecné ciele sa mali dosiahnuť rozvojom nových ropných komplexov vo východných regiónoch krajiny, prieskumom a ťažbou zdrojov v arktickom šelfe, rozvojom energetickej infraštruktúry atď. Rozvoj týchto nových komplexov na ťažbu ropy bol zameraný na stabilizáciu úrovne ťažby, ktorá môže byť ohrozená poklesom ťažobných kapacít súčasných „starých“ ropných polí. Pokiaľ ide o infraštruktúru, Rusko zahájilo projekty zamerané na rozvoj nielen medzinárodných exportných trás, napr. North Stream (Severný prúd) a South Stream (Južný prúd), ale aj na domácej infraštruktúre, napr. plynovod spájajúci polostrov Jamal s hlavnou ruskou

¹⁰³ MINISTERSTVO ENERGETIKY RUSKEJ FEDERÁCIE. *Energy Strategy of the Russian Federation for the period up to 2030*. [online]. 2010. [Cit. 25.07.2020]. Dostupné na internete: [http://www.energystrategy.ru/projects/docs/ES-2030_\(Eng\).pdf](http://www.energystrategy.ru/projects/docs/ES-2030_(Eng).pdf)

¹⁰⁴ MINISTERSTVO ENERGETIKY RUSKEJ FEDERÁCIE. *Energy Strategy of the Russian Federation for the period up to 2030*. [online]. 2010. s. 10. [Cit. 25.07.2020]. Dostupné na internete: [http://www.energystrategy.ru/projects/docs/ES-2030_\(Eng\).pdf](http://www.energystrategy.ru/projects/docs/ES-2030_(Eng).pdf)

¹⁰⁵ MINISTERSTVO ENERGETIKY RUSKEJ FEDERÁCIE. *Energy Strategy of the Russian Federation for the period up to 2030*. [online]. 2010. s. 28. [Cit. 25.07.2020]. Dostupné na internete: [http://www.energystrategy.ru/projects/docs/ES-2030_\(Eng\).pdf](http://www.energystrategy.ru/projects/docs/ES-2030_(Eng).pdf)

infraštruktúrou.¹⁰⁶ Tabuľka 2 opisuje ťažbu ropy v Rusku prognózovanú v rámci Energetickej stratégie 2030. Ako vidíme v Tabuľke 2, Energetická stratégia 2030 rozdeľovala ciele do niekoľkých fáz, pričom prvá fáza končila približne medzi rokmi 2013 až 2015. Fáza 1 je teda pre nás zásadná, aby sme mohli posúdiť, či boli ciele stanovené v Energetickej stratégii 2030 dostatočne reálne na to, aby sa mohli splniť.

Tabuľka 2: Prognóza vývoja fáz ťažby ropy pre obdobie do roku 2030

	2005 (aktuálne)	2008 (aktuálne)	Fáza 1	Fáza 2	Fáza 3
Celková produkcia ropy (v miliónoch ton)	470,2	487,6	486-495	505-525	530 - 535
Rovnaké ako vyššie (v % v porovnaní s 2005)	100	103,7	103-105	107-112	113-114

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe údajov: MINISTERSTVO ENERGETIKY RUSKEJ FEDERÁCIE. *Energy Strategy of the Russian Federation for the period up to 2030*. [online]. 2010. s. 145. [Cit. 01.08.2020]. Dostupné na internete: [http://www.energystrategy.ru/projects/docs/ES-2030_\(Eng\).pdf](http://www.energystrategy.ru/projects/docs/ES-2030_(Eng).pdf)

Produkcia ropy za rok 2013 dosahovala objem 523 miliónov ton, za rok 2014 526 miliónov ton a za rok 2015 533 miliónov ton.¹⁰⁷ Na základe týchto dát pozorujeme, že ruský energetický sektor sa úspešne dokázal spamätať zo šokov spôsobených hospodárskou krízou. V skutočnosti boli čísla predpovedané pre Fázou 1 prekročené. Energetická stratégia 2030 tiež zohľadňovala aj cenové výkyvy na globálnom trhu. V prípade výkyvov cien na trhu s ropou alebo ich rýchleho poklesu vláda implementovala mechanizmus praxe pre tieto konkrétne situácie. Ak by nastala vyššie uvedená situácia, štát poskytne potrebnú podporu spočívajúcu vo finančných investíciách, daňovej optimalizácii, udržaní finančnej a ekonomickej stability ropných spoločností. Avšak, s ohľadom na vyššie uvedené dáta sa táto pomoc nejavila ako nevyhnutná.

Vývoj v plynárenskom odvetví energetického sektoru bol podobný ako v ropnom odvetví. Kľúčové ciele ropného odvetvia boli zamerané na stabilnú ťažbu, ktorá by uspokojila dopyt nielen domáceho, ale aj zahraničného trhu, rozvoj domácej potrubnej infraštruktúry a zlepšenie organizačnej štruktúry plynárenského priemyslu s cieľom zvýšiť

¹⁰⁶ MINISTERSTVO ENERGETIKY RUSKEJ FEDERÁCIE. *Energy Strategy of the Russian Federation for the period up to 2030*. [online]. 2010. s. 60. [Cit. 26.07.2020]. Dostupné na internete: [http://www.energystrategy.ru/projects/docs/ES-2030_\(Eng\).pdf](http://www.energystrategy.ru/projects/docs/ES-2030_(Eng).pdf)

¹⁰⁷ STATISTA. *Oil production in Russia from 1998 to 2019 (in million metric tons)*. [online]. 2020. [02.08.2020]. Dostupné na internete: <https://www.statista.com/statistics/265219/oil-production-in-russia/>

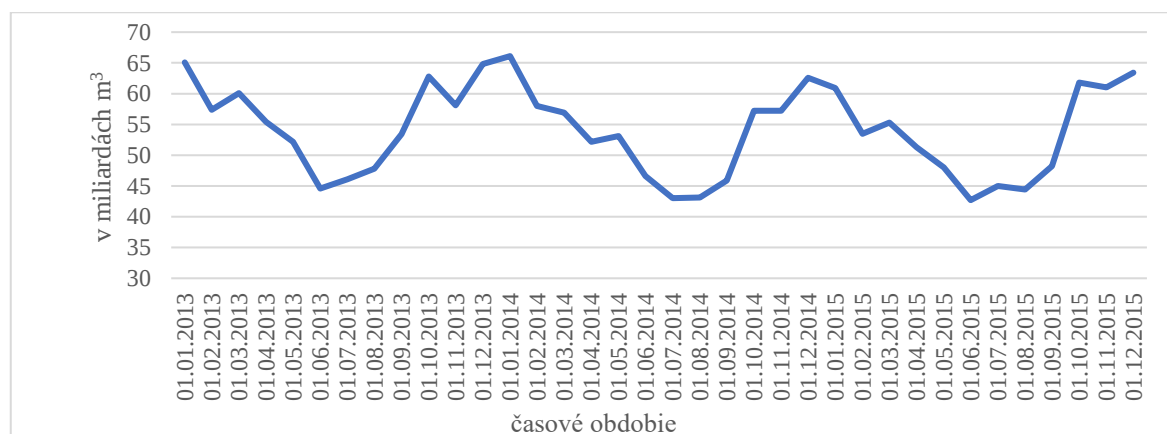
ekonomickú efektívnosť. Okrem projektov zameraných na infraštruktúru, ktoré sú uvedené vyššie, boli začaté aj projekty aj ako Blue stream známy aj ako projekt TurkStream (spájajúci Rusko a Turecko) a rozvoj námorného prístavu a dopravnej infraštruktúry na prepravu kvapalných uhlíkovodíkov (napr. skvapalnený zemný plyn).¹⁰⁸ Export ruského plynu sa realizuje predovšetkým na základe dlhodobých zmlúv. S prihliadnutím na tieto skutočnosti Energetická stratégia 2030 predpovedala zvýšenú účasť ruských plynárenských spoločností na rozvoji ložísk plynu v iných krajinách, výstavbe nových medzinárodných plynovodov a koordinácii exportných politík s cieľovými krajinami.¹⁰⁹ V Tabuľke 3 môžeme sledovať predpoveď produkcie plynu v Rusku počas obdobia účinnosti Energetickej stratégie 2030.

Tabuľka 3: Predpoveď rozvoja produkcie plynu do roku 2030 (mld m³)

	2005 (aktuálne)	2008 (aktuálne)	Fáza 1	Fáza 2	Fáza 3
Produkcia plynu - celkovo	641	664	685-745	803-837	885-940

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe údajov: MINISTERSTVO ENERGETIKY RUSKEJ FEDERÁCIE. *Energy Strategy of the Russian Federation for the period up to 2030*. [online]. 2010. s. 146. [Cit. 01.08.2020]. Dostupné na internete: [http://www.energystrategy.ru/projects/docs/ES-2030_\(Eng\).pdf](http://www.energystrategy.ru/projects/docs/ES-2030_(Eng).pdf)

Graf 2: Úrovně produkcie ruského plynu v rokoch 2013 - 2015 (mld m³)

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe údajov: STATISTA. *Natural gas production in Russia from 1998 to 2019 (in billion cubic meters)*. [online]. 2020. [02.08.2020]. Dostupné na internete: <https://www.statista.com/statistics/265335/natural-gas-production-in-russia-since-1998/>

¹⁰⁸ BARENTS OBSERVER. *In Russian Arctic, a new major sea port*. [online]. 2012. [Cit. 12.08.2020]. Dostupné na internete: <https://barentsobserver.com/en/energy/russian-arctic-new-major-sea-port-06-08>

¹⁰⁹ MINISTERSTVO ENERGETIKY RUSKEJ FEDERÁCIE. *Energy Strategy of the Russian Federation for the period up to 2030*. [online]. 2010. s. 80. [Cit. 29.07.2020]. Dostupné na internete: [http://www.energystrategy.ru/projects/docs/ES-2030_\(Eng\).pdf](http://www.energystrategy.ru/projects/docs/ES-2030_(Eng).pdf)

Zjednodušene uvádzame, že produkcia plynu počas 1. Fázy Energetickej stratégie 2030 (obdobie rokov 2013 – 2015) dosahovala objem 667,8 miliárd m³ v roku 2013, 641,9 miliárd m³ v roku 2014 a 635,5 miliárd m³ v roku 2015. V porovnaní s údajmi predpovedanými v Tabuľke 3 neboli splnené počiatočné predpovede pre 1. Fázu. Nesplnenie cieľov prognózy bolo podľa nášho názoru zapríčinené udalosťami na Ukrajine v roku 2014 a následnými ekonomickými sankciami voči ruskému energetickému sektoru, ktoré bránili dovozu zahraničných technológií rozhodujúcich pre produkciu plynu.

Ruská Energetická stratégia 2030 bol dokument poskytujúci výsledky predchádzajúcej stratégie za obdobie 2020, hlavné prognózy, výzvy a ciele energetického sektoru na obdobie do 2030, kľúčové prvky potrebné pre rozvoj ruského energetického sektoru a očakávané výsledky odvodené z implementácie tejto stratégie. Ako sme pozorovali na základe porovnania predpovedí so skutočnými číslami, ropné odvetvie energetiky zvyšovalo produkciu a prekonal očakávané čísla, zatiaľ čo plynárenské odvetvie zaznamenalo pokles v produkcii, pričom sa nenaplnili predpokladané čísla a naďalej klesali počas celej 1. Fázy Energetickej stratégie 2030. S výskytom ďalšej krízovej situácie na Ukrajine a na Kryme v roku 2014 bolo potrebné upraviť ruskú energetickú stratégiu. V reakcii na túto krízu a ekonomické sankcie USA a EÚ začali ruské orgány pracovať na novom kľúčovom dokumente energetického sektoru – Energetická stratégia 2035.

Rovnako ako Energetická stratégia 2030 bola aj Energetická stratégia 2035 prijatá v reakcii na vzniknutú krízovú situáciu. Touto krízovou situáciou rozumieme krízu na Ukrajine z roku 2014. Prípravy na Energetickej stratégie 2035 začali už v roku 2015, avšak konečný dokument bol prijatý až nariadením vlády Ruskej federácie č. 1523-r zo dňa 9. júna 2020.¹¹⁰ Počas tohto obdobia ruská vláda prijímala krátkodobé reaktívne opatrenia v reakcii na výkyvy trhu.¹¹¹ Ad hoc opatrenia sú jasným príkladom administratívneho systému rozhodovania, ktorý sa spolieha na reaktívne rozhodnutia ústrednej vlády. Takýto systém prideliuje zdroje prostredníctvom ad hoc smerníc zhora nadol, v tomto prípade od autora opatrenia po konečný cieľ. Oproti administratívnejmu systému rozhodovania existuje systém indikatívneho plánovania. Systém indikatívneho plánovania je založený na včasnej identifikácii kľúčových sektorov ekonomiky, potenciálnych rizík a zavedení systému rýchlej

¹¹⁰ MINISTERSTVO ENERGETIKY RUSKEJ FEDERÁCIE. *Energy Strategy of the Russian Federation for the period up to 2035*. [online]. 2020. [Cit. 01.08.2020]. Dostupné na internete: <https://minenergo.gov.ru/node/1026>

¹¹¹ MITROVA, T., YERMAKOV, V. *RUSSIA'S ENERGY STRATEGY – 2035, Struggling to Remain Relevant*. [online]. 2019. s. 10. [Cit. 15.08.2020]. Dostupné na internete: https://www.ifri.org/sites/default/files/atoms/files/mitrova_yermakov_russias_energy_strategy_2019.pdf

alokácie zdrojov, aby bolo možné v prípade výkyvov trhu zachovať stabilný a udržateľný rozvoj. Ašpirácie na liberáciu ruského energetického trhu a implementáciu indikatívneho systému plánovania boli naplánované v Energetickej stratégii 2030 a sú tiež premietnuté do Energetickej stratégie 2035.¹¹² Avšak, medzinárodné sankcie z roku 2014 posilnili argumentáciu in favoram štátnej kontroly a dohľadu nad energetickým sektorom. Energetická stratégia 2035 je napriek tomu ďalším príkladom dlhodobej stratégie, v rámci ktorej Rusko reaguje na budúce riziká, akými sú:

- Rýchly rast nových energetických technológií;
- Globalizácia svetového energetického trhu;
- Rastúca konkurencia, primárne spôsobená exportom LNG a bridlicovej ropy;
- Zvyšovanie nekonkurenčných prostriedkov hospodárskej súťaže (napr. sankcie);
- Podpora zelenej (obnoviteľnej) energie.¹¹³

Tieto vyššie uvedené hrozby boli zapracované do všeobecných cieľov Energetickej stratégie 2035. Za ciele Energetickej stratégie 2035 preto považujeme:

- Udržanie pozície Ruska na svetovom trhu s energiou;
- Diverzifikácia energických exportov smerom na ázijské trhy;
- Zabezpečenie energetickej a cenovej dostupnosti pre domácich spotrebiteľov;
- Zníženie energetickej náročnosti a emisií;
- Rozvoj systémov obnoviteľnej energie.¹¹⁴

Podľa globálnych štatistík bolo v roku 2019 Rusko po USA a Saudskej Arábii s 11 % podielom na globálnej produkcii tretím hlavným producentom ropy na svete. Tento podiel reprezentuje ťažbu zhruba o objeme 11,49 miliónov barelov ropy za deň.¹¹⁵

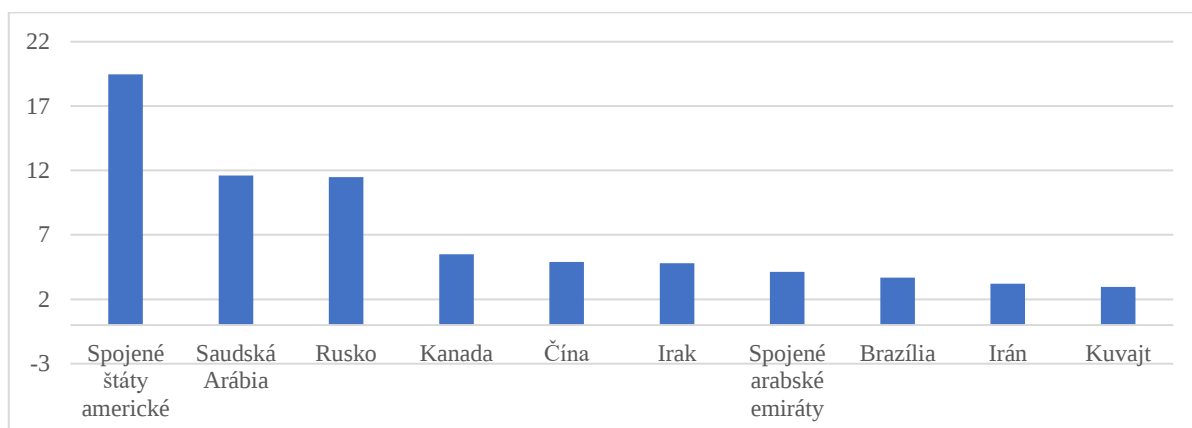
¹¹² MINISTERSTVO ENERGETIKY RUSKEJ FEDERÁCIE. *Energy Strategy of the Russian Federation for the period up to 2035*. [online]. 2020. [Cit. 01.08.2020]. Dostupné na internete: <https://minenergo.gov.ru/node/1026>

¹¹³ SUKHANKIN, S. Russia's Energy Strategy 2035: A Breakthrough or Another Impasse?. In: *Eurasia Daily Monitor*. roč. 17 č. 78. 2020. [online]. [Cit. 10.08.2020]. Dostupné na internete: <https://jamestown.org/program/russias-energy-strategy-2035-a-breakthrough-or-another-impasse/>

¹¹⁴ MINISTERSTVO ENERGETIKY RUSKEJ FEDERÁCIE. *Energy Strategy of the Russian Federation for the period up to 2035*. [online]. 2020. [Cit. 01.08.2020]. Dostupné na internete: <https://minenergo.gov.ru/node/1026>

¹¹⁵ U.S. ENERGY INFORMATION ADMINISTRATION. *What countries are the top producers and consumers of oil?*. [online]. 2020. [Cit. 05.08.2020]. Dostupné na internete: <https://www.eia.gov/tools/faqs/faq.php?id=709&t=6>

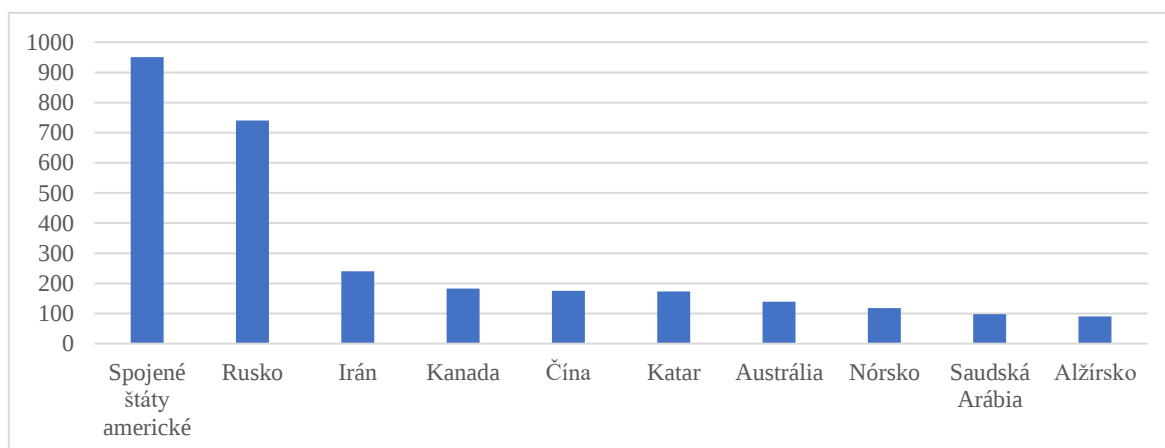
Graf 3: Produkcia ropy top 10 svetových výrobcov (%)

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe údajov: U.S. ENERGY INFORMATION ADMINISTRATION. *What countries are the top producers and consumers of oil?*. [online]. 2020. [Cit. 05.08.2020]. Dostupné na internete: <https://www.eia.gov/tools/faqs/faq.php?id=709&t=6>

Pokiaľ ide o produkciu zemného plynu bolo v roku 2019 Rusko po USA s objemom ťažby prevyšujúcej 740 miliárd kubických metrov druhým najväčším producentom zemného plynu na svete.¹¹⁶

Graf 4: Produkcia zemného plynu top 10 svetových výrobcov (mld m³)

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe údajov: ENERDATA. *Global Energy Statistical Yearbook 2020*. [online]. 2020. [Cit. 06.08.2020]. Dostupné na internete: <https://yearbook.enerdata.net/natural-gas/world-natural-gas-production-statistics.html>

Primárne ciele Energetickej stratégie do roku 2035 nie sú zamerané iba na udržanie vyššie opísaných objemov výroby. Rusko stanovuje ešte ambicióznejšie ciele a plány na zvýšenie produkcie ropy a zemného plynu (ďalej len „primárne zdroje“) o 4,8 % do roku

¹¹⁶ ENERDATA. *Global Energy Statistical Yearbook 2020*. [online]. 2020. [Cit. 06.08.2020]. Dostupné na internete: <https://yearbook.enerdata.net/natural-gas/world-natural-gas-production-statistics.html>

2024.¹¹⁷ Tvorcovia Energetickej stratégie 2035 sa poučili z predchádzajúcich stratégií a jej ambiciózných cieľov, ktoré boli kvôli fluktuáciám na globálnom trhu neuskutočniteľné. V Energetickej stratégii 2035 prišli s dvoma scenármi výroby primárnych zdrojov. Prvý scenár je označený ako optimistická predpoveď, ktorá stanovuje strop výroby približne na rovnaké čísla ako v roku 2019. Druhý scenár, označený ako pesimistická predpoveď, stanovuje do roku 2035 limit produkcie na 490 miliónov ton ropy a pre produkciu plynu je tento limit do roku 2035 okolo 860 miliárd m³.¹¹⁸ Reformátori si uvedomujú, že projekty, ktoré sa začali a sú popísané v Energetickej stratégii 2030 je potrebné dokončiť teraz viac ako kedykoľvek predtým. Avšak, so silným negatívnym účinkom sankcií z roku 2014, ktorý vyústil do zmrazenia finančných prostriedkov a zákazu vývozu ťažobných a prieskumných technológií sa dokončenie týchto projektov môže ešte viac spomaliť. Tvorcovia Energetickej stratégie 2035 si boli vedomí tejto problematiky a poskytli niekoľko spôsobov stabilizácie výroby. Tieto spôsoby môžeme rozdeliť do štyroch rôznych kategórií:

- Právne a daňové reformy, ktoré sú zamerané na úpravu režimov vývozných ciel a daňového zaťaženia;
- Prieskum a odhalenie nových zdrojov primárnych surovín;
- Diverzifikácia exportu a dokončenie exportnej infraštruktúry;
- Modernizácia technického vybavenia a substitúcia importu ťažobných a prieskumných technológií.

Pre Rusko je nevyhnutné pokračovať v procesoch prieskumu a odhaľovaní nových ložísk primárnych zdrojov. Prieskum sa zameriava najmä na polostrov Jamal, Východnú Sibír a Subarktické oblasti. Staré ropné a plynové polia sa postupne vyčerpávajú a nedokážu držať krok s domácimi aj vývoznými požiadavkami. Z tohto dôvodu je odkrytie a rozvoj nových zdrojov primárnych surovín zásadným cieľom stabilizácie a zvýšenia produkcie tak, aby boli splnené ciele Energetickej stratégie 2035.

Na odkrytie týchto ložísk by bol v prvom rade potrebný prieskum a v druhom rade ťažobné technológie. Zahraničné spoločnosti podporovali prieskumné projekty v Arktíde, napr. spoločnosť ExxonMobil, ktorej partnerstvo s ruskou spoločnosťou Rosneft, podporilo prieskum ropy v arktických oblastiach a ťažbu na mori. Spoločnosť ExxonMobil poskytla

¹¹⁷ MITROVA, T., YERMAKOV, V. *RUSSIA'S ENERGY STRATEGY – 2035, Struggling to Remain Relevant*. [online]. 2019. s. 16. [Cit. 15.08.2020]. Dostupné na internete: https://www.ifri.org/sites/default/files/atoms/files/mitrova_yermakov_russias_energy_strategy_2019.pdf

¹¹⁸ MINISTERSTVO ENERGETIKY RUSKEJ FEDERÁCIE. *Energy Strategy of the Russian Federation for the period up to 2035*. [online]. 2020. s. 40 a 43. [Cit. 01.08.2020]. Dostupné na internete: <https://minenergo.gov.ru/node/1026>

nielen investície a odborné znalosti, ale aj potrebnú technológiu.¹¹⁹ Rusko sa spoliehalo na technológie poskytované zahraničnými spolupracujúcimi spoločnosťami. Avšak, toto sa zmenilo so západnými sankciami z roku 2014. Jednou z položiek na sankčnom zozname je obmedzenie prístupu Ruska k určitým citlivým technológiám a službám, ktoré možno použiť na ťažbu a prieskum ropy.¹²⁰ Takéto obmedzenie sankcií malo za následok neschopnosť zahraničných spoločností dodávať technológie rozhodujúce pre ťažbu a prieskum. Rusko bolo a dovoľujeme si uviesť, že stále aj je na 99 % závislé od dovozu tohto kritického zariadenia.¹²¹ Z ďalších zariadení je najdôležitejším hydraulické štiepiace zariadenie, ktoré je rozhodujúce pre udržanie súčasnej výroby. V súvislosti so sankciami je ohrozená budúca schopnosť energetického sektoru udržať úroveň produkcie. Ruské ťažobné technológie sa stávajú zastaranými a ich dátum expirácie sa približuje. Zahraničné technológie neboli určené iba na odhalenie nových ložísk primárnych zdrojov, ale tiež na nahradenie starého zariadenia, za účelom zachovania súčasnej produkcie. V dôsledku zavedených sankcií bola ruská vláda nútená nájsť iné riešenie tejto otázky. Rovnako ako v mnohých ďalších odvetviach ekonomiky sa ruská vláda obrátila na dovozné substitučné programy. Tieto programy sa zameriavajú na inovácie, technologický rozvoj, modernizáciu a digitalizáciu energetického sektoru. Po prvé, Energetická stratégia 2035 popisuje potrebu investícií do technologického rozvoja a zvýšenia počtu organizácií zameraných na technologické inovácie. Po druhé, predpokladá sa, že sa vytvoria inžinierske centrá a testovacie pracoviská, kde sa tieto nové technológie budú zostavovať a testovať. Rusko podporuje komercializáciu v oblasti technologického výskumu a rozvoja podnikania v oblasti inovácií. S týmto cieľom Rusko plánuje zvýšiť svoju účasť na rozvoji a inováciách prostredníctvom poskytnutia štátnej podpory týmto projektom.¹²² Avšak, modernizačné plány sa nespoliehajú výlučne len na inovácie. Súčasťou plánu je nielen snaha modernizácie, vylepšenie alebo vybudovanie infraštruktúry pre domáce dodávateľské a prepravné energetické produkty (t. j. ropa a plyn),

¹¹⁹ HENDERSON, J., GRUSHEVENKO, E. *The Future of Russian Oil Production in the Short, Medium, and Long Term*. [online]. 2019. s. 18. [Cit. 17.08.2020]. Dostupné na internete: <https://www.oxfordenergy.org/wpcms/wp-content/uploads/2019/09/The-Future-of-Russian-Oil-Production-in-the-Short-Medium-and-Long-Term-Insight-57.pdf>

¹²⁰ EURÓPSKA RADA. *Sankcie: Reštriktívne opatrenia EÚ v súvislosti s krízou na Ukrajine*. [online]. 2018. [Cit. 20.3.2020]. Dostupné na internete: https://www.consilium.europa.eu/sk/policies/sanctions/ukraine-crisis/?fbclid=IwAR1zMK-gxVEq9PE2WjqMvZj_DRj3fiQzXfBoNS9q2z_XheGaUuSjY-5a8lM

¹²¹ MITROVA, T., YERMAKOV, V. *RUSSIA'S ENERGY STRATEGY – 2035, Struggling to Remain Relevant*. [online]. 2019. s. 28. [Cit. 15.08.2020]. Dostupné na internete: https://www.ifri.org/sites/default/files/atoms/files/mitrova_yermakov_russias_energy_strategy_2019.pdf

¹²² MINISTERSTVO ENERGETIKY RUSKEJ FEDERÁCIE. *Energy Strategy of the Russian Federation for the period up to 2035*. [online]. 2020. s. 10. [Cit. 01.08.2020]. Dostupné na internete: <https://minenergo.gov.ru/node/1026>

ale aj vybudovanie medzinárodnej infraštruktúry ropovodov. Cieľom rozvoja domácej infraštruktúry je zabezpečiť dodávky energie do všetkých regiónov. So zabezpečenými a stabilnými dodávkami energie sa predpokladá, že bude zabezpečený aj sociálny a ekonomický rozvoj.¹²³ Na druhej strane, ďalším kľúčovým cieľom prispievajúcim k energetickej bezpečnosti Ruska je dosiahnutie diverzifikácie vývozu primárnych zdrojov na medzinárodné trhy. V poslednom desaťročí sa politické vzťahy s Európou nielen zhoršujú, ale európsky trh sa aj naďalej transformuje z uhlíkovo závislej energie na viac obnoviteľné a zelené energie. Je preto prirodzené, že Rusko presunulo svoje hlavné zameranie z európskych na iné svetové trhy, konkrétne na ázijské trhy.¹²⁴ Týmto posunom sa očakáva, že Rusko bude schopné udržať alebo dokonca zvýšiť úroveň vývozu. Udržanie úrovne produkcie surovín nachádzajúcich sa na ruskom území je nevyhnutné pre dosiahnutie jeho energetickej bezpečnosti. Ako už bolo spomenuté, je ťažké predpovedať výkyvy na trhoch s energiou, a preto Energetická stratégia 2035 poskytuje dva scenáre: pesimistický a optimistický, ktoré predpovedajú požadované limity výroby a minimálne limity výroby na udržanie domácich a zahraničných požiadaviek. Splnenie aspoň pesimistických predpovedí Energetickej stratégie 2035 je nevyhnutné pre formovanie príjmov ruského rozpočtového systému.

Energetická stratégia je kľúčovým dokumentom pre predikovanie a stanovenie cieľov v riadení politik energetického sektora. Energetické stratégie 2030 aj 2035 boli implementované ako reakcia na krízovú situáciu, ktorá nastala v rokoch 2008 a 2014. Aj keď oba dokumenty reagujú na krízovú situáciu všeobecne, konkrétne sa tieto situácie líšia. V roku 2008 sa svet spamätával z krízovej situácie, z hospodárskej krízy. Keďže išlo o globálnu udalosť mali krajiny tendenciu skôr spolupracovať než sa izolovať, aby prekonali negatívne vplyvy hospodárskej krízy. Vďaka globálnej spolupráci bolo preto dosiahnutie stanovených cieľov podstatne jednoduchšie. Na druhej strane je krízová situácia v roku 2014 celkom iná. Konflikt na Ukrajine má skôr lokálny charakter a jediným sankcionovaným štátnym aktérom bolo Rusko. V dôsledku tohto konfliktu Rusko čelilo a dodnes čelí sankciám, ktoré okrem iného uvalujú embargo na dovoz kľúčových technológií potrebných na odhaľovanie a ťažbu primárnych zdrojov. Sankcie proti Rusku ovplyvnili aj dôveryhodnosť a vnímanie Ruska zo

¹²³ MINISTERSTVO ENERGETIKY RUSKEJ FEDERÁCIE. *Energy Strategy of the Russian Federation for the period up to 2035*. [online]. 2020. s. 58. [Cit. 01.08.2020]. Dostupné na internete: <https://minenergo.gov.ru/node/1026>

¹²⁴ ALEKSEEV, A. N., BOGOVIZ, A., V., GONCHARENKO, L. P., SYBACHIN, S. A. A Critical Review of Russia's Energy Strategy in the Period until 2035. In: *International Journal of Energy Economics and Policy, Econjournals*. roč. 9. č. 6. 2019. s. 97. [online]. [Cit. 05.08.2020]. Dostupné na internete: <https://ideas.repec.org/a/eco/journ2/2019-06-12.html>

strany jeho niektorých politických a hospodárskych partnerov. Pozícia nedôveryhodného alebo nepredvídateľného partnera ovplyvnila nielen politické vzťahy, ale aj tie ekonomické. Konkrétne sa tieto negatívne účinky prejavili aj v ruskom energetickom sektore. Akékoľvek zmeny v tomto sektore sú vnímané veľmi citlivo, pretože energetický sektor je rozhodujúci pre vytváranie príjmov do štátneho rozpočtu.

Energetická stratégia 2030, ako aj Energetická stratégia 2035 stanovujú kľúčové ciele a prognózy efektívnosti a udržateľnosti energetického sektoru. Ak porovnáme tieto dokumenty zistíme že ciele sú celkom podobné. Prognózy pre energetický sektor sú rozvoj infraštruktúry, podpora technologických a vedeckých zlepšení, diverzifikácia domácej energetickej náročnosti a udržanie produkcie primárnych zdrojov s cieľom uspokojiť domáce požiadavky. Niektoré prognózy Energetickej stratégie 2030 boli dosiahnuté a dokonca prekonané, avšak plnenie prognóz v iných častiach bolo menej úspešné. Okrem cieľov Energetickej stratégie 2030 sa identifikujú aj potenciálne riziká spočívajúce v nedostatku investícií do rozvoja energetického komplexu, závislosti na spotrebe plynu, pomalého rozvoja energetickej infraštruktúry a nedostatku technologických a vedeckých inovácií v porovnaní s inými krajinami. V konečnom dôsledku väčšina z týchto cieľov nebola dosiahnutá. Ak sa pozrieme na obsah Energetickej stratégie 2030, tak zistíme, že tá poskytuje dlhodobé predpovede a ciele. Na jednej strane je dôležité mať dlhodobú stratégiu, avšak Energetická stratégia 2030 nevenuje veľkú pozornosť výkyvom na globálnych trhoch. Absencia krátkodobých proaktívnych mechanizmov spôsobuje, že táto stratégia je rigidná a v konečnom dôsledku sa nedokáže prispôbiť výkyvom na trhoch. Nakoniec si zmena v závislosti na výkyvoch trhu môže vyžadovať samostatné rozhodnutie ad hoc alebo úplnú revíziu energetickej stratégie. Na ciele Energetickej stratégie 2030 nadväzuje Energetická stratégia 2035. V porovnaní s Energetickou stratégiou 2030 poskytuje Energetická stratégia 2035 rozsah výrobných limitov od optimistických - požadovaných limitov produkcie po pesimistické - minimálne limity produkcie potrebné na uspokojenie domáceho a zahraničného dopytu. To poskytuje stratégii určitú flexibilitu, ktorá jej umožňuje reagovať na mierne výkyvy trhu. Napríklad aj keď výkyvy trhu spôsobia pokles produkcie, ale súčasne sa udržia minimálne úrovne produkcie, potom sa ciele považujú za dodržané. S dlhodobými cieľmi má však Energetická stratégia 2035 iba malú flexibilitu, a preto ako aj predchádzajúca stratégia je stále dosť rigidná. Okrem toho, s platnými západnými sankciami, boli nakoniec zmarené všetky zámery presunu niektorých rozhodovacích procesov z ústredného správneho

orgánu na súkromný sektor.¹²⁵ Preto, akékoľvek väčšie výkyvy na globálnych trhoch môžu vyžadovať ad hoc operatívne rozhodnutia alebo revíziu energetickej stratégie na centrálnej úrovni. Administratívne procesy na centrálnej úrovni môžu trvať pomerne dlho a ako také môžu ovplyvniť účinnosť a aktuálnosť rozhodnutí. Takýto systém rozhodovania považujeme za vysoko neúčinný a z dlhodobého hľadiska môže spôsobiť ďalšie problémy.

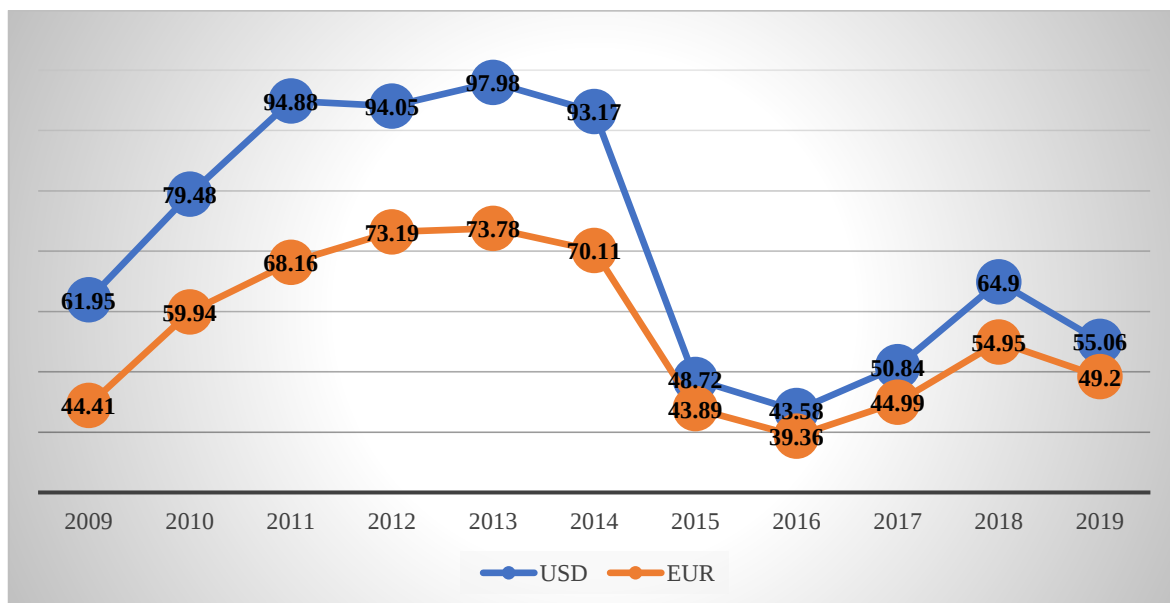
Rovnako ako v Energetickej stratégii 2030 sa Energetická stratégia 2035 snaží zachovať udržateľnosť ekonomického rozvoja, výroby a využitia nových ložísk primárnych zdrojov. Energetická stratégia 2035 pokračuje v prieskumných a odhaľovacích projektoch na východnej Sibíri a v arktických oblastiach. Na pokračovanie v týchto projektoch je však potrebné špeciálne technologické vybavenie. Ako už bolo spomenuté vyššie, Rusko sa spoliehalo na zahraničné spoločnosti a ich technologickú pomoc. Možnosť spolupráce alebo technologickej pomoci sa skončila zavedením západných sankcií. Energetická stratégia 2035 popisuje potrebu zvýšenia investícií do technologického rozvoja a inovácií. Dovozná substitúcia technológií je pre Rusko novou realitou. Súčasné technológie dosahujú limit svojej prevádzkyschopnosti a bude potrebná ich výmena. Tiež sú potrebné nové technológie na prieskum a následné využitie nových ložísk primárnych zdrojov. Plány na stimuláciu výskumu a technického rozvoja boli zahrnuté aj do predchádzajúcej stratégie, takže si dovoľujeme byť voči realizácii týchto opatrení pomerne skeptickí. V porovnaní s Energetickou stratégiou 2030 je však situácia v Energetickej stratégii 2035 oveľa vážnejšia a vyžaduje okamžité opatrenia a riešenia. Ak by sa tieto opatrenia nezrealizovali, mohlo by to priamo ovplyvniť výrobné kapacity Ruska a v dôsledku toho aj energetickú bezpečnosť ako celok. Ak by sme mali zjednodušene zhrnúť vyššie uvedenú analýzu, môžeme uviesť, že Rusko prostredníctvom Energetickej stratégie 2035 zavádza širokú škálu reaktívnych opatrení na zmiernenie vplyvov uvalených ekonomických sankcií.

Avšak, celkový vplyv súčasných ekonomických sankcií závisí aj od úrovne geopolitického napätia. Ich nejasné znenie vytvára priestor pre ich flexibilnú interpretáciu a aplikáciu. Ak sa geopolitická situácia zhorší, je možné pristúpiť k sprísneniu reštriktívnych opatrení. Toto môže znamenať ich prísnejšiu interpretáciu alebo aktívnu aplikáciu na špecifické projekty, konkrétne na tie, ktoré vyžadujú schopnosti medzinárodných ropných spoločností. Účelom sankcií bolo spomaliť schopnosť Ruska rozvíjať dlhodobé ropné projekty ako „offshore“ prieskum a rozvoj na severe, ropný hlbinný prieskum a projekty na

¹²⁵ MITROVA, T., YERMAKOV, V. *RUSSIA'S ENERGY STRATEGY – 2035, Struggling to Remain Relevant*. [online]. 2019. s. 9. [Cit. 15.08.2020]. Dostupné na internete: https://www.ifri.org/sites/default/files/atoms/files/mitrova_yermakov_russias_energy_strategy_2019.pdf

ťažbu ropných bridlicových ložísk. Konzistentnejšie uplatnenie finančných a technologických reštriktívnych opatrení môže mať negatívny vplyv na ruský energetický sektor. Niektoré vybavenie potrebné pre ťažbu ropy alebo jej spracovanie je podrobené kontrole zo strany regulačných orgánov. Na zachovanie konkurencieschopnosti je potrebné inovovať. Ako sme už vyššie uviedli, ak súčasné opatrenia ešte výraznejšie obmedzia prístup Ruska k takýmto technológiám, môže vzniknúť problém. Súčasná ruská flotila je zastaralá a je potrebné ju nahradiť. Toto je priestor pre zvýšenie spomenutého ruského technologického vývoja, komercializácie výskumného a technologického priemyslu sebestačnosti a priestor, kde možno pozorovať pozitívny vplyv sankcií. Počas niekoľkých rokov bude krajina schopná spustiť vlastný systém produkcie a vytvoriť si vzťahy s novými zahraničnými partnermi. Na druhej strane, počas posledných rokov, kedy boli sankcie v platnosti, sme nepozorovali žiadny pozitívny posun v ruskom výskume. Taktiež, je dôležité podotknúť, že sa oneskorili aj niektoré projekty, ktorých realizácia by bola za stavu súčasných cien ropy príliš nákladná. Z ruského uhľa pohľadu môže byť táto skutočnosť vnímaná ako pozitívum. Graf 5 znázorňuje vývoj priemerných cien ropy. Ceny ropy klesli na úroveň pod 44 EUR za barel v roku 2015 a ďalej klesali na úroveň menej ako 27 EUR za barel v roku 2016. Situácia sa zlepšila v roku 2017, keď ceny ropy vzrástli na 53 EUR za barel a pokračovali v raste počas obdobia roka 2018. Na konci roka 2018 sa opäťovne prepadli na úroveň 38 EUR za barel a začali postupne rásť až začiatkom roka 2019.

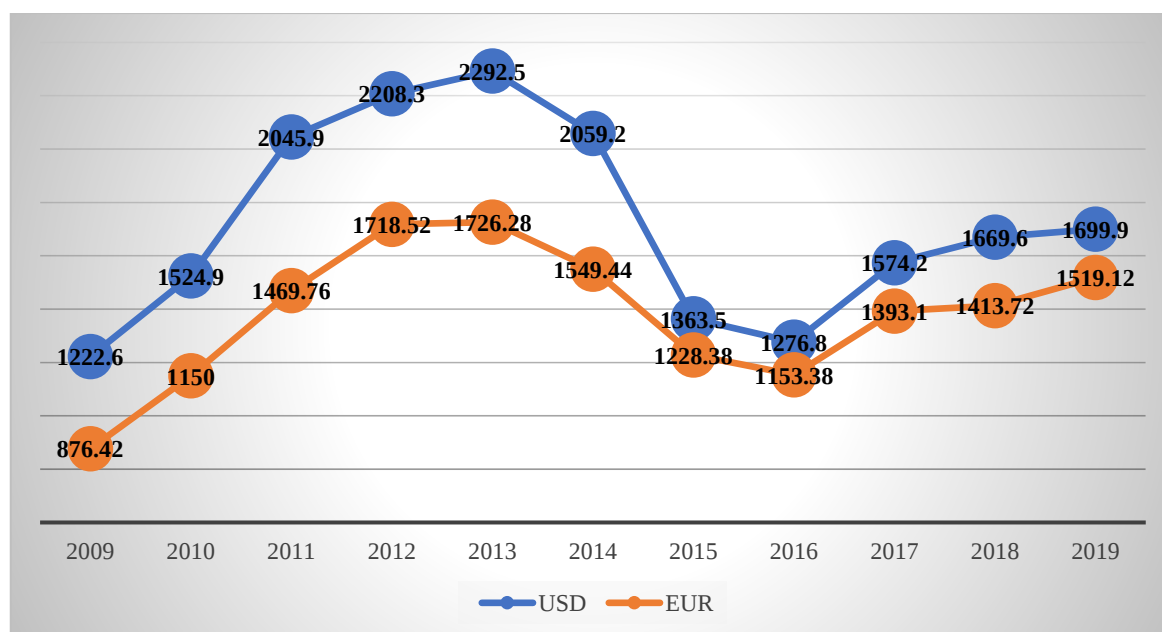
Graf 5: Priemerný vývoj cien ropy (EUR/USD)

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe údajov: MACROTRENDS. *Crude Oil Prices - 70 Year Historical Chart*. [online]. 2018. [Cit. 10.03.2019]. Dostupné na internete: <https://www.macrotrends.net/1369/crude-oil-price-history-chart>

Vývoj ruského nominálneho HDP dokumentuje Graf 6. Od roku 2013 ruské HDP klesalo, pričom najväčší prepád bol zaznamenaný v roku 2015. Na konci roku 2016 začalo ruské HDP pomaly rásť. Môžeme tvrdiť, že vývoj ruského HDP je v korelácii s vývojom cien ropy. Sankcie spôsobili, že financovanie energetických projektov sa stalo náročnejším a taktiež negatívne ovplyvnili majetkovú hodnotu ruských energetických spoločností. Avšak, z hľadiska HDP, nízke ceny ropy ovplyvnili ruskú ekonomiku omnoho viac ako sankcie.

Graf 6: Vývoj ruského HDP (mld EUR/USD)

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe údajov: TRADING ECONOMICS. *Russia*. [online]. 2020. [Cit. 12.01.2020]. Dostupné na internete: <https://tradingeconomics.com/russia/forecast>

Napriek reštriktívnym opatreniam má Rusko potenciál zvyšovať objemy svojej ťažby až do 2020.¹²⁶ Jednou z aktivít typických pre ruskú ekonomiku je budovanie finančných rezerv. Ruskej ekonomike sa darí, keď sú ceny ropy vysoké. Tento stav vedie k budovaniu finančných rezerv počas dobrého obdobia s cieľom vyhnúť sa hospodárskemu poklesu počas toho zlého. Finančné rezervy vytvorené pred rokom 2014 pomohli Rusku zvrátiť negatívny vplyv zavedených sankcií práve podporovaním investícií v energetickom sektore alebo znížením exportných ciel na ropu. Preto bude v krátkodobom horizonte vplyv sankcií na ruskú produkciu v energetickom sektore takmer nulový. Na druhej strane, budúce

¹²⁶ MITROVA, T. Western Sanctions on Russia's Oil and Gas Sector: a Damage Assessment. In: *Carnegie Moscow Center*. [online]. 25.07.2018. [Cit. 12.02.2019]. Dostupné na internete: https://carnegie.ru/commentary/76909?fbclid=IwAR2hwzMefgLzpTGSplM0R3ayI9Y29Fgf9xrgmd3X8cY95pKso9U_i9u3wiI

prosperovanie nemusí byť až také svetlé. Rusko môže čeliť poklesu v ťažbe. Hlavným dôvodom pre znížený objem ťažby môže byť nedostatok technologických kapacít, ktoré sú potrebné pre zintenzívňujúcu sa produkciu na už existujúcich ropných a plynových poliach.

Predpokladáme, že v dlhodobom období (do 2030) bude pre Rusko náročné zvýšiť alebo udržať objem ťažby ropy a produkcie zemného plynu. Sankcie môžu mať negatívny vplyv na ruský ropný priemysel, pretože je veľmi závislý na importe technického vybavenia zo Západu. Pre ruských výrobcov toto znamená potrebu vývoja svojich vlastných technológií. Riešenie môže spočívať v rozvoji existujúcich tradičných ropných studní použitím metód pre zintenzívňujúcu sa produkciu (napríklad hydraulické štiepenie) a rozvoji netradičných ropných rezerv na súši (Západná Sibír) alebo na mori (vrátane arktického šelfu). Sankcie a nízke ceny ropy znížili zahraničné investície v Rusku, obzvlášť do arktických offshorových a bridlicových projektov. Zníženie zahraničných investícií spôsobilo, že financovanie týchto projektov sa stalo náročnejšie. Ako sme uviedli vyššie, sankcie limitujú prístup k zahraničným technológiám a ruské spoločnosti nemajú dostatok vlastných technológií a vybavenia na rozvoj nekonvenčných a offshorových rezerv. Práve preto si myslíme, že udržanie objemu súčasnej produkcie je nemožné a že v dlhodobom hľadisku sa prejavia negatívne vplyvy sankcií v tomto sektore. The Carnegie Moscow Centre vypočítalo, že bez náhradných importných opatrení môže do 2030 pokles produkcie dosiahnuť 55 miliónov ton (10 % zo súčasných úrovní).¹²⁷ Situácia v exporte zemného plynu môže byť ešte horšia. Na európskych trhoch sa nepredpokladá zvýšenie dopytu, a preto je nepravdepodobné, že v budúcnosti bude Rusko schopné zvýšiť tranzit zemného plynu do Európy. Na druhej strane, čínsky a post-sovietsky trh predstavujú nové možnosti pre export ruského zemného plynu.

Nemalo by sa zabúdať, že dôvodom pre zavedenie sankcií voči ruským energetickým spoločnostiam bola snaha o oslabenie ich pozície na európskom trhu. Zistenia indikujú vysokú pravdepodobnosť, že Rusko bude čeliť vyššie opísaným dôsledkom. Dokonca aj sankcie, ktoré priamo nesúvisia s ruskou ropou a zemným plynom, môžu ovplyvniť rôzne aspekty ruského energetického sektora kvôli ich širokému spektru.

Neočakáva sa, že reštriktívne opatrenia, uvalené na Rusko západnými krajinami po anexii Krymu, spôsobia v najbližších rokoch problémy pre národnú ekonomiku. Ruské ropné

¹²⁷ MITROVA, T. Western Sanctions on Russia's Oil and Gas Sector: a Damage Assessment. In: *Carnegie Moscow Center*. [online]. 25.07.2018. [Cit. 12.02.2019]. Dostupné na internete: https://carnegie.ru/commentary/76909?fbclid=IwAR2hwzMefgLzpTGSplM0R3ayI9Y29Fgf9xrgmd3X8cY95pKso9U_i9u3wiI

a plynové spoločnosti sa adaptovali na západné sankcie. Rusko v súčasnosti spravuje všetky dostupné zdroje. Existujúca infraštruktúra je maximálne vytážená. Produkcia uhl'ovodíkov v Rusku rástla. Zásoby môžu dokonca krajine umožniť zvýšiť ťažbu do konca roka 2030.¹²⁸ Avšak očakávame, že problémy môžu z dôvodu dlhodobej nedostupnosti západných technológií v neskorších rokoch eskalovať. Rusko nemôže venovať pozornosť udržateľnosti ekonomického rastu, pokiaľ sa snaží nestratiť produkciu. Vytlačenie Ruska z vonkajších trhov by znížilo exportné profity a taktiež by oslabilo stabilitu jeho národnej ekonomiky. Bez medzinárodného financovania bude pre Rusko zložitú udržať si konkurencieschopnosť. Blokovanie technologickej kooperácie spôsobí dlhodobé problémy s udržaním súčasných ťažobných úrovní. Taktiež môže Rusku zabrániť v rozvinutí svojej dopravnej infraštruktúry a dlhodobých ropných projektov. V dôsledku toho môže krajina stratiť svojich odberateľov, pretože tento sektor je vysoko závislý na zahraničnom financovaní a technológii. Toto sú dôvody, prečo tento problém zostáva s určitosťou jednou z tém rokovaní medzi Ruskom a západnými krajinami. Vzhľadom na uvedené je najurgentnejším problémom projekt ropovodu Nord Stream 2.

V roku 2020 Rusko prijalo významný strategický dokument, Energetickú stratégiu 2035. Po jej parciálnej analýze dochádzame k záveru, že nadväzuje na opatrenia uvedené v Energetickej stratégii 2030 ktorá obsahuje ciele ako diverzifikácia exportných trhov, zvýšenie technologického rozvoja a inovácií, udržanie výroby tak, aby uspokojovala domáci a zahraničný dopyt a pokračovanie prieskumu a využívania nových ložísk primárnych zdrojov. S účinnými západnými sankciami, ktoré blokujú dovoz západných technológií, sú však prieskum a ťažobné ambície ohrozené. Z dlhodobého hľadiska bude Rusko musieť vyriešiť problémy spojené s absenciou technologických kapacít nielen pri prieskume, ale aj vo výrobní oblasti. Energetická stratégia 2035 predstavuje zvýšenie financovania technologických centier a podporu inovácií, ktoré by v konečnom dôsledku mali pomôcť pri realizácii stratégie substitúcie technologického dovozu. Pokiaľ ide o ťažbu ropy a plynu, Energetická stratégia 2035 vytvára rámec, ktorý predstavuje optimistický a pesimistický scenár ťažby. To poskytuje ruskému energetickému sektoru priestor na manévrovanie, a teda pružnejšie reagovať na výkyvy na globálnych trhoch s energiou. Napriek prísny administratívny procesom sa energetická stratégia javí ako flexibilnejšia ako jej predchodca. Energetická stratégia 2035 celkovo poskytuje rozsiahly program na zaistenie

¹²⁸ BIZNES ALERT. *Western sanctions: Little impact to Russia's oil and gas sector*. [online]. 02.08.2018. [Cit. 19.02.2019]. Dostupné na internete: <http://biznesalert.com/russia-sanctions-oil-gas/?fbclid=IwAR2KrUjC55apsqiWmvyDGEcwQKBGQqtHGllsJgdtz53nFbtVJ3TZg2-fQ>

energetickej bezpečnosti Ruska. Napriek určitej miere flexibility je však Energetická stratégia do roku 2035 stále dosť rigidná, čo môže v budúcnosti spôsobiť problémy v dôsledku výkyvov na globálnych trhoch s energiou.

V súvislosti s uvedeným môžeme len predpokladať, že sankcie budú mať akumulujúci efekt. Čím dlhšie časové obdobie uplynie, tým viac budú viditeľné negatívne vplyvy ako potenciálny nedostatok technológií alebo zahraničného financovania. Syntézou všetkých čiastkových poznatkov dochádzame k záveru, že z dlhodobého hľadiska môžu sankcie ohroziť úroveň ruskej produkcie ropy a zemného plynu ako aj rozvoj ropovodnej a plynovodnej infraštruktúry, a preto nami stanovenú hypotézu *H1: Z dlhodobého hľadiska budú mať sankcie negatívny vplyv na ruský energetický sektor.*, môžeme potvrdiť. Limitácia exportných kapacít krajiny a vytlačenie krajiny zo zahraničných trhov môže spôsobiť oslabenie stability ruskej ekonomiky.

4.2 Vplyv ekonomických sankcií na ruské poľnohospodárstvo

Ruský poľnohospodársky sektor zaznamenal v roku 2014 pozoruhodný rozmach. Odvetné opatrenia, ktoré boli zavedené v reakcii na západné sankcie, označilo Rusko ako príležitosť pre „vzkriesenie“¹²⁹ sektora – lokálne podniky už nemusia súťažiť so zahraničnými výrobcami. Autority v tom čase zastávali stanovisko, že tento krok potrestá Západ, podporí poľnohospodársky sektor krajiny a urýchli jej rozkvet pri absencii konkurencie ponúkajúcej lacnejšie produkty.¹³⁰

O päť rokov neskôr môžeme pozorovať, že sa tak aj stalo. Produkcia potravín sa v Rusku zvýšila, ale zvýšili sa aj ceny. Vyššie ceny viedli k zmene a poklesu spotreby rovnako ako aj k zníženiu objemu predaja. Vplyv sankcií na dodávky potravinárskych produktov v Rusku môžeme monitorovať podľa vývoja cien na vnútornom trhu. Tabuľka 4 poukazuje na priemerné zmeny cien v produkcii vybraných položiek medzi rokmi 2013 a 2015. Údaje v Tabuľke 4 sa uvádzajú v rubľoch za kilogram, nakoľko potreba zachovania týchto hodnôt v pôvodnej mene je zásadná pre reflektovanie skutočného stavu v Rusku v danom období. Konverzia meny by z dôvodu vysokej fluktuácie výmenných kurzov spôsobila skreslenie údajov, čo by rezultovalo v nepresných výsledkoch. Ako môžeme vidieť v Tabuľke 4, položky s najväčšou cenovou zmenou za rok 2014, teda rok sankcií, boli

¹²⁹ COLIBASANU, A. *Predicting the Unpredictable in Russian Agriculture*. [online]. 2017. [Cit. 19.08.2019]. Dostupné na internete: <https://geopoliticalfutures.com/predicting-unpredictable-russian-agriculture-1/>

¹³⁰ LITVINOVA, D. *In Russia, Sanctions Change the Food Pantry*. [online]. 2017. [Cit. 1.7.2019]. Dostupné na internete: <https://www.usnews.com/news/best-countries/articles/2017-08-18/3-years-of-sanctions-changes-russias-food-market>

bravčové a kuracie mäso. Cena na ruskom vnútornom trhu vzrástla o 27 %. Ceny rýb, jablák a syra vzrástli o 22 %, 21 % a 19 %. Do konca roku 2015 v porovnaní s rokom 2013 sa najviac embargom postihnutými položkami stali mrazené ryby, slnečnicový olej, jablká, maslo a hovädzie mäso. Priemerný cenový rast potravinárskych produktov ovplyvnených embargom bol 116 % za 2014 v porovnaní s 2013, 114 % za 2015 v porovnaní s 2014 a 132 % za 2015 v porovnaní s 2013.¹³¹ Na druhej strane, miera inflácie v Ruskej federácii bola na úrovni 6,45 % v roku 2013, 11,36 % v roku 2014 a 12,91 % v roku 2015. Tieto údaje sú zobrazené na Grafe 7.

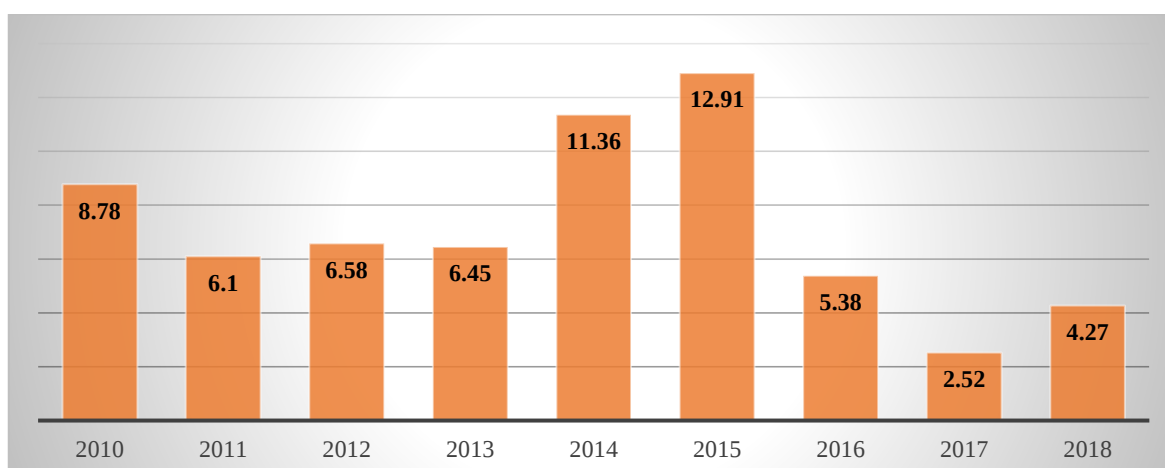
Tabuľka 4: Priemerné zmeny cien v produkcii vybraných položiek 2013 - 2015 (RUB/kg)

Produkty	2013	2014	2015
Jablká	63,26	76,7	87,43
Maslo	308,92	357,54	397,75
Syr	326,89	388,81	418,61
Kuracie mäso (chladené alebo mrazené)	107,03	136,14	133,73
Mrazené ryby	90,79	110,65	138,16
Hovädzie mäso	244,55	272,28	314,94
Bravčové mäso	214,18	272,36	271,08
Slnečnicový olej	75,47	78,09	107,62

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe údajov: ROSSTAT. *Official statistics*. [online]. 2019. [Cit. 1.7.2019]. Dostupné na internete: <https://www.gks.ru/statistic>

¹³¹ KAPSDORFEROVA, Z. a SVIRIDOVA, O. *Impact of sanctions on agricultural policy in European Union and Russia*. [online]. 2016. [Cit. 1.7.2019]. Dostupné na internete: https://www.researchgate.net/publication/308127631_Impact_of_sanctions_on_agricultural_policy_in_European_Union_and_Russia

Graf 7: Miera inflácie v Ruskej federácii 2010 - 2018 (%)

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe údajov: INFLATION.EU. *Historic inflation by year*. [online]. 2019. [Cit. 1.7.2019]. Dostupné na internete: <https://www.inflation.eu/inflation-rates/historic-cpi-inflation.aspx>

Sankcie ovplyvnili ruskú ekonomiku rôznymi spôsobmi. Hlavný krátkodobý vplyv sa prejavil v obmedzení západných pôžičiek a investícií v Rusku. V súčasnosti produkcia ropy a zemného plynu ostáva neovplyvnená, avšak v dlhodobom horizonte je pravdepodobné, že energetické exporty nezostanú bez vplyvu. Ruské protiopatrenia, na jednej strane, prospeievajú národnému poľnohospodárskemu sektoru, ale, na strane druhej, strácajú spotrebitelia z hľadiska výberu aj ceny. Kvantitatívne odhady vplyvu sú náročné, ale väčšina pozorovateľov sa zhoduje, že sankcie stoja Rusko ročne miliardy EUR a brzdia návrat k vyšším hodnotám ekonomického rastu.¹³² Kremeľ v snahe dosiahnuť pozitívny obrat vyhlásil, že embargo na import potravín posilní „substitúciu importu“, pomôže Rusku stať sa sebestačnými a prekonať to, čo politici označili ako „závislosť“ na importných tovaroch. Spoločnostiam v poľnohospodárskom sektore bola zo strany štátu prisľúbená finančná pomoc a podpora infraštruktúry.¹³³ Množstvo spoločností sa okamžite chopilo šance dobyť trh.

Objem ruskej poľnohospodárskej produkcie predstavoval v roku 2018 7305 miliárd EUR. Vedúcim priemyslom je produkcia plodín, ktorá predstavuje 51,52 % z objemu poľnohospodárskej produkcie, podiel chovu hospodárskych zvierat predstavuje 48,48 %.

¹³² RUSSELL, M. *European Parliamentary Research Service: Sanctions over Ukraine*. [online]. 2016. [Cit. 23.10.2019]. Dostupné na internete: <https://www.europarl.europa.eu/EPRS/EPRS-Briefing-579084-Sanctions-over-Ukraine-impact-Russia-FINAL.pdf>

¹³³ LITVINOVA, D. *In Russia, Sanctions Change the Food Pantry*. [online]. 2017. [Cit. 1.7.2019]. Dostupné na internete: <https://www.usnews.com/news/best-countries/articles/2017-08-18/3-years-of-sanctions-changes-russias-food-market>

Štruktúra poľnohospodárskej produkcie podľa typu fariem pozostáva z poľnohospodárskych organizácií (56,5 %), domácností (31 %) a farmárov (12,5 %).¹³⁴

Po zavedení sankcií sa v poľnohospodárskom sektore zvýšila produkcia niektorých potravín. Podľa dát z Ruského štatistického úradu vyprodukovali ruské spoločnosti o 15,5 % viac mrazeného hovädzieho mäsa v roku 2016 než v roku 2014. Produkcia bravčového mäsa sa počas rovnakého časového obdobia zvýšila o 35,4 %, produkcia hydiny o 16,69 %, mrazených rýb o 28,18 %, mrazenej zeleniny o 56,5 %, mlieka o 4,1 % a syra o 21 %. (Tabuľka 5).

Tabuľka 5: Produkcia vybraných potravín 2014 - 2016 (tis ton)

Produkt	2014	2015	2016
Hovädzie mäso (mrazené alebo surové)	43,2	51,7	49,9
Bravčové mäso (chladené alebo mrazené)	1438	1655	1947
Hydina (čerstvá, chladená alebo mrazená)	2456	2715	2866
Mrazené ryby	110	123	141
Mrazená zelenina	45,8	55,4	71,7
Mlieko	5349	5449	5569
Syr a syrové produkty	499	589	605

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe údajov: ROSSTAT. *Official statistics*. [online]. 2019. [Cit. 1.7.2019]. Dostupné na internete: <https://www.gks.ru/statistic>

Hovorcovia ruského ministerstva poľnohospodárstva uvádzajú, že po prvý krát po mnohých rokoch začali ruské potraviny dominovať predajným pultom v supermarketoch. Úspechy v poľnohospodárskom sektore v uplynulých rokoch umožnili podľa nich Rusku ešte viac sa priblížiť k potravinovej sebestačnosti.¹³⁵ Podľa ruského ministerstva poľnohospodárstva poklesol import potravín počas posledných piatich rokov takmer o polovicu, z 38 miliárd EUR na 22 miliárd EUR, kým celková produkcia v ruskom

¹³⁴ ROSSTAT. *Statistic: Agricultural production by category of farms in the Russian Federation*. [online]. 2018. [Cit. 10.8.2019]. Dostupné na internete <https://eng.gks.ru/folder/11335>

¹³⁵ LISOVSKY, S. *Russia has every opportunity to switch to full self-sufficiency in vegetables*. [online]. 2018. [Cit. 1.8.2019]. Dostupné na internete: <http://council.gov.ru/events/news/95561/>

poľnohospodárstve sa zvýšila o 11 %.¹³⁶ Zákaz importu ako odvetné opatrenie zavedené Ruskom v roku 2014 bude mať dlhodobé dôsledky pre trhy, kde je podiel importu z krajín dotknutých reštriktívnymi opatreniami významný, ako napríklad mäsové a mliečne trhy a trh s ovocím a zeleninou.

Tabuľka 6: Podiel importu vybraných tovarov na komoditné zdroje 2013 - 2018 (%)

Produkt	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Hydina (vrátane subproduktov)	26,2	19,6	13,4	11,0	10,4	7,9
Bravčové mäso (vrátane subproduktov)	31,0	16,6	12,5	9,6	9,6	2,2
Hovädzie mäso (vrátane subproduktov)	59,0	57,3	48,1	40,0	40,9	40,7
Konzervované mäso	20,0	13,7	9,0	7,5	7,3	7,2
Maslo	35,9	34,3	25,5	26,4	24,4	19,5
Sušené mlieko a smotana	60,5	49,4	56,4	59,1	52,6	37,4
Syr	48,0	37,3	23,3	28,2	27,3	29,0
Cukor	8,2	7,4	6,2	5,5	3,9	5,1
Cukrovinky	12,0	9,3	5,9	6,1	6,7	7,5

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe údajov: ROSSTAT. *Official statistics*. [online]. 2019. [Cit. 1.7.2019]. Dostupné na internete: <https://www.gks.ru/statistic>

Ak zanalyzujeme dáta z Tabuľky 6, môžeme vidieť vplyv zavedených sankcií na podiel importov v komoditných zdrojoch niektorých produktov. Na trhu s hydinou poklesol podiel importov tejto komodity o zhruba 12,8 % od roku 2013 do roku 2015. Podiel importu klesal a v roku 2018 dosiahol hodnotu 7,9 %. Celková zmena od roku 2013 do roku 2018 zodpovedá poklesu o -18,3 %. Pre trh s hovädzím mäsom tieto indikátory zodpovedajú hodnote -10,9 % od 2013 do 2015 a hodnote -18,3 % od 2013 do 2018, pre syr za rovnaké obdobie -24,7 % a -19 %, pre sušené mlieko a smotanu -11,1 % a -23,1 %, pre maslo -10,4 % a -16,4 %. Pre bravčové mäso zodpovedá zmena medzi rokmi 2013 a 2015 -18,5 % a celková zmena v importe komodity zodpovedá -28,8 %. Zmena na trhu s bravčovým

¹³⁶ LITVINOVA, D. *In Russia, Sanctions Change the Food Pantry*. [online]. 2017. [Cit. 1.7.2019]. Dostupné na internete: <https://www.usnews.com/news/best-countries/articles/2017-08-18/3-years-of-sanctions-changes-russias-food-market>

mäsom je považovaná za najvýznamnejšiu. V roku 2014 zaviedlo Rusko reštriktívne opatrenia na import bravčového mäsa dva krát. Prvý krát v januári, keď bolo zavedené embargo na import živých prasiat, bravčového mäsa a produktov z bravčového mäsa z EÚ, z dôvodu výskytu vírusu afrického moru ošípaných v Litve a Poľsku.¹³⁷ Druhý krát v auguste, ako rámec odvetných opatrení. Reštriktívne opatrenia mali za následok pokles v importe bravčového mäsa o 35,3 % počas prvých 8 mesiacov roka 2014 v porovnaní s rovnakým obdobím roka 2013. Objem importov hydinového a hovädzieho mäsa poklesol o 16,3 % a 9,2 %.¹³⁸ Z dôvodu pozastavenia dodávok z EÚ sa Brazília stala hlavným dodávateľom bravčového mäsa do Ruska.¹³⁹ V októbri sa, po prvý krát za posledných 10 rokov, spustili dodávky bravčového mäsa z Číny, ktoré boli predtým z hygienických dôvodov zakázané.¹⁴⁰

Rusko zvyklo každoročne importovať významné množstvo rýb z krajín, na ktoré je v súčasnosti zavedené embargo. Celkový import čerstvých rýb poklesol o viac ako 50 % od roku 2013 do roku 2015, z 2121 na 1055 tisíc ton.¹⁴¹ Ako dokumentuje Tabuľka 4, priemerná cena rýb narástla medzi rokmi 2013 a 2015 o 22 %. V dôsledku toho začali spotrebitelia nahrádzať importované ryby viac dostupnou domácou produkciou. Nahradenie importu domácou produkciou nie je len reakciou na sankcie zavedené USA a EÚ v roku 2014, ale je to cieľ sám o sebe. Substitúcia importu a propagácia domácej produkcie je známou témou v ruskej poľnohospodárskej politike. Po zavedení odvetných sankcií na import potravín vidí ruská vláda hlavnú úlohu v urýchlenej substitúcii importu. Ruský chov ošípaných má potenciál pre zvýšenie objemu produkcie vďaka veľkým farmám na ich chov, pričom mnohé z týchto fariem oznámili budovanie nových komplexov. Už len oznámené investície siedmich najväčších spoločností, po tom ako ich podniky dosiahnu plné kapacity v 2017-2020, sú schopné zabezpečiť zvýšenie domácej produkcie bravčového mäsa o 1,1 miliónov ton živej váhy (alebo o 0,8 milióna ton jatočnej hmotnosti). V posledných rokoch import bravčového mäsa a živých ošípaných v jatočnej hmotnosti nestúpil nad 0,8 milión ton

¹³⁷ BEATTY, A. *Russia extends ban on imports of Polish meat*. [online]. 2014. [Cit. 11.7.2019]. Dostupné na internete: <https://www.politico.eu/article/russia-extends-ban-on-imports-of-polish-meat/>

¹³⁸ INSTITUTE FOR AGRICULTURAL MARKET STUDIES. *Meat market profile*. [online]. 2018. [Cit. 19.7.2019]. Dostupné na internete: http://ikar.ru/eng/meat_profile.php

¹³⁹ DEVITT, P. a MANO, A. *Russia to resume some beef and pork imports from Brazil*. [online]. 2018. [Cit. 15.7.2019]. Dostupné na internete: <https://www.reuters.com/article/us-russia-brazil-meat/russia-to-resume-some-beef-and-pork-imports-from-brazil-idUSKCN1N52Q9>

¹⁴⁰ RETTMAN, A. *No end in sight to Russia pork ban*. [online]. 2018. [Cit. 24.7.2019]. Dostupné na internete: <https://euobserver.com/business/141357>

¹⁴¹ ROSSTAT. *Statistic: Resources and use of fish and fish products in live weight (raw weight)*. [online]. 2018. [Cit. 26.7.2019]. Dostupné na internete: <https://eng.gks.ru/folder/11335>

a vrátane subproduktov a tuku – nad 1,2 miliónov ton.¹⁴² V tomto ohľade je prítomné riziko nadmerného investovania do sektoru a následného presýtenia trhu, zníženia cien a poklesu ziskovosti.

Trh s mliečnymi výrobkami je taktiež charakterizovaný vysokým podielom importu z mnohých krajín EÚ, ktoré boli pred zavedením sankcií významnými dodávateľmi mliečnych produktov do Ruska. Podľa odhadov IKAR, podiel importov v spotrebe syra dosiahol v roku 2013 50,5 % a v spotrebe masla 41,1 %. Importy z krajín dotknutých odvetnými sankciami predstavujú 30,3 % spotreby syra a 10,3 % spotreby masla.¹⁴³ Porovnanie objemu importu v 2014 a 2013 umožňuje vyvodiť záver, že zavedenie odvetných opatrení nemalo podstatný účinok na ruský trh s mliečnymi výrobkami. Vo všetkých kategóriách mliečnych produktov (okrem syra) neboli hodnoty importu (do konca roka 2014) oveľa nižšie než v predošlom roku.¹⁴⁴ Ako dôsledok zavedených odvetných opatrení sa však geografická štruktúra importu mlieka stala menej diverzifikovanou. Dôležitá pozícia na ruskom trhu s mliekom patrí bieloruskej produkcii, ktorá nie je podrobená sankciám. Zavedením protiopatrení sa podiel bieloruskej produkcie zvýšil až na 90 % spotreby pre niektoré druhy komodít.¹⁴⁵ Takáto silná závislosť na bieloruských dodávkach mliečnych výrobkov má rôzne riziká. Po prvé, v prípade nedostatku domáceho surového mlieka na ruskom trhu zvyšovalo Bielorusko ceny svojich položiek dodávaných do Ruska, zatiaľ čo ich ceny na svetovom trhu klesali počas celého roka 2014. Po druhé, vlastné kapacity Bieloruska produkovať mliečne výrobky nie sú neobmedzené. Ako reakcia na uvedené boli posilnené laboratórne kontroly (zo strany Ruska) a certifikácia produktov z množstva bieloruských tovární bola pozastavená z dôvodu porušenia noriem Eurázijskej ekonomickej únie. Napriek spoločnej colnej únii zaviedlo Rusko vo februári 2018 reštrikcie na dovoz bieloruských mliečnych produktov.¹⁴⁶

¹⁴² NATIONAL UNION OF PIG BREEDERS. *Documents*. [online]. 2016. [Cit. 28.7.2019]. Dostupné na internete: <http://www.nssrf.ru/documents.php?page=all>

¹⁴³ INSTITUTE FOR AGRICULTURAL MARKET STUDIES. *Dairy market profile*. [online]. 2018. [Cit. 19.7.2019]. Dostupné na internete: http://ikar.ru/eng/milk_profile.php

¹⁴⁴ SHAGAIDA, N., KARLOVA, N., UZUN, V., YANBYKH, R. *Russian Agriculture: The Impact of Sanctions*. [online]. 2015. [Cit. 11.7.2019]. Dostupné na internete: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2658006

¹⁴⁵ MAZOL, A. *Shrinking economic freedom and milk war with Russia – Belarusian economic digest*. [online]. 2018. [Cit. 26.7.2019]. Dostupné na internete: <https://belarusdigest.com/story/shrinking-economic-freedom-and-milk-war-with-russia-belarusian-economic-digest/>

¹⁴⁶ MAZOL, A. *Shrinking economic freedom and milk war with Russia – Belarusian economic digest*. [online]. 2018. [Cit. 26.7.2019]. Dostupné na internete: <https://belarusdigest.com/story/shrinking-economic-freedom-and-milk-war-with-russia-belarusian-economic-digest/>

Čo sa týka trhu so zeleninou a ovocím, s ohľadom na to, že produkcia ovocia a zeleniny v Rusku je sezónnou aktivitou a existujúce skladovacie možnosti nie sú dostačujúce, závislosť na importe zeleniny a ovocia je ešte väčšia počas zimného a jarného obdobia (od novembra po apríl), kedy je trh ovplyvnený deficitom domácej produkcie. Existuje len niekoľko veľkých producentov schopných zabezpečiť dostatočné a stabilné zásobovanie pre obchodné siete, ktoré mimo sezóny pociťujú nedostatok kvalitných domácich produktov. Okrem toho, väčšina z nich nemá skladovacie možnosti, takže je potrebné rozšírenie skladovacích kapacít.

Pre účely posúdenia vplyvu sankcií na ruské poľnohospodárstvo sme vypracovali analýzu úrovne špecializácie zahraničného obchodu s poľnohospodárskymi produktami medzi Ruskom a krajinami EÚ28. Pomocou komparácie sme porovnali dynamiku špecializácie zahraničného agropotravinárskeho obchodu v roku 2013 – pred zavedením sankčného režimu a ruských odvetných opatrení a v roku 2019 – päť rokov po zavedení tohto režimu, ktorý je v súčasnosti stále v platnosti. Abstrahovali sme od použitia dát za rok 2020, nakoľko v tomto roku objemy zahraničného obchodu značne ovplyvnila pandémia vírusu COVID-19 a mohli by skresľovať výsledky potrebné pre tento výskum. Analýzu špecializácie obchodu sme uskutočnili pomocou výpočtu Lafayovho indexu. Na účely výpočtu Lafayovho indexu sme použili dáta z International Trade Center indikujúce objemy exportu a importu skúmaných komodít v daných rokoch medzi Ruskom a krajinami EÚ28. Dáta boli zaznamenávané na úrovni štvormiestneho kódu Harmonizovaného systému opisu a číselného označovania tovaru (ďalej ako „HS“) a boli vyjadrené v tisícoch EUR. Pre účely tohto výskumu boli analyzované komodity zo sekcie 1 – živé zvieratá, živočíšna produkcia a zo sekcie 2 – rastlinná produkcia, čo predstavuje 14 kapitol. Pre oba nami skúmané roky bol Lafayov index počítaný pre celkom 120 položiek.

Pomocou komparácie výsledkov sme zostavili Tabuľku 7 zobrazujúcu skúmané komodity v poradí podľa hodnoty indexu, čo indikuje stupeň špecializácie obchodu. Zároveň platí priamoúmerný vzťah, t.j. čím je vyššia hodnota indexu, tým je vyššia špecializácia obchodu s danou komoditou. Na základe tvrdenia Bartovej a Drábika *„Použitím LFI sa dá predísť šokom zapríčineným cyklickými faktormi, lebo index počíta s rozdielom medzi normalizovanou obchodnou bilanciou každej komodity a celkovou normalizovanou*

*bilanciou agropotravinárskeho obchodu.*¹⁴⁷, usudzujeme že index predstavuje vhodnú metódu na dokázanie nami stanovených cieľov tohto výskumu. Zároveň, výhoda tohto indexu oproti iným modelom spočíva aj v tom, že zohľadňuje reexport a vnútro odvetvový obchod.

Tabuľka 7: Desať komodít s najvyššou a najnižšou hodnotou Lafayovho indexu v rokoch 2013 a 2019

HS kód	Komodita	LFI 2013	HS kód	Komodita	LFI 2019
'0304	Čerstvé alebo chladené ryby	3.591	'0306	Kôrovce	13.573
'1204	Ľanové semená	2.876	'0304	Čerstvé alebo chladené ryby	7.973
'1001	Pšenica a zmes zrna	2.341	'0303	Mrazené ryby	7.936
'1005	Kukurica	1.873	'1001	Pšenica a zmes zrna	6.755
'0303	Mrazené ryby	1.729	'1204	Ľanové semená	3.329
'0306	Kôrovce	0.94	'0713	Sušené strukoviny	0.965
'0713	Sušené strukoviny	0.648	'0709	Ostatná zelenina (okrem zemiakov, paradajok, cibuľovej zeleniny)	0.887
'0505	Kože a ostatné časti vtákov	0.328	'1404	Ostatné rastlinné výrobky	0.498
'1205	Semená repky a repky olejnej	0.316	'0811	Ovocie a orechy	0.437
'0811	Ovocie a orechy	0.312	'0505	Kože a ostatné časti vtákov	0.39
'0405	Maslo	-0.429	'1201	Sójové bôby	-1.435
	Jedlé droby z hovädzieho			Slnečnicové semená	
'0206	dobytka, ošípaných, oviec, kôz, koní, somárov, mulov alebo mulíc	-0.445	'1206		-1.454
'0810	Čerstvé jahody, maliny, černice, biele alebo červené ríbezle, egreše	-0.5	'1005	Kukurica	-1.94
'0603	Rezané kvety a puky druhov vhodných na kytice alebo na okrasné účely	-0.646	'1302	Rastlinné šťavy a výťažky	-2.456
'0702	Paradajky	-0.681	'0603	Rezané kvety a puky druhov vhodných na kytice alebo na okrasné účely	-3.12

¹⁴⁷ BARTOVÁ, E., DRABIK, D. Hodnotenie štrukturálnych zmien agropotravinárskeho obchodu SR s EÚ15. [online]. 2006. s.187. [Cit. 18.03.2021]. Dostupné na internete: http://www.slpk.sk/eldo/2006/024_06/Bartova_Drabik.pdf?fbclid=IwAR0bDNlrfBVGsxA4xKOSeNb6vb6zY4SScHx_iv6ZIfZTdC5Q1BUMHOhhPRA

'0809	Marhule, čerešne, broskyne, nektárinky, slivky a trnky	-0.763	'1209	Semená, ovocie a výtrusy na siatie (s výnimkou strukovín a kukurice cukrovej a kávy)	-3.569
'0209	Bravčový alebo hydinový tuk	-0.887	'0602	Živé rastliny, ich korene a odrezky	-4.698
'0808	Jablká a hrušky	-1.648	'0102	Živý hovädzí dobytok	-5.454
'0406	Syr a tvaroh	-2.974	'0901	Káva	-5.703
'0203	Bravčové mäso (čerstvé, chladené, mrazené)	-3.047	'0407	Vtáacie vajcia	-7.364

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe údajov: INTERNATIONAL TRADE CENTRE. *International trade statistics 2001-2020*. [online]. 2020. [Cit. 18.03.2021]. Dostupné na internete: <https://www.intracen.org/itc/market-info-tools/trade-statistics/>

Tabuľka 7 zobrazuje desať komodít podľa HS s najvyššou a najnižšou hodnotou Lafayovho indexu v rokoch 2013 a 2019. Na základe dosiahnutých hodnôt možno vidieť, že stupeň špecializácie ruského agropotravinárskeho obchodu s EÚ28 je nízky, nakoľko pri väčšine komodít dosahuje index hodnoty okolo nuly. Pri porovnaní výsledkov výpočtu Lafayovho indexu v oboch skúmaných rokoch môžeme pozorovať, že komodity s najväčšou obchodnou špecializáciou zostávajú v porovnaní s bazickým rokom 2013 približne rovnaké. Pri prvých šiestich položkách však pozorujeme výrazné zmeny v hodnote indexu. Najväčšiu zmenu v hodnote indexu sme zaznamenali pri komodite '0306 – Kôrovce. Výrazné zmeny smerom nahor pozorujeme aj pri komoditách '0304 - Čerstvé alebo chladené ryby, '1204 - Ľanové semená, '1001 - Pšenica a zmes zrna a '0303 - Mrazené ryby. Výrazný pokles hodnoty indexu sme zaznamenali pri komodite '1005 – Kukurica. Táto komodita sa v roku 2013 radila medzi komodity s najvyššou hodnotou Lafayovho indexu, no v roku 2019 sa už radila medzi komodity s hodnotou najnižšou.

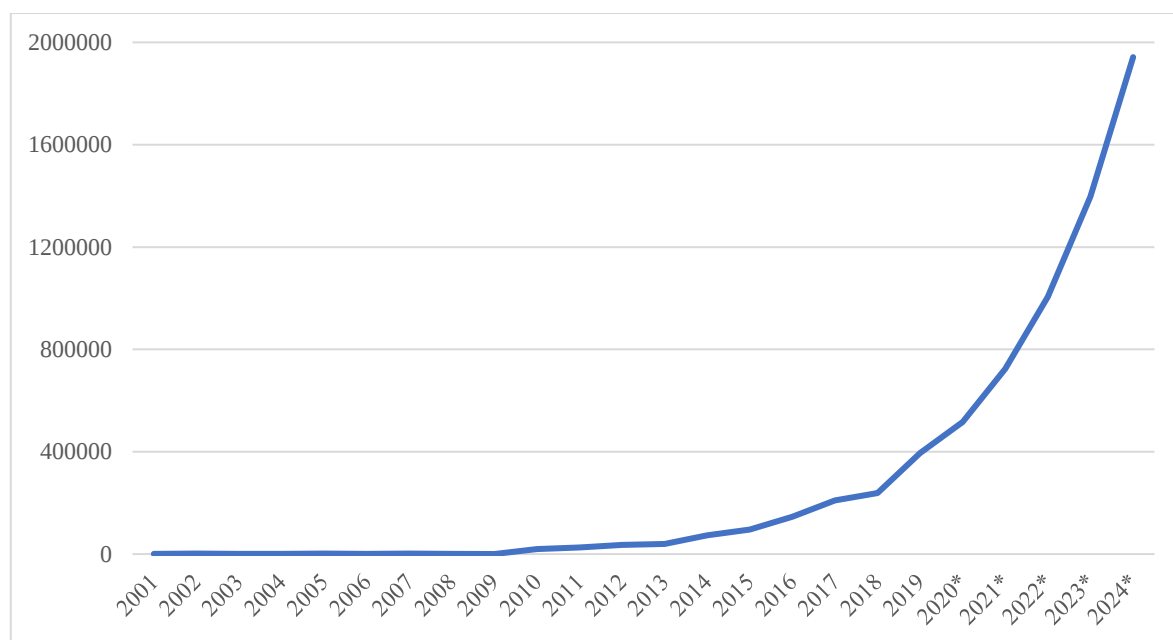
Spomedzi 120 skúmaných položiek, Rusko a krajiny EÚ28 medzi sebou vôbec neobchodovali iba s piatimi z nich. Účinky ruských protiopatrení zavedených v reakcii na uvalenie západných sankcií sú výrazne viditeľné pri viacerých položkách. Pri 31 komoditách môžeme dokonca pozorovať úplné obmedzenie importu. Kým v roku 2013 boli hodnoty importu z EÚ28 pri každej z týchto komodít signifikantné, v roku 2019 neimportovalo Rusko z EÚ28 tieto komodity vôbec. Konkrétne sa to týka napr. komodít '0808 – Jablká a hrušky, '0406 – Syr a tvaroh, '0209 – Bravčový a hydinový tuk, '0809 - Marhule, čerešne, broskyne, nektárinky, slivky a trnky, '0702 – Paradajky, '0405 – Maslo, '0810 - Čerstvé jahody, maliny, černice, biele alebo červené ríbezle, egreše, '0709 - Ostatná zelenina (okrem zemiakov, paradajok, cibuľovej zeleniny), '0206 - Jedlé droby z hovädzieho dobytku, ošipáných, oviec, kôz, koní, somárov, mulov alebo mulíc. Aj pri komoditách '0707 – Uhorky a uhorky nakladačky, '0203 – Bravčové mäso, '0704 - Kapusta, karfiol, kaleráb, kel kučeravý

a podobná jedlá zelenina druhu Brassica môžeme pozorovať úplné obmedzenie dovozu, no zaujímavé je podotknúť, že kým v roku 2013 Rusko do EÚ28 neexportovalo žiadnu z týchto komodít a bolo ich čistým importérom, v roku 2019 bol objem importu týchto komodít nula, no objemy exportu začali narastať a Rusko sa stalo čistým exportérom týchto komodít.

Využitím funkcie automatického prognózovania v programe Statgraphics sme dostali dáta predpovedajúce možné budúce hodnoty exportov pre top 5 komodít s najväčšou obchodnou špecializáciou v roku 2019. Vstupné dáta pre výpočet prognózy predstavovali hodnoty exportov z Ruska do EÚ28 v rokoch 2001 – 2019. Po zhodnotení vstupných dát vybral systém najvhodnejšiu metódu pre výpočet prognózy na nasledujúcich 5 rokov. Vstupné dáta a výsledné hodnoty prognóz sú uvedené v Prílohe 1.

Pre prognózovanie možného vývoja exportu kôrovcov stanovil systém ako najvhodnejšiu metódu ARIMA(1,0,2). Podľa prognózy by export danej komodity mal naďalej rásť. Skutočný vývoj exportu medzi rokmi 2001 – 2019 ako aj prognózu vývoja zobrazuje Graf 8. Prognózované roky sú označené hviezdikou. V roku 2022 by mala hodnota exportu kôrovcov z Ruska do EÚ28 prekročiť jednu miliardu a v roku 2024 by mal export dosiahnuť takmer dve miliardy.

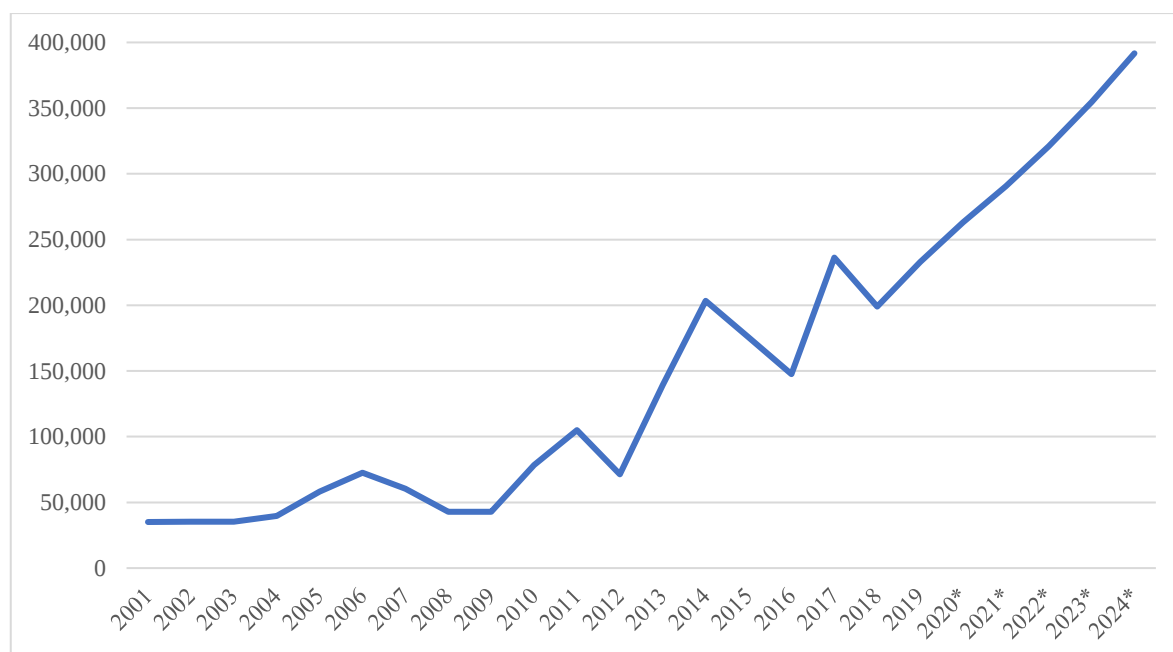
Graf 8: Vývoj exportu kôrovcov z Ruska do EÚ28 v rokoch 2001 - 2024 (tis EUR)

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe údajov: INTERNATIONAL TRADE CENTRE. *International trade statistics 2001-2020*. [online]. 2020. [Cit. 18.03.2021]. Dostupné na internete: <https://www.intracen.org/itc/market-info-tools/trade-statistics/> a prognózy: STATGRAPHICS19. *Time Series Analysis and Forecasting*. [online]. 2021. [Cit. 10.4.2021]. Dostupné na internete: <https://www.statgraphics.com/time-series-analysis-and-forecasting>

Na prognózovanie možného vývoja exportu čerstvých a chladených rýb bola stanovená metóda ARIMA(1,0,1). Rovnako aj export čerstvých a chladených rýb by mal podľa prognózy v najbližších rokoch neustále rásť. Skutočný vývoj exportu medzi rokmi 2001 – 2019 ako aj prognózu vývoja zobrazuje Graf 9. Prognóza predpovedá, že hodnota exportu čerstvých a chladených rýb by v roku 2024 mala byť až o 68 % vyššia ako v roku 2019, a to na úrovni 391 miliónov EUR.

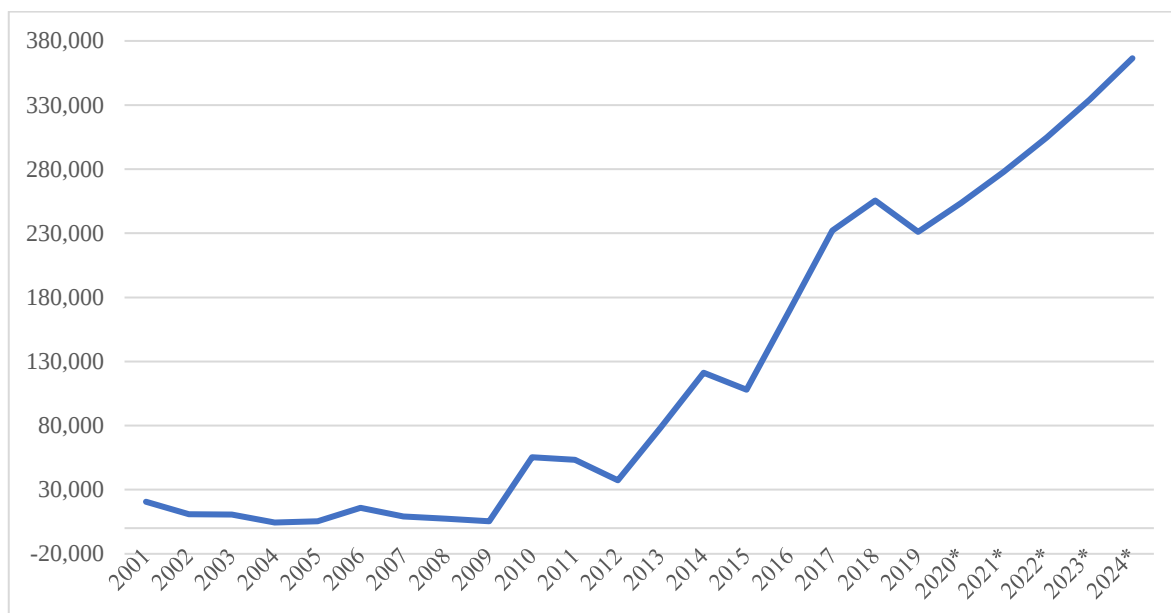
Graf 9: Vývoj exportu čerstvých a chladených rýb z Ruska do EÚ28 v rokoch 2001 - 2024 (tis EUR)

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe údajov: INTERNATIONAL TRADE CENTRE. *International trade statistics 2001-2020*. [online]. 2020. [Cit. 18.03.2021]. Dostupné na internete: <https://www.intracen.org/itc/market-info-tools/trade-statistics/> a prognózy: STATGRAPHICS19. *Time Series Analysis and Forecasting*. [online]. 2021. [Cit. 10.4.2021]. Dostupné na internete: <https://www.statgraphics.com/time-series-analysis-and-forecasting>

ARIMA(1,0,0) bola stanovená ako najvhodnejšia metóda na prognózovanie vývoja mrazených rýb. Aj v prípade tejto komodity naznačuje prognóza pravdepodobný rast hodnoty exportu. Skutočný vývoj exportu medzi rokmi 2001 – 2019 ako aj prognózu vývoja zobrazuje Graf 10. Podľa údajov by hodnota exportu mrazených rýb z Ruska do EÚ28 mohla v roku 2024 dosiahnuť 366 miliónov EUR.

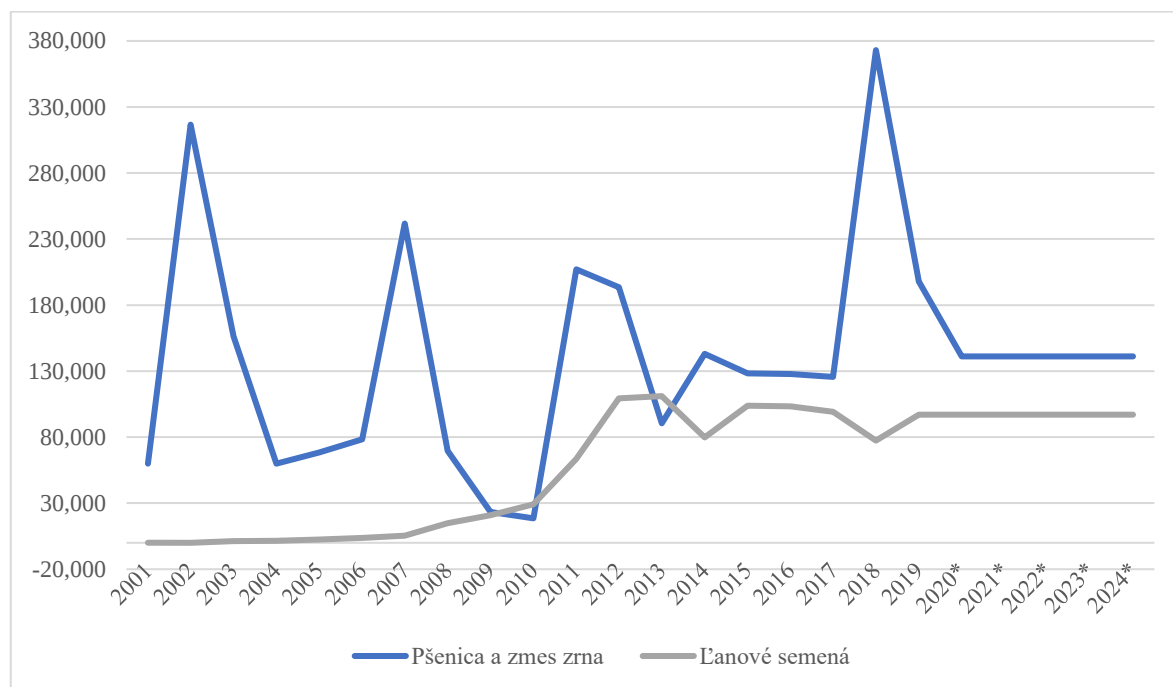
Graf 10: Vývoj exportu mrazených rýb z Ruska do EÚ28 v rokoch 2001 - 2024 (tis EUR)

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe údajov: INTERNATIONAL TRADE CENTRE. *International trade statistics 2001-2020*. [online]. 2020. [Cit. 18.03.2021]. Dostupné na internete: <https://www.intracen.org/itc/market-info-tools/trade-statistics/> a prognózy: STATGRAPHICS19. *Time Series Analysis and Forecasting*. [online]. 2021. [Cit. 10.4.2021]. Dostupné na internete: <https://www.statgraphics.com/time-series-analysis-and-forecasting>

Relevantnosť zvolených metód pre výpočet prognózy exportu pšenice a zmesi zrna a ľanových semien je otázna, nakoľko štatistika v oboch prípadoch predpokladá konštantný trend v priebehu prognózovaných rokov. Nakoľko nebolo možné vypočítať jasný trend, môžeme predpokladať, že peňažné exporty budú v najbližších piatich rokoch približne na úrovni 141 miliónov EUR v prípade pšenice a zmesi zrna a na úrovni 97 miliónov EUR v prípade ľanových semien. Ako najvhodnejšia metóda zvolená pri prognózovaní vývoja exportu pšenice a zmesi zrna bola zvolená metóda konštantného priemeru, pre komoditu ľanové semená bola ako najvhodnejšia zvolená metóda náhodného pohybu. Skutočný vývoj exportu oboch komodít medzi rokmi 2001 – 2019 ako aj prognózy vývoja zobrazuje Graf 11.

Graf 11: Vývoj exportu pšenice a zmesi zrna a ľanových semien z Ruska do EÚ28 v rokoch 2001 - 2024 (tis EUR)

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe údajov: INTERNATIONAL TRADE CENTRE. *International trade statistics 2001-2020*. [online]. 2020. [Cit. 18.03.2021]. Dostupné na internete: <https://www.intracen.org/itc/market-info-tools/trade-statistics/> a prognózy: STATGRAPHICS19. *Time Series Analysis and Forecasting*. [online]. 2021. [Cit. 10.4.2021]. Dostupné na internete: <https://www.statgraphics.com/time-series-analysis-and-forecasting>

Absencia zahraničnej konkurencie a dotované úvery prilákali množstvo nových hráčov na poľnohospodársky trh. Toto dáva vybraným podnikateľom novovzniknutý záujem o ochranu domáceho poľnohospodárstva. Môžeme si len predstaviť, že by Rusko zrušilo importné obmedzenia, ak by sa politické napätie uvoľnilo, ale pravdepodobne nie na úkor domácich výrobcov. Uvoľnenie importných obmedzení by sa pravdepodobne uskutočnilo u produktov, v ktorých domáce spoločnosti už majú pevné dominantné postavenie (napríklad trh s uhorkami). Navyše, ak by aj embargo bolo uvoľnené, Rusko môže jednoducho zaviesť netarifné bariéry na skomplikovanie importu (napríklad fytosanitárne kontroly). Netarifné bariéry sú bežne používané vo vzťahoch s krajinami mimo EÚ.

Rusko, s cieľom pokryť zakázané smery, začína alebo expanduje spoluprácu s ostatnými svetovými partnermi. Európske mäso na ruskom trhu sa mení na mäso z Brazílie, Bieloruska, Paraguaju, Argentíny, Iránu a pod. Európske ovocie je nahradené ovocím z Ekvádoru, Pakistanu, Maroka, Číny a pod. Európska zelenina je nahradená zeleninou z Egypta, Južnej Afriky, Izraelu, Azerbajdžanu a pod. Na druhej strane dochádza k veľkej

zmene vo vnútornej poľnohospodárskej politike Ruska. Vnútna politika substitúcie importu začína rásť. Dňa 19. decembra 2014 vláda Ruskej federácie zvýšila výdavky federálneho rozpočtu na realizáciu rozvojových poľnohospodárskych programov do roku 2020 o 39 %. Táto suma sa zvýšila z 37 miliárd EUR v roku 2012 na 44 miliárd EUR v roku 2014.¹⁴⁸ Podľa Andreia Makarova, zástupcu štátnej Dumy, rozpočet tohto programu je každoročne dopĺňaný o 422 miliónov EUR. Tento rozvojový program je zameraný na podporu rastlinnej výroby, zvýšenie produktivity v chove dojníc, na financovanie výrobcov poľnohospodárskej techniky a pre ruské železnice, ktoré stanovili preferenčné tarify pre prepravu obilia od roku 2018. Okrem toho navrhuje aj vyčlenenie financií pre rozvoj lešníctva. Pre tento účel bolo určených viac ako 55 miliónov EUR v roku 2019. Pre rok 2020 bol fond doplnený o ďalších 14 miliónov EUR.¹⁴⁹ Plán vlády je podporiť úspešných farmárov a poľnohospodárske spoločnosti. Všetka neobhospodarovaná pôda bude zhabaná a predaná na aukciách. Vedúce výskumné inštitúty, na čele s Ruskou akadémiou vied, musia vytvoriť technológie pre kultiváciu, uskladňovanie a spracovanie poľnohospodárskych výrobkov. Toto zameranie sa na vnútorné zdroje poľnohospodárskeho rozvoja znamená širokú federálnu podporu poľnohospodárstva. Výsledkom je eventualita, že sa Rusko v najbližšej budúcnosti stane silným dodávateľom poľnohospodárskych a potravinárskych výrobkov na svetový trh, a preto nami stanovenú hypotézu *H2: Zavedenie sankcií pomohlo Rusku priblížiť sa k potravinovej sebestačnosti.*, môžeme potvrdiť.

4.3 Vývoj medzinárodného obchodu medzi EÚ a Ruskom od roku 2014

Je problematické posúdiť, či a do akej miery tieto sankcie západných štátov a ruské retorzné opatrenia ovplyvnili ruskú ekonomiku. Sankcie vstúpili do platnosti v období, keď cena ropy, ktorá je hlavným zdrojom vládnych príjmov v Rusku, výrazne klesala. Na tento fakt poukazujú údaje na Grafe 6. Negatívny šok z poklesu ceny ropy nepriaznivo ovplyvnil rast HDP a výmenné kurzy. Hrubý domáci produkt Ruskej federácie poklesol o 40 % medzi rokmi 2013 a 2015 (Graf 6). V roku 2015 došlo k devalvácii rubľa voči americkému doláru o viac ako 50 %.¹⁵⁰ Okrem toho ruská ekonomika čelila podstatnému zvýšeniu miery inflácie

¹⁴⁸ KAPSDORFEROVA, Z. a SVIRIDOVA, O. *Impact of sanctions on agricultural policy in European Union and Russia*. [online]. 2016. [Cit. 1.7.2019]. Dostupné na internete: https://www.researchgate.net/publication/308127631_Impact_of_sanctions_on_agricultural_policy_in_European_Union_and_Russia

¹⁴⁹ SOKOLOVA, M. *Budgetary expenses for agriculture will not decrease*. [online]. 2017. [Cit. 22.7.2019]. Dostupné na internete: <https://www.pnp.ru/economics/byudzhetye-raskhody-na-selskoe-khozyaystvo-ne-snizyatsya.html>

¹⁵⁰ THE MOSCOW TIMES. *Russian rouble least volatile since 2015*. [online]. 2019. [Cit. 22.3.2020]. <https://www.themoscowtimes.com/2019/11/19/russian-rouble-least-volatile-since-2015-a68228>

(najmä pokiaľ ide o ceny potravín) a výraznému odlivu kapitálu. Bez ohľadu na vplyv iných faktorov môžeme tvrdiť, že aj sankcie samotné majú vážne hospodárske následky pre EÚ aj Rusko, vzhľadom na vysoký a neustále rastúci objem obchodu medzi týmito dvoma hospodárskymi oblasťami v rokoch pred zavedením sankcií.

V roku 2013 bolo Rusko po USA, Švajčiarsku a Číne štvrtým najväčším obchodným partnerom EÚ s podielom 7,7 % na celkovom vývoze EÚ, ak nezohľadňujeme dodávky v rámci intrakomunitárneho obchodu. Na druhej strane, s podielom 42,4 % z celkového vývozu v roku 2013, bola EÚ najdôležitejším obchodným partnerom Ruska.¹⁵¹ Už v roku 2013, a teda ešte pred nadobudnutím platnosti sankcií, obchodné vzťahy EÚ s Ruskom výrazne utrpeli kvôli hospodárskemu poklesu v Rusku. Vývoz stagnoval, zatiaľ čo v každom z predchádzajúcich rokov sa výrazne zvyšoval. V dôsledku kombinácie zavedenia sankcií a iných negatívnych vonkajších faktorov, ktoré oslabili ruské hospodárstvo, sa vývoz EÚ28 do Ruska medzi rokmi 2013 a 2016 znížil takmer o 40 %. Vývoj exportu EÚ28 do Ruska medzi rokmi 2013-2019 je uvedený v Tabuľke 8. Celkový export EÚ28 do Ruska od roku 2013 klesal, pričom najväčší pokles bol zaznamenaný v roku 2015, kedy sa export prepadol medzioročne o takmer 29 %. Objem exportu narástol v roku 2017, no aj napriek tomu, že objem exportu rástol aj v roku 2019, nepodarilo sa dosiahnuť hodnoty z obdobia pred rokom 2014.

Tabuľka 8: Export EÚ28 do Ruska (mil EUR)

Rok	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Export	119 468,4	103 281,7	73 786,2	72 368,5	85 991,3	85 103,4	90 786,4

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe údajov: EUROSTAT. *Databrowser: Extra-EU28 trade, by main partners, total product*. [online]. 2020. [Cit. 21.3.2020]. Dostupné na internete: <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tet00035/default/table?lang=en>

Vývoj importu EÚ28 z Ruskej federácie od roku 2013 po súčasnosť zobrazuje Tabuľka 9. Priebeh je podobný ako pri exporte, celkový import EÚ28 z Ruska od roku 2013 klesal, pričom najväčší pokles bol zaznamenaný v roku 2015, kedy sa import prepadol medzioročne o 25 %. Podobne ako pri exporte, objem importu začal opäť rásť v roku 2017, no súčasné hodnoty z roku 2019 sú o 24 % nižšie ako v roku 2013. Tabuľka 10 dokumentuje

¹⁵¹ EUROPEAN PARLIAMENT'S COMMITTEE ON INTERNATIONAL TRADE. *Russia's and the EU's sanctions: economic and trade effects, compliance and the way forward*. [online]. 2017. [Cit. 12.7.2019]. Dostupné na internete: [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2017/603847/EXPO_STU\(2017\)603847_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2017/603847/EXPO_STU(2017)603847_EN.pdf)

zmeny v obchodnej bilancii EÚ28 s Ruskom. Počas celého skúmaného obdobia bola obchodná bilancia EÚ28 s Ruskom pasívna, tzn. že import z Ruska prevyšoval nad exportom EÚ28 do Ruska. Saldo obchodnej bilancie sa v rokoch 2014, 2015 a 2016 zlepšovalo, v roku 2016 bolo pasívne saldo najnižšie za sledované obdobie. V roku 2018 dosiahlo saldo obchodnej bilancie takmer rovnaké hodnoty ako pred rokom 2014 a v roku 2019 došlo opäť k miernemu zlepšeniu obchodnej bilancie EÚ28 s Ruskou federáciou.

Tabuľka 9: Import EÚ28 z Ruska (mil EUR)

Rok	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Import	207 014,8	182 164,0	136 441,8	118 961,7	144 684,3	168 919,3	157 345,9

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe údajov: EUROSTAT. Databrowser: *Extra-EU28 trade, by main partners, total product*. [online]. 2020. [Cit. 21.3.2020]. Dostupné na internete: <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tet00035/default/table?lang=en>

Tabuľka 10: Obchodná bilancia EÚ28 s Ruskom (mil EUR)

Rok	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Obchodná bilancia	-87 546,3	-78 882,3	-62 655,6	-46 593,2	-58 693,0	-83 815,8	-66 559,6

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe údajov: EUROSTAT. Databrowser: *Extra-EU28 trade, by main partners, total product*. [online]. 2020. [Cit. 21.3.2020]. Dostupné na internete: <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tet00035/default/table?lang=en>

Graf 12 znázorňuje vývoj exportu a importu EÚ28 do/z Ruska od roku 2013 po súčasnosť v percentách z celkového vývozu a dovozu EÚ28. Môžeme pozorovať, že celkový objem obchodu s Ruskom od roku 2013 klesal a najnižšie hodnoty dosiahol v roku 2016. Podľa údajov Eurostatu, EÚ28 kompenzovala klesajúci export do Ruska, exportom do USA a Číny. Export EÚ28 do USA bol v roku 2016 o 4,8 % vyšší ako v roku 2013 a v roku 2019 dokonca o 5,3 % vyšší oproti roku 2013. Objemy exportu do Číny od roku 2013 každoročne narastajú. V roku 2019 bol objem exportu EÚ28 do Číny o 2,5 % vyšší ako v roku 2013. Klesajúci import z Ruska kompenzovala EÚ28, rovnako ako pri exporte, rastúcim importom z USA a Číny. Objem importu z USA bol v roku 2016 o 2,8 % vyšší ako v roku 2013.

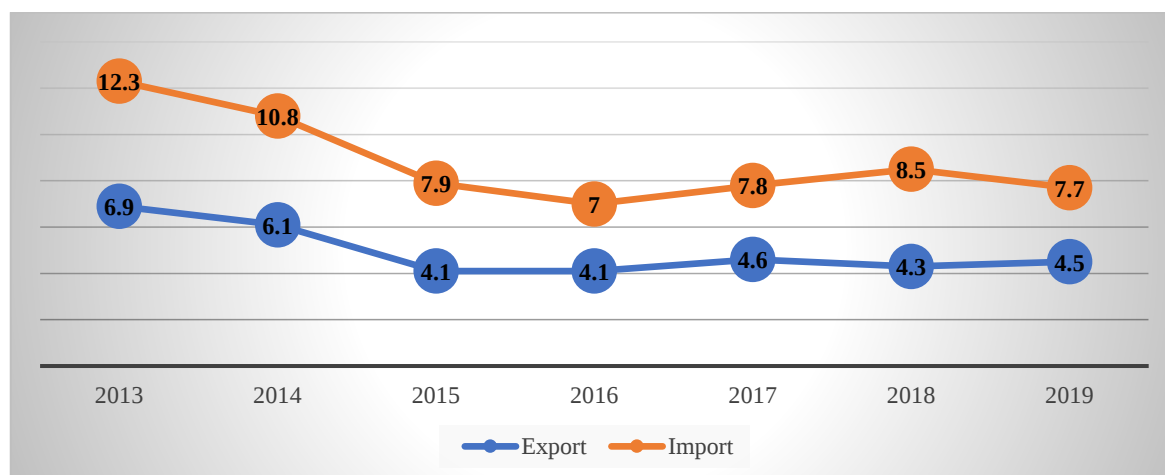
Objemy importu z Číny od roku 2013 narastali a v roku 2016 boli o 4 % vyššie ako v roku 2013.¹⁵² Objemy exportu EÚ28 do vybraných krajín môžeme vidieť v Tabuľke 11.

Tabuľka 11: Vývoj exportu EÚ28 do vybraných krajín 2013 - 2019 (mil EUR)

	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Rusko	119468,4	103281,7	73786,2	72368,5	85990	85099,1	90759,3
Kanada	31591,5	31653,1	35137,9	35207,4	37700,1	41401,6	44308,9
USA	289440,4	311324	371203,3	363593,6	376076,7	406585,2	449833,6
Mexiko	27400,8	28438,7	33620,3	33866,4	37913,5	39361,4	39042,3
Čína	148115,2	164680,8	170359,6	169698,2	197620,2	211317,7	225414,7
Japonsko	54015,7	53322,2	56537,6	58044,6	60543,2	64862,4	70024,4
Južná Kórea	39911,1	43207,6	47786,9	44045,6	50123,9	50335	47605,8
India	35958,6	35655,1	38124,8	37751,5	41668,1	45640,1	43309,3

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe údajov: EUROSTAT. Databrowser: *Extra-EU28 trade, by main partners, total product*. [online]. 2020. [Cit. 20.6.2021]. Dostupné na internete: <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tet00035/default/table?lang=en>

Graf 12: Vývoj importu a exportu EÚ28 s Ruskom (%)

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe údajov: EUROSTAT. Databrowser: *Extra-EU28 trade, by main partners, total product*. [online]. 2020. [Cit. 21.3.2020]. Dostupné na internete: <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tet00035/default/table?lang=en>

¹⁵² EUROSTAT. Databrowser: *Extra-EU28 trade, by main partners, total product*. [online]. 2020. [Cit. 21.3.2020]. Dostupné na internete: <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tet00035/default/table?lang=en>

V nasledujúcej časti príspevku sme sa zamerali na vývoj exportu a importu EÚ28 do/z Ruska v konkrétnych odvetviach ekonomiky. Tabuľka 12 zobrazuje vývoj exportu potravín, nápojov a tabaku z EÚ28 do Ruska. Na základe dostupných údajov môžeme uviesť, že zavedenie ruských protipatrení (zákaz dovozu poľnohospodárskej produkcie) v roku 2014 spôsobilo výrazný pokles exportu v danom odvetví. Hodnoty exportu v danom odvetví boli v roku 2019 takmer na polovičnej úrovni oproti roku 2013. Najnižší objem exportu bol dosiahnutý v roku 2016 a najväčší prepád bol zaznamenaný v roku 2015, kedy objem exportu potravín, nápojov a tabaku poklesol medziročne o 4,4 %. EÚ28 však zmenila teritoriálnu orientáciu na iné odbytové trhy, kde je možné pozorovať nárast objemu exportu od roku 2013 až po súčasnosť, a to konkrétne USA, kde medzi rokmi 2013 a 2019 vzrástla hodnota exportu z EÚ28 o 8 miliárd EUR, Švajčiarsko, kde hodnota exportu narástla o viac ako miliardu EUR, Čína, kde vzrástla o 8,8 miliardy, Japonsko o 2,3 miliardy a Kanada, kde hodnota exportu vzrástla podobne ako pri Švajčiarsku o miliardu EUR.¹⁵³

Tabuľka 12: Export potravín, nápojov a tabaku z EÚ28 do Ruska (mil EUR)

Rok	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Export	10 437,3	7 947,2	4 487,2	4 457,0	5 169,1	5 331,2	5 775,9

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe údajov: EUROSTAT. *Databrowser: Extra-EU28 trade of food, drinks and tobacco*. [online]. 2020. [Cit. 21.3.2020]. Dostupné na internete: <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tet00034/default/table?lang=en>

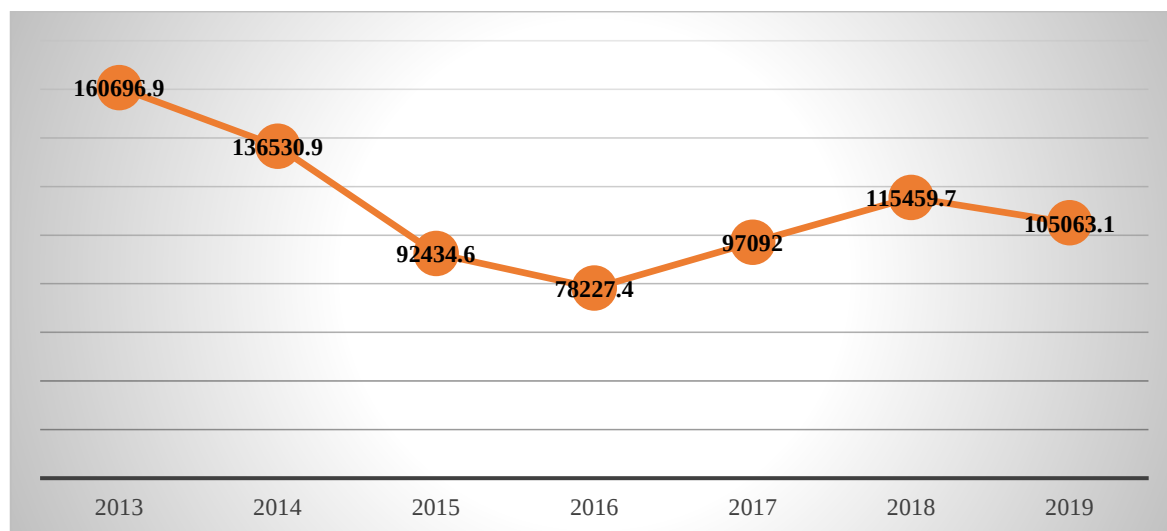
Ďalšou skúmanou oblasťou, na ktorú sme sa zamerali je oblasť minerálnych palív, mazív a súvisiacich materiálov. Graf 13 zobrazuje vývoj importu EÚ28 z Ruska v tejto oblasti od roku 2013 po súčasnosť. Na základe dát vidíme, že hodnota importu medzi rokmi 2013 a 2016 poklesla o 82,5 miliárd EUR alebo o 51 %. Import v rokoch 2017 a 2018 vzrástol, avšak v roku 2019 došlo opäť k poklesu. Hodnoty importu v roku 2019 boli o 35 % nižšie ako v roku 2013. Znížený import z Ruskej federácie EÚ28 čiastočne nahradila importom minerálnych palív, mazív a iných súvisiacich materiálov z USA, kde import medzi rokmi 2013 a 2019 vzrástol o 55 % a z Iraku, kde vzrástol o 64 %.¹⁵⁴ Pokles cien ropy a zemného plynu na svetových trhoch v roku 2014 predstavuje určitú limitáciu tejto časti výskumu, pretože môže nasvedčovať, že práve pokles cien prispel k poklesu hodnoty

¹⁵³ EUROSTAT. *Databrowser: Extra-EU28 trade of food, drinks and tobacco*. [online]. 2020. [Cit. 21.3.2020]. Dostupné na internete: <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tet00034/default/table?lang=en>

¹⁵⁴ EUROSTAT. *Databrowser: Extra-EU28 trade of mineral fuels, lubricants and related materials*. [online]. 2020. [Cit. 21.3.2020]. Dostupné na internete: <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tet00032/default/table?lang=en>

importu. V percentuálnom vyjadrení však podiel importu v tejto oblasti z Ruska klesal tiež. Kým v roku 2013 predstavoval podiel importu z Ruska na celkovom importe 32,1%, v roku 2019 predstavoval už iba 27,7%.

Graf 13: Vývoj importu minerálnych palív, mazív a súvisiacich materiálov EÚ28 z Ruska (mil EUR)

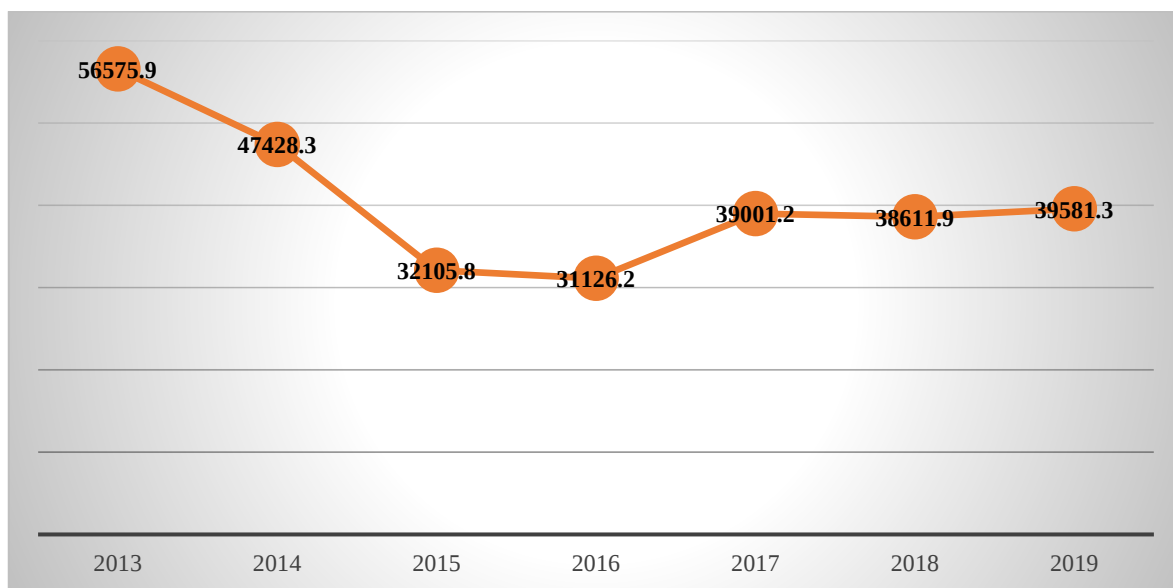

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe údajov: EUROSTAT. *Databrowser: Extra-EU28 trade of mineral fuels, lubricants and related materials*. [online]. 2020. [Cit. 21.3.2020]. Dostupné na internete: <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tet00032/default/table?lang=en>

Poslednou oblasťou, na ktorú sme sa v tejto časti práce zamerali boli stroje a dopravné zariadenia. Dáta na Grafe 14 poukazujú na pokles exportu strojov a dopravných zariadení z EÚ28 do Ruska medzi rokmi 2013 a 2016. Najväčší pokles bol zaznamenaný v roku 2015, kedy export medziročne poklesol o 15,3 miliardy EUR alebo o 32 %. V roku 2017 došlo k nárastu exportu o 25 %, no aj napriek tomu boli hodnoty exportu v roku 2019 o takmer 17 miliárd alebo o 30 % nižšie ako pred rokom 2014. Svoje exporty v oblasti strojov a dopravných zariadení smerovala EÚ28 najmä na americký a čínsky trh. Exporty do USA narástli medzi rokmi 2013 a 2019 o 47 %, do Číny o 34 %, do Japonska o 35 %, do Švajčiarska o 25 % a exporty strojov a dopravných zariadení na Taiwan vzrástli o 81 %.¹⁵⁵

¹⁵⁵ EUROSTAT. *Databrowser: Extra-EU28 trade of machinery and transport equipment*. [online]. 2020. [Cit. 21.3.2020]. Dostupné na internete: <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tet00030/default/table?lang=en>

Graf 14: Vývoj exportu strojov a dopravných zariadení EÚ28 do Ruska (mil EUR)

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe údajov: EUROSTAT. *Databrowser: Extra-EU28 trade of machinery and transport equipment*. [online]. 2020. [Cit. 21.3.2020]. Dostupné na internete: <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tet00030/default/table?lang=en>

Hoci hlavný vplyv sankcií vyplýva z priamych a nepriamych prekážok obchodu a následného zníženia vývozu, na základe analýzy si dovoľujeme uviesť, že ďalšie prekážky, ako obmedzenia vývozu určitých komodít a finančné obmedzenia, taktiež prispeli k poklesu objemu obchodu, zahraničných investícií a následne aj produkcie. Syntézou všetkých čiastkových poznatkov dochádzame k záveru, že zavedením sankcií došlo k poklesu objemu obchodu medzi EÚ a Ruskom, rovnako ako aj k diverzifikácii obchodu, ktorá pomohla EÚ kompenzovať aspoň časť vývozu strateného po nadobudnutí účinnosti týchto sankcií, a tak obmedziť negatívne vplyvy. Preto nami stanovenú hypotézu *H3: Straty spôsobené zavedením ruských protiopatrení kompenzovali krajiny EÚ hľadaním alternatívnych cieľových trhov.*, môžeme potvrdiť. Ak sa obchodné príležitosti na jednom trhu zhoršia alebo úplne zmiznú, krajiny začínajú hľadať alternatívne odbytové trhy v iných krajinách na kompenzáciu svojich strát. Prerušenie bilaterálnych obchodných vzťahov preto môže viesť k diverzifikácii obchodu, ktorá by časom mohla kompenzovať aspoň časť vývozu strateného po nadobudnutí účinnosti sankcií, a tak obmedziť negatívne vplyvy. Niektoré krajiny sa môžu pokúsiť obísť zavedené reštriktívne opatrenia. Rovnako aj nedodržanie ekonomických sankcií EÚ voči Rusku môže znížiť negatívne ekonomické vplyvy, ale zároveň brzdi zámery tvorcov politiky. Výsledky tejto časti prezentujú vplyv implementácie sankcií na pokles objemu obchodu medzi týmito aktérmi a naznačujú, že európskym spoločnostiam sa

v reakcii na zhoršujúce sa obchodné vzťahy s Ruskom podarilo čiastočne presmerovať obchodné toky na iné medzinárodné trhy. Vývoz EÚ do Ruska v skutočnosti poklesol nielen v prípade komoditných skupín, ktorých sa sankcie priamo týkajú, ale aj v prípade väčšiny iného tovaru, ktorý nie je sankcionovaný. Zdá sa preto, že všeobecné zhoršenie hospodárskych vzťahov je dôsledkom sankčných opatrení ako aj celkového politického napätia.

4.4 Zmena migračných tokov z Ruskej federácie do Európskej únie po zavedení sankcií

Ruskými migračnými trendmi sa zaoberali viacerí odborníci. Kopnina, skúma ruský hovoriacich imigrantov v EÚ, pričom opisuje problémy spojené s definovaním „ruskej migrácie“. Porovnáva súčasnú dobrovoľnú migráciu s historickými modelmi migrácie, ktoré často súviseli s exilom.¹⁵⁶ Kopnina klasifikuje migráciu od 90. rokov 20. storočia ako novú vlnu, odlišnú od skorších vln migrácie, ktoré boli etnicky založené (napríklad židovskí Rusi odchádzali do Izraela a Arméni odchádzali do Arménska). Nová vlna sa vyznačuje väčšou sociálnou a etnickou diverzitou, ako aj rozmanitosťou motivácií.

Od roku 1990, kedy sa vnútorné sovietske hranice stali medzinárodnými hranicami, Rusi migrujú predovšetkým v rámci Spoločenstva nezávislých štátov a ďalších bývalých sovietskych štátov. Mnohí z týchto migrantov nie sú v Rusku zaregistrovaní, väčšina z nich pracuje na pozícii robotníka alebo na iných nízko kvalifikovaných pozíciách. Došlo tiež k významnému pohybu etnických Rusov zo štátov SNŠ do Ruska z dôvodu sociálnej a politickej nestability, a tiež kvôli lepším ekonomickým príležitostiam. Imigranti sú rôzneho pôvodu, aj keď mnohí zdieľajú etnickú príslušnosť s majoritnou ruskou populáciou.

Podľa Andrienka a Gurieva, medzinárodná migrácia spoločne s vnútornou migráciou sú rozhodujúcimi faktormi pre sociálny a hospodársky rozvoj v Rusku.¹⁵⁷ Dovolíme si tvrdiť, že Rusko v súčasnosti čelí demografickej kríze. Rast populácie v krajine je podľa údajov Svetovej banky od roku 1996 väčšinou negatívny. Počet ruských občanov, ktorí zomreli, prekračuje počet narodených. Malými výnimkami boli roky 2009 – 2017, kedy populácia rástla, aj keď len minimálne. V roku 2018 sa situácia začala opäť zhoršovať a tento

¹⁵⁶ KOPNINA, H. *East to West Migration: Russian Migrants in Western Europe (Research in Migration and Ethnic Relations)*. Taylor & Francis Ltd, 2005. s. 252. ISBN 978-0-7546-41-704.

¹⁵⁷ ANDRIENKO, Y a GURIEV, S. *Understanding Migration in Russia*. [online]. 2005. [Cit. 22.9.2019]. Dostupné na internete: https://www.researchgate.net/publication/228951816_Understanding_Migration_in_Russia

negatívny trend rastu populácie sa javí ako dlhodobý.¹⁵⁸ Okrem snáh o stimulovanie pôrodnosti v krajine je ďalším hlavným spôsobom boja proti klesajúcej ruskej populácii práve vyššia miera imigrácie.

Ruský migračný problém je v opozícii situácie na Západe. Podľa údajov z ruského štatistického úradu do Ruska prichádza čoraz menej migrantov. Štatistiky ukazujú, že v roku 2018 sa prílev migrantov znížil v porovnaní s predchádzajúcim rokom takmer o 4 %. Počet imigrantov prichádzajúcich do Ruska predstavoval v roku 2018 viac ako pol milióna ľudí. Na druhej strane počet emigrantov odchádzajúcich z Ruska v roku 2018 predstavoval podľa Rosstatu niečo cez 400 000 ľudí, a oproti predchádzajúcemu roku sa zvýšil takmer o 17 %.¹⁵⁹ Tieto čísla poukazujú na najmenší nárast čistej migrácie od roku 2005. Čísla sú znepokojujúce najmä pre ruské hospodárstvo, pretože takýto demografický pokles je jedným z faktorov, ktorý negatívne ovplyvňuje budúci ekonomický vývoj krajiny. S cieľom vyvážiť súčasné demografické straty by toto číslo malo byť podľa odhadov Rosstatu oveľa vyššie. Krajina potrebuje každý rok najmenej o 500 000 migrantov viac.¹⁶⁰

V roku 2003 Heleniak identifikoval štyri hlavné problémy Ruska spojené s migráciou:¹⁶¹

- „odliv mozgov“, ktorým Rusko stráca svojich ekonomicky najproduktívnejších občanov;
- príliv etnických ruských prisťahovalcov z bývalých sovietskych štátov;
- vyľudňovanie oblastí - Sibír a Ďaleký východ;
- Rusko sa stáva globálnym „migračným magnetom“ pre prisťahovalcov z krajín s nízkymi príjmami, najmä z Číny a južnej Ázie.

Na základe uvedených zistení sa stotožňujeme s názorom Heleniaka, že emigrácia do Európskej únie znamená pre Ruskú federáciu stratu niektorých zo svojich ekonomicky najaktívnejších a vzdelaných ľudí. Je však menej jasné, koľko z nich sa nakoniec vráti a prinesie so sebou svoje (prípadne aj vylepšené) zručnosti. Tu sa otvára priestor pre ďalšie

¹⁵⁸ THE WORLD BANK. *Population growth (annual %) - Russian Federation*. [online]. 2019. [Cit. 22.9.2019]. Dostupné na internete: <https://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.GROW?end=2018&locations=RU&start=1979>.

¹⁵⁹ ROSSTAT. *International migration*. [online]. 2019. [Cit. 20.9.2019]. Dostupné na internete: <https://www.gks.ru/folder/12781>.

¹⁶⁰ WILLIAMS, L. a AKTOPRAK, S. *Migration between Russia and the European Union: Policy implication from a small scale- study of irregular migrants*. International Organization for Migration. 2010. s. 96. ISBN 978-5-94446-008-0.

¹⁶¹ HELENIAC, T. The 2002 Census in Russia: Preliminary Results. In: *Eurasian Geography and Economics*. [online]. 2003. [Cit. 21.9.2019]. Dostupné na internete: https://www.researchgate.net/publication/267255238_The_2002_Census_in_Russia_Preliminary_Results

debaty, a to ako môže Rusko zabezpečiť a uľahčiť návrat ľudí, ktorí z krajiny odišli, najmä mladšej generácie, ktorá by priniesla pre krajinu veľmi dôležité *know-how*. Posledný bod má podľa nás v porovnaní s ostatnými stále malý význam, ale predpokladáme, že v budúcnosti môže byť táto otázka čoraz dôležitejšia, pretože migrácia sa stáva realizovateľnejšou pre viac ľudí z „ďalekého zahraničia“.

Najväčšie percento emigrantov z Ruska smeruje do krajín bývalého Sovietskeho zväzu, t. j. približne 75 %.¹⁶² Na druhej strane sa migranti z Ruskej federácie zaraďujú medzi top desať migrantov pôvodom z tretích krajín žijúcich v členských štátoch EÚ.¹⁶³ Štatistiky IOM (Medzinárodnej organizácie pre migráciu) vychádzajú z príslušnosti k národnosti, ale nezohľadňujú nelegálnych migrantov, ktorí využili Rusko len ako tranzitnú krajinu. Problematikou vyčíslenia počtu nelegálnych migrantov, ktorí cestovali z Ruska alebo cez Rusko do štátov EÚ sa zaoberajú mnohé agentúry. Pre účely tejto práce sme si vybrali ako príklad projekt *Clandestino*¹⁶⁴ financovaný Európskou komisiou, ktorý monitoruje nelegálnu imigráciu.

V rámci projektu *Clandestino* sa uskutočnil prieskum v 12 členských krajinách EÚ s cieľom zistiť počet a zloženie nelegálnych migrantov žijúcich na ich území. Z 12 skúmaných krajín sa v správach zo Španielska, Slovenska, Českej republiky, Nemecka a Poľska uvádza nelegálna migrácia z Ruska. V Španielsku bola ruská skupina nelegálnych imigrantov považovaná za pomerne malú, ale rozpoznateľnú. V Nemecku boli vedomosti o národnostnom zložení nelegálnej migrácie považované za nekonzistentné. Na Slovensku sa zistilo, že ruskí migranti pochádzajú z jedného z troch hlavných zdrojov. Jedným z nich sú bývalé sovietske republiky (Ukrajina, Moldavsko, Rusko), do druhého môžeme zaradiť niektoré ázijské krajiny (Vietnam, Čína, India, Pakistan) a posledný významný zdroj migrantov predstavuje balkánsky región (Kosovo, Albánsko, Srbsko). V Českej republike sa odhaduje, že populácia legálnych aj nelegálnych prisťahovalcov, najmä ekonomicky aktívnych imigrantov, je pravdepodobne najvyššia spomedzi postkomunistických krajín strednej a východnej Európy, pričom hlavnými zdrojovými krajinami nelegálnej migrácie sú Ukrajina, Vietnam, Moldavsko, Rusko, Bielorusko a Čína. Správa z Poľska sa odvoláva na odhady Úradu pre repatriáciu a cudzincov citované médiami, v ktorých sa uvádza, že

¹⁶² ROSSTAT. *International migration*. [online]. 2019. [Cit. 20.9.2019]. Dostupné na internete: <https://www.gks.ru/folder/12781>.

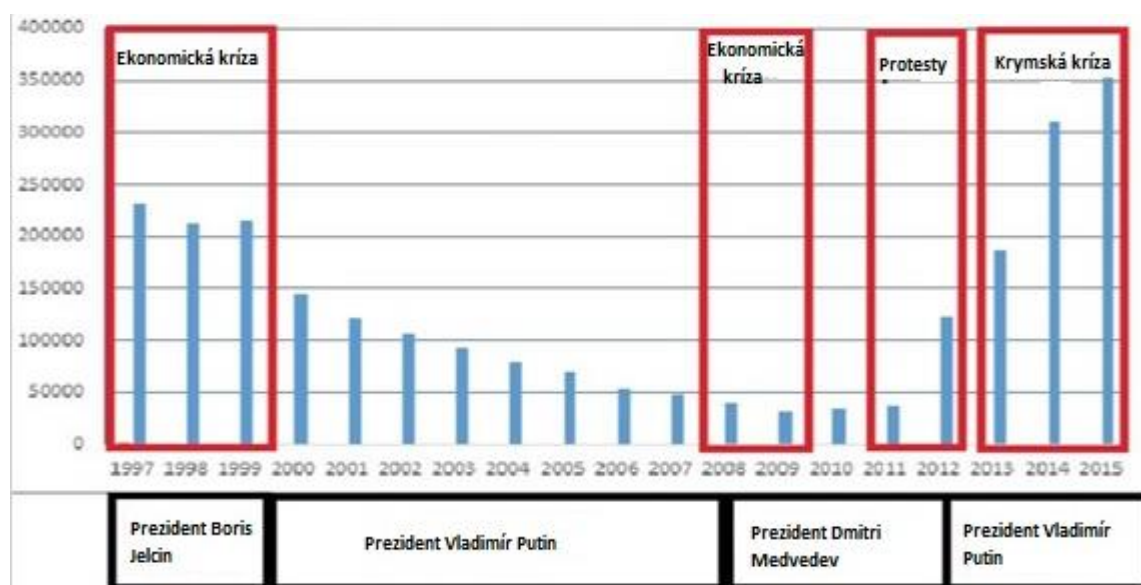
¹⁶³ INTERNATIONAL ORGANIZATION FOR MIGRATION. *World Migration Report 2018*. Geneva: International Organization for Migration, 2017. s. 71. ISBN 978-92-9068-742-9.

¹⁶⁴ EUROPEAN COMMISSION. *EU-funded research project CLANDESTINO Database on Irregular Migration*. [online]. 9.10.2019. [Cit. 23.9.2019]. Dostupné na internete: https://ec.europa.eu/knowledge4policy/dataset/ds00039_en

v Poľsku pracovalo nelegálne 450 000 cudzincov (z toho 250 000 ukrajinských občanov, 150 000 bieloruských a ruských občanov, 40 000 vietnamských a 8 000 arménskych občanov). Autori poznamenali, že metódu, ktorou sa tento odhad robil, nebolo možné overiť. Poukazuje sa na porézny charakter bielorusko-ruských a ukrajinsko-ruských hraníc a obhajované sú prísnejšie bezpečnostné normy. Neuvádza sa však žiadny dôkaz, ktorý by dokazoval, prečo by práve toto malo predstavovať konkrétne bezpečnostné riziko.

Za posledných päť rokov vypukla v Rusku séria hospodárskych a politických kríz, ktoré viedli k súčasnému nárastu emigrácie z krajiny. Prezidentom, Vladimírovi Putinovi a Dimitrijovi Medvedevovi, sa najprv darilo udržať emigráciu pod kontrolou, a to najmä prostredníctvom rozvoja ruskej ekonomiky, politickej základne, ako aj ruskej identity. Ako môžeme vidieť na Obrázku 2, od uvalenia sankcií na Rusko, teda od roku 2014, sa miera ruskej emigrácie rapídne zväčšovala, a dokonca v roku 2015 dosiahla svoje najvyššie hodnoty od roku 1997. Napriek tomu, že miera emigrácia mierne poklesla v roku 2016, v rokoch 2017, 2018 a 2019 boli miery emigrácie na ešte vyšších úrovniach ako v roku 2015.¹⁶⁵

Obrázok 2: Miera ruskej emigrácie a kľúčové udalosti 1997 - 2015 (tis)

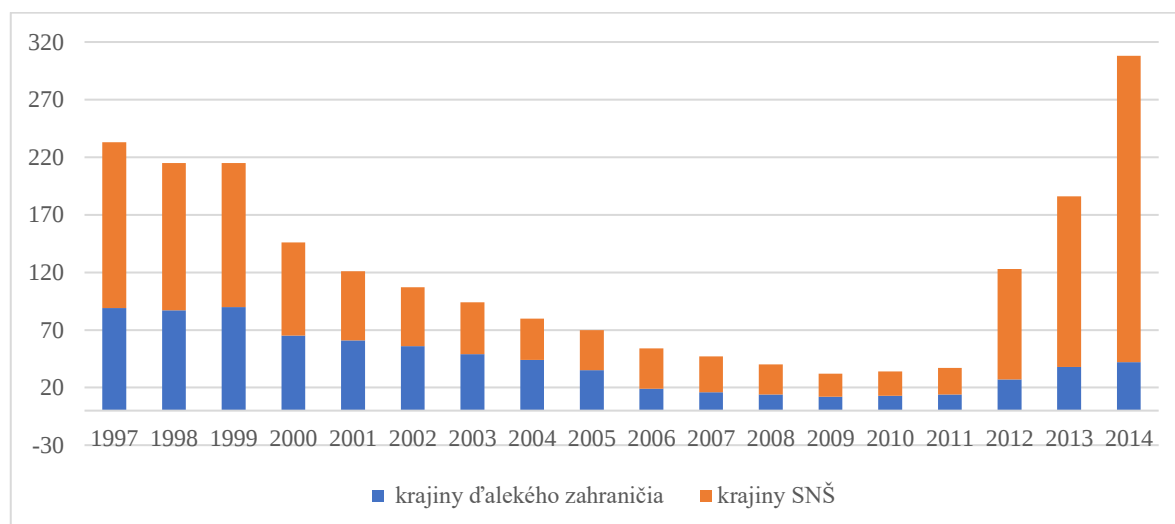

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe údajov: STRATFOR. *The Problem With Russia's Best and Brightest*. [online]. 2016. [Cit. 23.9.2019]. Dostupné na internete: <https://worldview.stratfor.com/article/problem-russias-best-and-brightest>

¹⁶⁵STATISTA. *International migration in Russia from 1997 to 2019, by flow*. [online]. 2020. [20.06.2021]. Dostupné na internete: <https://www.statista.com/statistics/1010259/international-migration-russia-inflow-outflow/>

Tieto údaje potvrdzuje aj ruský štatistický úrad Rosstat. Na Grafe 15 môžeme vidieť dynamiku emigrácie z Ruska rozdelenú podľa cieľových destinácií emigrantov. Štatistické údaje Rosstatu potvrdzujú vyššie uvedené fakty, t. j. nárast emigrácie od vypuknutia krymskej krízy. Najväčší podiel emigrantov smeruje, ako už bolo vyššie uvedené, do krajín SNŠ. Podiel emigrantov smerujúcich do „ďalekého zahraničia“ sa však tiež neustále zvyšuje.

Graf 15: Dynamika emigrácie z Ruskej federácie v rokoch 1997 - 2014 (tis)

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe údajov: TURDOCS. *How and where to leave Russia forever: countries, ways, nuances.* [online]. 2016. [Cit. 23.9.2019]. Dostupné na internete: <https://turdocs.com/immigration/pereezd/kak-uehat-iz-rossii.html?fbclid=IwAR293C5-HJTbchPhfBpAPGZ9nrlmJQVSPurOvfnQb0cx7VM9WEZ9sohdQ-E>

Štúdia od *Atlantic Council's Eurasia Center* porovnávala kľúčové faktory vedúce k emigrácii z Ruska pred a po roku 2012. Podľa štúdie, emigranti, ktorí odišli z Ruska po roku 2000 sú oveľa kritickejší k autoritatívnej politike ruskej vlády ako tí, ktorí emigrovali v 90. rokoch. Tí, ktorí emigrovali po roku 2012, však podľa Herbst, riaditeľa Eurázijského centra a Erofeeva, profesora Rutgerskej univerzity, opustili krajinu z dôvodu utláčania zo strany vlády.¹⁶⁶ V Rusku, podľa ich slov, profesionálne a edukačné „push“ faktory ustúpili do úzadia „pull“ faktorom, ako napríklad nepohodlie v krajine, ktoré obmedzuje politickú činnosť, ľudské práva a ďalšie slobody. Táto štúdia je založená na dotazníku, v ktorom svoj názor vyjadrilo 400 Rusov, ktorí emigrovali z krajiny po roku 2000 a v súčasnosti žijú v USA alebo v EÚ. Prieskum bol realizovaný v rokoch 2017 a 2018. Herbst a Erofeev našli výrazný posun v postojoch na základe toho, či emigrant odišiel pred alebo po roku 2012, kedy sa Putin znova stal prezidentom po tom, čo v rokoch 2008 až 2012

¹⁶⁶ ATLANTIC COUNCIL. *The Putin Exodus: The New Russian Brain Drain.* [online]. 2019. [Cit. 23.9.2019]. Dostupné na internete: <https://www.publications.atlanticcouncil.org/putin-exodus/>

pôsobil ako predseda vlády. Obe skupiny respondentov uvádzali ekonomickú príležitosť ako primárny dôvod odchodu z krajiny, avšak po roku 2012 došlo k obrovskému nárastu tých, ktorí odišli kvôli politickej klíme a nedostatku práv a slobôd.

Rozsiahla emigrácia z Ruska nie je ničím novým. Generácie Rusov sa rozhodli opustiť krajinu kvôli ekonomickým ťažkostiam, politickému alebo náboženskému prenasledovaniu, alebo len kvôli využitiu nových príležitostí. Výskum Herbst a Erofeeva, však poukazuje na to, že súčasní emigranti boli takmer jednotní v opozícii voči Putinovej správe. 65 % migrantov uviedlo, že Rusko je na tom horšie, odkedy sa Putin vrátil do prezidentského úradu v roku 2012, zatiaľ čo iba 7 % verí, že sa krajina zlepšila. 86 % respondentov súhlasilo, alebo do istej miery súhlasilo s tým, že Putinova administratíva sa stará skôr o svoje vlastné záujmy, než o záujmy bežných Rusov. Iba 6 % nesúhlasilo.¹⁶⁷ V správe sa taktiež uvádza, že skupina, ktorá opustila Rusko po roku 2012, je „mladšia, vzdelanejšia a ovláda cudzie jazyky. Sú kreatívnejší, dynamickejší a sú schopní myslieť globálne. Nová vlna je kultúrne rozmanitejšia a kvalifikovanejšia, individualistickejšia a nezávislejšia.“¹⁶⁸

Zhrnutím všetkých čiastkových poznatkov dochádzame k záveru, že od uvalenia sankcií na Rusko, teda od roku 2014, sa miera ruskej emigrácie rapídne zvyšovala, k čomu prispela vo veľkej miere aj Putinova administratíva, a preto nami stanovenú hypotézu *H4: Krymská kríza prispela k zvýšeniu emigrácie z Ruskej federácie.*, môžeme potvrdiť.

Toto tvrdenie potvrdzuje jeden z nami vyššie uvedených problémov, ktorým Rusko v súčasnosti čelí kvôli zvýšenej emigrácii, a to „odliv mozgov“. Okrem emigrácie mladých a vzdelaných Rusov súčasné migračné trendy naznačujú, že Rusko bude aj naďalej čeliť problémom pri získavaní pracovníkov z iných krajín. Rastúca konkurencia nových regionálnych cieľových destinácií v oblasti migrácie v Strednej Ázii, ako aj geopolitické spory vo východnej Európe by mohli narušiť snahy Ruska zvrátiť negatívne demografické trendy. Vyhliadka výraznejšieho úbytku obyvateľstva v konečnom dôsledku nielen obmedzí priemyselnú činnosť Ruska, ale tiež zraní jeho schopnosť vyberať daňové príjmy, zachovať dôchodkový systém a mobilizovať armádu.

¹⁶⁷ BERSHIDSKY, L. New Russian Emigres Aren't All Dissidents. [online]. In: *The Moscow Times*. 2019. [Cit. 23.9.2019]. Dostupné na internete: <https://www.themoscowtimes.com/2019/03/04/new-russian-emigres-arent-all-dissidents-a64699>

¹⁶⁸ ATLANTIC COUNCIL. *The Putin Exodus: The New Russian Brain Drain*. [online]. 2019. [Cit. 23.9.2019]. Dostupné na internete: <https://www.publications.atlanticcouncil.org/putin-exodus/>

DISKUSIA

V poslednej časti tejto dizertačnej práce sa venujeme diskusii výsledkov a zhrnutiu prínosov práce. Hlavným cieľom tejto dizertačnej práce je poskytnúť obraz o vplyvoch západných ekonomických sankcií uložených v roku 2014 na ruskú ekonomiku, ako aj vplyve týchto sankcií na EÚ ako jedného z iniciátorov. Na dosiahnutie hlavného cieľa práce sme si stanovili niekoľko parciálnych cieľov, ktoré slúžia na podporu hlavného cieľa a overenie platnosti nami zadaných hypotéz:

H1: Z dlhodobého hľadiska budú mať sankcie negatívny vplyv na ruský energetický sektor.

H2: Zavedenie sankcií pomohlo Rusku priblížiť sa k potravinovej sebestačnosti.

H3: Straty spôsobené zavedením ruských protiopatrení kompenzovali krajiny EÚ hľadaním alternatívnych cieľových trhov.

H4: Krymská kríza prispela k zvýšeniu emigrácie z Ruskej federácie.

V teoretickej časti tejto práce sme sa pre lepšie pochopenie sankcií venovali analýze ontogenézy sankcií. Priblížili sme si históriu sankcií, ich postupný vývoj ako aj kľúčové debaty, ktoré sa viedli za účelom ich zlepšenia a zefektívnenia. Čerpáme z výskumu McDougala a Reismana, ktorí vo všeobecnosti uvádzajú, že článok 39 Charty OSN by sa nemal aplikovať len na explicitne vymedzené situácie, ale mal by sa vzťahovať aj na akékoľvek situácie predstavujúce ohrozenie mieru.¹⁶⁹ S týmito závermi sa stotožňujeme, keďže doslovným výkladom ustanovení Charty OSN by sa zmaril primárny účel OSN, a teda zachovanie mieru a bezpečnosti. Zároveň sa otvára ďalší priestor pre diskusiu v tejto oblasti, pretože svet čelí v súčasnej situácii ďalším výzvam a krízam ako dobývanie vesmíru alebo klimatické zmeny, čím bude potrebné opätovne podrobiť ustanovenia Charty OSN ďalšiemu kritickému výkladu. Následne sme svoju pozornosť venovali debatám ultra vires, efektívnosti sankcií a ich humanitárnych vplyvov, pričom poukazujeme na výskum od Reismana¹⁷⁰ a Marksa.¹⁷¹ Oba uvedení zastávajú názor, že sankcie by mali brať do úvahy

¹⁶⁹ MCDOUGAL, M. S. a REISMAN, W. M. *Rhodesia and the United Nations: The Lawfulness of International Concern*. [online]. 1968. s. 8. [Cit. 21.08.2019]. Dostupné na internete: https://digitalcommons.law.yale.edu/cgi/viewcontent.cgi?referer=https://www.google.com/&httpsredir=1&article=1663&context=fss_papers

¹⁷⁰ REISMAN, W. M. *Assesing the Lawfulness of Non-military Enforcement: The Case of Economic Sanctions*. [online]. 1996. s. 117. [Cit. 23.08.2019]. Dostupné na internete: https://digitalcommons.law.yale.edu/fss_papers/877/

¹⁷¹ MARKS, P. S. *Economic Sanctions as Human Rights Violations: Reconciling Political and Public Health Imperatives*. In: *American Journal on Public Health*. [online]. 1999. roč. 98, č. 10., s. 1509-1513. [Cit. 19.08.2019]. Dostupné na internete:

ľudské práva ako určujúce kritérium ich použitia, no v prípade, ak by aj došlo k ich porušeniu v dôsledku zavedených sankcií, nemalo by byť OSN vnímané ako porušovateľ ľudských práv. S touto myšlienkou limitácie použitia sankcií sa stotožňujeme, keďže vytvára zaujímavý rámec na ochranu pred deštruktívnymi dôsledkami ekonomických sankcií na civilné obyvateľstvo. Nakoľko hranica medzi ochranou ľudských práv a účelom sledovaným sankciami nie je explicitne daná, vytvára sa priestor na ďalšiu diskusiu a výskum v tejto problematike. V ďalšej časti tejto práce sme pozornosť venovali aktuálnej problematike inteligentných sankcií. Gordon vo svojom výskume uvádza, že dôvodom na transformáciu sankcií je v čo najväčšej miere potlačenie negatívnych humanitárnych vplyvov.¹⁷² S touto myšlienkou sa stotožňujeme, avšak inteligentné sankcie, ako sa v praxi ukázalo, nedokážu úplne eliminovať negatívne sprievodné javy. Nemožno poprieť, že inteligentné sankcie predstavujú v teórii sankcií výrazný posun vpred, avšak, tým, že inteligentné sankcie sú relatívne moderným konceptom, je potrebné v tejto oblasti viesť ďalší výskum a debaty, napríklad pri posudzovaní proporcionality navrhovaných riešení a humanitárnych dôsledkov. Na záver prvej kapitoly sme sa venovali opisu krymskej krízy a sankčného režimu voči Rusku zavedeného v dôsledku tejto krízy. Keďže primárnym zameraním práce je posúdenie vplyvu ekonomických sankcií na ekonomiky Ruska a EÚ, otázkam legality zabratia Krymu Ruskom sme nevenovali pozornosť. Pre ďalší výskum sme považovali za významné zadefinovanie a priblíženie analyzovanej skutočnej situácie s poukázaním na aktuálny stav. Takýto prehľad zameraný výlučne na ekonomické sankcie má slúžiť pre lepšiu orientáciu v nasledujúcej analytickej časti tejto práce venujúcej sa konkrétnym vplyvom ekonomických sankcií na vybrané sektory ekonomiky Ruska a EÚ.

V podkapitole 4.1 *Vplyv ekonomických sankcií na ruský energetický sektor* sme sa venovali pôsobeniu ekonomických sankcií na ruský energetický sektor. Analyzovali sme ako tieto sankcie ovplyvnili fungovanie energetického sektora, jeho schopnosť plniť požiadavky domáceho ako aj zahraničného dopytu, schopnosť uskutočňovať započaté projekty a iné. Najvýznamnejšie sa sankcie dotýkajú energetickej bezpečnosti Ruska. V súvislosti s touto témou vyvíja Rusko obzvlášť veľké úsilie na zachovanie energetickej bezpečnosti. Za týmto účelom sme analyzovali Energetickú stratégiu 2030. V tomto dokumente sme sa sústredili na ciele a opatrenia a ich dosiahnutie. Následne komparáciou

https://www.researchgate.net/publication/12788315_Economic_sanctions_as_human_rights_violations_Violations_Reconciling_political_and_public_health_imperatives

¹⁷² GORDON, J. Smart Sanctions Revisited. In: *Ethics and International Affairs*. [online]. 2011. roč. 5. č. 3. s. 315. [Cit. 20.08.2019]. Dostupné na internete: https://www.researchgate.net/publication/231980588_Smart_Sanctions_Revisited

s Energetickou stratégiou 2035 sme vyvodili prognózy o schopnosti Ruska reagovať na krízové situácie. Okrem uvedených reakčných opatrení sme sa zamerali aj na samotné sankcie a najmä na ich schopnosť vyvolať dostatočne negatívne účinky na to, aby prinútili Rusko zmeniť svoje správanie. Klimova a Sidorova vo svojom výskume zastávajú názor, že ekonomické sankcie v krátkodobom horizonte nebudú mať signifikantný účinok.¹⁷³ Energetická stratégia 2030, ktorá bola prijatá v nadväznosti na ekonomickú krízu v roku 2008, nám poskytla dáta o schopnosti Ruska prijať reaktívne riešenia na vzniknutú krízovú situáciu. Tieto opatrenia sa na prvý pohľad javili byť aj dostatočne efektívne. Avšak, v súčasnosti sme už boli schopní porovnať predikované dáta uvedené v Energetickej stratégii 2030 s tými reálnymi. Výsledkom tejto komparácie bol záver o úspechu Ruska, ktorý spočíval v preklenutí prvotných šokov vyvolaných sankciami a dokonca v niektorých oblastiach energetického sektora dosiahlo Rusko aj pozitívne výsledky. Z dlhodobého hľadiska však neboli všetky ciele tejto Energetickej stratégie 2030 naplnené. Zároveň sa schopnosť tohto dokumentu reagovať na fluktuáciu na trhoch prejavila ako veľmi nízka, a to najmä v dôsledku rigidity svojho obsahu. Ďalšia krízová situácia z roku 2014 vyvolala potrebu prepracovania a aktualizácie Energetickej stratégie 2030. O niekoľko rokov neskôr bola prijatá Energetická stratégia 2035, ktorá mala stanoviť rámec pre riešenie krízy a predstaviť opatrenia pre zachovanie ruskej energetickej bezpečnosti. Rusko pomerne rýchlo identifikovalo svoje slabiny, na ktoré pôsobili sankcie a podľa toho prijalo potrebné opatrenia. S prihliadnutím na súčasný stav sme pozorovali, že Rusku sa darí úspešne preklenovať prvotné negatívne vplyvy sankcií. Týmto sa stotožňujeme s vyššie uvedenými závermi Klimovej a Sidorovovej o neúčinnosti sankcií v krátkodobom horizonte. Avšak, z dôvodu absencie technológií a vybavenia potrebného na prevádzkovanie ťažobných komplexov a na prieskum nových zdrojov ropy a zemného plynu bude Rusko v budúcnosti čeliť závažným problémom. Bez technológií importovaných zo západu čelí Rusko riziku poklesu objemu ťažby a nenaplneniu požiadaviek domáceho ako aj zahraničného dopytu. To by malo za následok výrazný pokles príjmov, čo by v konečnom dôsledku ohrozilo energetickú bezpečnosť Ruska. V súvislosti s uvedeným môžeme predpokladať, že sankcie budú mať akumulujúci efekt. Čím dlhšie časové obdobie uplynie, tým viac budú viditeľné negatívne vplyvy ako potenciálny nedostatok technológií alebo zahraničného financovania. Syntézou všetkých čiastkových poznatkov dochádzame k záveru, že z dlhodobého hľadiska

¹⁷³ KLINOVA, M., SIDOROVA, E. Economic Sanctions and Their Impact on Russian Economic Relations with the European Union. In: *Problems of Economic Transition*, roč. 58, č. 3. 2016. s. 232. [online]. Dostupné na: <http://dx.doi.org/10.1080/10611991.2016.1200391>

môžu sankcie ohroziť úroveň ruskej produkcie ropy a zemného plynu ako aj rozvoj ropovodnej a plynovodnej infraštruktúry, a preto nami stanovenú hypotézu *H1: Z dlhodobého hľadiska budú mať sankcie negatívny vplyv na ruský energetický sektor.*, môžeme potvrdiť.

V ďalšej podkapitole 4.2 *Vplyv ekonomických sankcií na ruské poľnohospodárstvo* sa venujeme ruskému agrosektoru, ktorý po zavedení sankcií zaznamenal pozoruhodný rozmach. Rusko v reakcii na západné sankcie zaviedlo zákaz importu vybraných poľnohospodárskych produktov, surových materiálov a potravinárskych produktov zo Spojených štátov amerických, Európskej únie, Kanady, Austrálie a Nórska. Túto situáciu vykreslilo ako príležitosť pre „vzkriesenie“ sektora. Embargom sa eliminovala zahraničná konkurencia a vytvoril sa priestor pre lokálne výrobky. Týmto krokom Rusko naplno rozbehlo svoju stratégiu substitúcie importu. Dochádzame k záveru, že v krátkodobom horizonte môžeme pozorovať prvé pozitívne účinky programu substitúcie importu. So zvýšením produkcie a poklesom importu sa zvýšila aj dominancia lokálnych výrobkov na ruských pulkoch. Tieto úspechy v poľnohospodárskom sektore umožnili Rusku priblížiť sa k potravinovej sebestačnosti. Na druhej strane dochádza aj k veľkej zmene vo vnútornej poľnohospodárskej politike Ruska. Plán vlády je podporiť úspešných farmárov a poľnohospodárske spoločnosti. Toto rozhodnutie sa prejavilo ako kľúčové pri spustení programu substitúcie importu.

Pre účely posúdenia vplyvu sankcií na ruské poľnohospodárstvo sme vypracovali analýzu úrovne špecializácie zahraničného obchodu s poľnohospodárskymi produktami medzi Ruskom a krajinami EÚ28. Analýzu špecializácie obchodu sme uskutočnili pomocou výpočtu Lafayovho indexu. Komparáciou sme porovnali dynamiku špecializácie zahraničného agropotravinárskeho obchodu v roku 2013 – pred zavedením sankčného režimu a ruských odvetných opatrení a v roku 2019 – päť rokov po zavedení tohto režimu. Na základe dosiahnutých hodnôt možno pozorovať, že stupeň špecializácie ruského agropotravinárskeho obchodu s EÚ28 je nízky, nakoľko pri väčšine komodít dosahuje index hodnoty okolo nuly. Pri porovnaní výsledkov výpočtu Lafayovho indexu v oboch skúmaných rokoch môžeme pozorovať, že komodity s najväčšou obchodnou špecializáciou zostávajú v porovnaní s bazickým rokom 2013 približne rovnaké. Pre top 5 komodít s najväčšou obchodnou špecializáciou v roku 2019 sme pomocou programu Statgraphics prognózovali vývoj hodnoty ich exportu na ďalších 5 rokov. Po zhodnotení vstupných dát vybral systém najvhodnejšiu metódu pre výpočet prognózy pre komodity kôrovce, čerstvé a chladené ryby a mrazené ryby model autoregresného integrovaného klzavého priemeru

ARIMA. Podľa prognózy by export daných komodít mal naďalej rásť. Relevantnosť zvolených metód pre výpočet prognózy exportu pšenice a zmesi zrna a ľanových semien je otázna. Štatistika v oboch prípadoch predpokladá konštantný trend v priebehu prognózovaných rokov, nakoľko nebolo možné vypožorovať jasný trend. Základom pre ďalší výskum v tejto oblasti by mala byť dodatočná verifikácia dát, keďže výsledky mohli byť ovplyvnené v dôsledku pandémie COVID-19.

V zmysle uvedeného sa stotožňujeme s názorom Novikova, Lastochkiny a Solodovej,¹⁷⁴ a to, že sankcie mali pozitívny vplyv na substitúciu importu v sektore poľnohospodárstva. Zároveň zameranie sa na vnútorné zdroje poľnohospodárskeho rozvoja znamená širokú federálnu podporu poľnohospodárstva. Výsledkom je eventualita, že sa Rusko v najbližšej budúcnosti stane silným dodávateľom poľnohospodárskych a potravinárskych výrobkov na svetový trh, a preto nami stanovenú hypotézu *H2: Zavedenie sankcií pomohlo Rusku priblížiť sa k potravinovej sebestačnosti.*, môžeme potvrdiť.

V tretej podkapitole 4.3 *Vývoj medzinárodného obchodu medzi EÚ a Ruskom od roku 2014* sme analyzovali vplyv sankcií na vzájomný obchod medzi EÚ a Ruskom. Bez ohľadu na vplyv iných faktorov môžeme tvrdiť, že aj sankcie samotné majú vážne hospodárske následky pre EÚ aj Rusko, vzhľadom na vysoký a neustále rastúci objem obchodu medzi týmito dvoma hospodárskymi oblasťami v rokoch pred zavedením sankcií. Vývoz EÚ do Ruska v skutočnosti poklesol nielen v prípade komoditných skupín, ktorých sa sankcie priamo týkajú, ale aj v prípade väčšiny iného tovaru, ktorý nie je sankcionovaný. Zdá sa preto, že všeobecné zhoršenie hospodárskych vzťahov je dôsledkom sankčných opatrení ako aj celkového politického napätia. Hoci hlavný vplyv sankcií vyplýva z priamych a nepriamych prekážok obchodu a následného zníženia vývozu, na základe analýzy si dovoľujeme uviesť, že ďalšie prekážky, ako obmedzenia vývozu určitých komodít a finančné obmedzenia, taktiež prispeli k poklesu objemu obchodu, zahraničných investícií a následne aj produkcie. Logickým vyústením takejto situácie bolo vyhľadanie nových partnerov a následného presmerovania obchodného zamerania. Diverzifikácia exportných trhov sa preukázala byť efektívnym riešením pre potlačanie negatívnych účinkov vplyvov ekonomických sankcií. Syntézou všetkých čiastkových poznatkov dochádzame k záveru, že zavedením sankcií došlo k poklesu objemu obchodu medzi EÚ a Ruskom, rovnako ako aj k diverzifikácii obchodu, ktorá pomohla EÚ kompenzovať aspoň časť vývozu strateného po

¹⁷⁴ NOVIKOV, S. V., LASTOCHKINA, V. V., SOLODOVA, A. D. *Import substitution in the industrial sector: analysis and facts.* [online]. 2019. [Cit. 20.06.2021]. Dostupné na: <https://iopscience.iop.org/article/10.1088/1757-899X/537/4/042056/pdf>

nadobudnutí účinnosti týchto sankcií, a tak obmedziť negatívne vplyvy. Preto nami stanovenú hypotézu *H3: Straty spôsobené zavedením ruských protiopatrení kompenzovali krajiny EÚ hľadaním alternatívnych cieľových trhov.*, môžeme potvrdiť. Otvára sa však priestor pre ďalšie debaty, nakoľko niektoré krajiny sa môžu pokúsiť obísť zavedené reštriktívne opatrenia. Nedodržanie ekonomických sankcií EÚ voči Rusku môže znížiť negatívne ekonomické vplyvy a zároveň brzdi zámery tvorcov politiky. Podobne ako spomíname v predchádzajúcej časti, bude potrebné situáciu v budúcnosti aj naďalej monitorovať, nakoľko nie len sankcie, ale aj pandémie COVID-19 ovplyvnila objemy obchodu.

V poslednej podkapitole 4.4 *Zmena migračných tokov z Ruskej federácie do Európskej únie po zavedení sankcií* sme sa zamerali na vplyv ekonomických sankcií voči Rusku na migračné toky z a do Ruska. V predloženej práci sa prikláňame k názoru, že dôležitým faktorom ovplyvňujúcim ekonomiku Ruska je aj migrácia. Poukazujeme na výskum od Andrienka a Gurieva, ktorí uvádzajú, že medzinárodná migrácia spoločne s vnútornou migráciou sú rozhodujúcimi faktormi pre sociálny a hospodársky rozvoj v Rusku.¹⁷⁵ V nadväznosti na uvedené do pozornosti dávame aj výskum od Heleniaka, ktorý identifikoval štyri hlavné problémy Ruska spojené s migráciou:

- „odliv mozgov“, ktorým Rusko stráca svojich ekonomicky najproduktívnejších občanov;
- príliv etnických ruských prisťahovalcov z bývalých sovietskych štátov;
- vyludňovanie oblastí - Sibír a Ďaleký východ;
- Rusko sa stáva globálnym „migračným magnetom“ pre prisťahovalcov z krajín s nízkymi príjmami, najmä z Číny a južnej Ázie.¹⁷⁶

Heleniak nám poskytuje identifikáciu dôvodov migrácie v Rusku, zatiaľ čo Andrienko a Guriev podporujú argumentáciu o vplyve migrácie na hospodársky rozvoj. V nadväznosti na uvedené sa so závermi Andrienka a Gurieva stotožňujeme, keďže strata ekonomicky najaktívnejších a vzdelaných ľudí je pre ruskú ekonomiku veľkým negatívom. Práve emigrácia tejto skupiny ľudí a negatívny demografický vývoj môžu v budúcnosti spôsobiť obmedzenie priemyselnej činnosti Ruska, ale tiež narušiť jeho schopnosť vyberať daňové

¹⁷⁵ ANDRIENKO, Y a GURIEV, S. *Understanding Migration in Russia*. [online]. 2005. [Cit. 22.9.2019]. Dostupné na internete: https://www.researchgate.net/publication/228951816_Understanding_Migration_in_Russia

¹⁷⁶ HELENIK, T. The 2002 Census in Russia: Preliminary Results. In: *Eurasian Geography and Economics*. [online]. 2003. [Cit. 21.9.2019]. Dostupné na internete: https://www.researchgate.net/publication/267255238_The_2002_Census_in_Russia_Preliminary_Results

príjmy, zachovať dôchodkový systém a schopnosť mobilizovať armádu. Tu sa otvára priestor pre ďalšiu diskusiu, ako by mala ruská vláda začať čeliť tomuto negatívnemu trendu a aké opatrenia budú dostatočné na to, aby prinútili emigrantov vrátiť sa naspäť do Ruska. Ich návratom Rusko získa nielen ekonomicky aktívnych ľudí, ale aj ich know-how, ktoré získali v zahraničí. Po zavedení ekonomických sankcií sme pozorovali, že emigrácia z Ruska mala rastúci trend. V štúdii *Atlantic Council's Eurasia Center*¹⁷⁷ uvádzajú emigranti, ktorí opustili Rusko po roku 2012, ako hlavný dôvod ich emigrácie politickú nespokojnosť so smerovaním krajiny a potláčanie základných ľudských práv zo strany vlády. Tieto závery potvrdzujú vo svojej štúdii aj Herbst a Erofeev, ktorí uvádzajú, že až 65 % ruských emigrantov ako dôvod uvádza nespokojnosť s politikou prezidenta Putina. Tento trend sa ešte viac umocnil po zavedení ekonomických sankcií v dôsledku krymskej krízy. Syntézou týchto dát dochádzame k záveru, že od uvalenia sankcií voči Rusku, teda od roku 2014, sa miera ruskej emigrácie rapídne zvyšovala, k čomu prispela vo veľkej miere aj Putinova administratíva, a preto nami stanovenú hypotézu *H4: Krymská kríza prispela k zvýšeniu emigrácie z Ruskej federácie.*, môžeme potvrdiť. Dáta bude potrebné priebežne sledovať a aktualizovať, keďže migračná situácia sa môže výrazne meniť s meniacou sa politickou a ekonomickou situáciou.

Zhrnutím vyššie definovaných parciálnych cieľov dostávame komplexný obraz o predmete skúmanej problematiky. Na základe v súčasnosti dostupných dát nie je možné vyvodiť exaktný záver, či bol celkový vplyv ekonomických sankcií pozitívny alebo negatívny, keďže sankcie, a najmä tie ekonomické, sú dlhodobým procesom. V niektorých oblastiach bol pozorovaný pozitívny efekt, v niektorých oblastiach je vplyv skôr negatívny. Tieto zmeny sú viditeľné najmä z dlhodobého hľadiska, pretože v krátkodobom horizonte sa ekonomiky zmenám dokázali prispôbiť.

Prínosom tejto práce je vytvorenie teoretického rámca vývoja sankcií s poukázaním na kľúčové otázky pri ich uplatnení. Z praktického hľadiska má táto dizertačná práca predstavovať syntézu výskumných bodov sankčných režimoch uplatnených medzi dvoma subjektmi v rôznych odvetviach ich ekonomík, čím má poskytovať súčasný obraz o stave situácie medzi Ruskom a EÚ. V dôsledku dlhodobého pôsobenia sankcií ako aj dynamickosti a aktuálnosti danej situácie sa tiež otvára rozsiahly priestor pre ďalší výskum a debaty v tejto problematike.

¹⁷⁷ ATLANTIC COUNCIL. *The Putin Exodus: The New Russian Brain Drain*. [online]. 2019. [Cit. 23.9.2019]. Dostupné na internete: <https://www.publications.atlanticcouncil.org/putin-exodus/>

ZÁVER

Záverom si dovoľujeme zhodnotiť, že sankcie môžeme považovať za pomerne efektívny nástroj bez použitia sily na dosiahnutie mierového riešenia konfliktov. Z uvedeného dôvodu sú sankcie preferovanejším opatrením pred opatreniami s použitím sily. Máme za to, že aj napriek tomu, že sankcie sú niektorými štátmi alebo neštátnymi subjektmi medzinárodného práva kritizované, sú v súčasnosti vo všeobecnosti považované za to najlepšie opatrenie, ktoré má medzinárodné spoločenstvo k dispozícii.

Hlavným cieľom predkladanej dizertačnej práce je poskytnúť obraz o vplyvoch západných ekonomických sankcií uložených v roku 2014 na ruskú ekonomiku, ako aj o vplyve týchto sankcií na EÚ ako jedného z iniciátorov. K splneniu hlavného cieľa nám dopomohlo päť parciálnych cieľov a štyri hypotézy.

Prvým parciálnym cieľom bolo skúmanie historického vývoja sankčných režimov a aktuálny stav reštriktívnych opatrení EÚ, ktoré boli zavedené v súvislosti s udalosťami na Ukrajine v roku 2014 a mali prinútiť zmeniť politické rozhodnutia Ruska. Zhodnotením empirických poznatkov dochádzame k záverom, že po období piatich rokov reštriktívne opatrenia zavedené EÚ voči Rusku zatiaľ nedosiahli svoj primárny cieľ, a to zmenu politických rozhodnutí Ruska. V súvislosti s uvedeným EÚ zotráva vo svojom tlaku na Rusko a predlžuje platnosť reštriktívnych opatrení, pričom každé predĺženie je podmienené prehodnotením naplnenia jednotlivých cieľov Minských dohôd.

Druhým parciálnym cieľom bola analýza vplyvov zavedeného sankčného režimu na ruský energetický sektor. Tento sektor tvorí vitálnu súčasť vládnych príjmov a príjmov ruskej ekonomiky ako celku. Sankčný režim bol zavedený v dobe, keď ceny ropy klesali, čo spôsobilo, že bolo náročnejšie zhodnotiť ekonomický vplyv zavedených sankcií na ruský energetický sektor. Ruský energetický sektor sa pripravoval na obdobie výpadku príjmov. V čase ziskovosti si energetické spoločnosti vytvárali rezervy, z ktorých v zlých časoch čerpajú. Z uvedeného nám vyplýva, že ruský energetický sektor je v krátkodobom horizonte schopný vyrovnávať negatívny vplyv vyvolaný zavedeným sankčným režimom. V reakcii na krízové situácie Rusko prijíma strategické dokumenty - energetické stratégie, ktoré v sebe zahŕňajú sériu opatrení na preklopenie krízovej situácie a zabezpečenie stability a energetickej bezpečnosti Ruska. V zmysle tohto výskumu sme sa venovali komparatívnej analýze Energetickej stratégie 2030 a Energetickej stratégie 2035, ktorá nahradila Energetickú stratégiu 2030. V súvislosti s komparatívnou analýzou týchto dokumentov

dochádzame k záveru, že Rusko je schopné reagovať na krízové situácie prijatím dlhodobých opatrení. Tieto opatrenia sa javili byť v krátkodobom horizonte účinné, avšak v dôsledku rigidného charakteru týchto stratégií je ich efektívnosť otázna. Z dlhodobého hľadiska je preto tento stav neudržateľný, pretože práve energetický sektor je vysoko závislý na sankciám podliehajúcim technológiám a západných investíciách. Plynutie času je v tomto prípade dôležitým faktorom a je priamo úmerné silnejúcim negatívnym vplyvom sankcií.

Tretím parciálnym cieľom bola analýza a sumarizácia výzvy vyvstávajúcej zo súčasného sankčného režimu pre ruské poľnohospodárstvo. V dôsledku vzájomných sankcií medzi EÚ a Ruskom v rokoch 2014 - 2016 dochádza vo svete k veľkému preskupeniu obchodných tokov s potravinovými výrobkami. Obe strany musia vynaložiť veľa prostriedkov na pokrytie nedostatku dopytu po poľnohospodárskej produkcii, v prípade Európy nedostatku surových poľnohospodárskych materiálov a zásobovania potravinami v prípade Ruska. Okrem hľadania nových dodávok poľnohospodárskej produkcie sa embargo na import z Európy stalo jedným z hnacích síl pre intenzifikáciu vládnej podpory pre poľnohospodárstvo, čo posilnilo substitúciu importu, pomohlo prekonať ruskú „závislosť“ na importných tovaroch a stať sa sebestačným, čo sa týka potravín. Po preskúmaní dát a priorít súčasnej poľnohospodárskej politiky Ruska je hlavná pozornosť zameraná na vnútorné zdroje poľnohospodárskeho rozvoja, čo znamená širšiu federálnu podporu poľnohospodárstva. Ako výsledok sa Rusko môže stať silným dodávateľom poľnohospodárskych produktov a potravín na svetový trh.

Vypracovaním analýzy špecializácie zahraničného obchodu s poľnohospodárskymi produktami, sme identifikovali desať komodít podľa HS s najvyššou a najnižšou hodnotou Lafayovho indexu v rokoch 2013 a 2019. Na základe dosiahnutých hodnôt možno pozorovať, že stupeň špecializácie ruského agropotravinárskeho obchodu s EÚ28 je nízky, nakoľko pri väčšine komodít dosahuje index hodnoty okolo nuly. Pri porovnaní výsledkov výpočtu Lafayovho indexu v oboch skúmaných rokoch môžeme pozorovať, že komodity s najväčšou obchodnou špecializáciou zostávajú v porovnaní s bázičným rokom 2013 približne rovnaké. Pre top 5 komodít s najväčšou obchodnou špecializáciou v roku 2019 sme pomocou programu Statgraphics prognózovali vývoj hodnoty ich exportu na ďalších 5 rokov. Po zhodnotení vstupných dát vybral systém najvhodnejšiu metódu pre výpočet prognózy pre komodity kôrovce, čerstvé a chladené ryby a mrazené ryby model autoregresného integrovaného kľzavého priemeru ARIMA. Podľa prognózy by export daných komodít mal naďalej rásť. Relevantnosť zvolených metód pre výpočet prognózy exportu pšenice a zmesi zrna a ľanových semien je otázna. Štatistika v oboch prípadoch

predpokladá konštantný trend v priebehu prognózovaných rokov, nakoľko nebolo možné vypožorovať jasný trend. Základom pre ďalší výskum v tejto oblasti by mala byť dodatočná verifikácia dát, keďže súčasná pandémia COVID-19 ovplyvnila, okrem iného, aj objemy medzinárodného obchodu.

Štvrtým parciálnym cieľom tejto práce bol zámer zhodnotiť komparatívnou analýzou vývoj medzinárodného obchodu medzi EÚ a Ruskom pred a po zavedení sankcií. Tieto sankcie v krátkodobom horizonte rezultovali v poklese vzájomného objemu obchodu. Ak sa obchodné príležitosti na jednom trhu zhoršia alebo úplne zmiznú, krajiny začínajú hľadať alternatívne cieľové trhy v iných krajinách na kompenzáciu svojich strát. Pokles objemu importu a export núti krajiny k diverzifikácii trhu a hľadaniu nových obchodných partnerov. Po prvotnom otrase z poklesu objemu v obchode sa krajiny budú schopné adaptovať na túto novú realitu a vykryť prvotné straty. Všeobecné zhoršenie hospodárskych vzťahov je dôsledkom sankčných opatrení ako aj celkového politického napätia.

Piatym a posledným parciálnym cieľom tejto práce bola analýza zmeny ruských migračných tokov smerujúcich do EÚ po zavedení sankcií v roku 2014. Rusko v súčasnosti čelí kvôli zvýšenej emigrácii fenoménu „odlivu mozgov“. Problémom „odlivu mozgov“ je, že Rusko stráca kvalifikovanú a vzdelanú pracovnú silu, ktorá emigruje, čím v Rusku vzniká vákuum, ktoré nemá ako vyplniť. Súčasné migračné trendy naznačujú, že Rusko bude aj naďalej čeliť problémom pri získavaní pracovníkov z iných krajín. Nedostatok tejto kvalifikovanej pracovnej sily v kombinácii s reštriktívnymi opatreniami môže v dlhodobom horizonte spôsobiť výrazné ekonomické problémy.

Implicitným zhrnutím záverov parciálnych cieľov dostávame komplexný obraz o predmete skúmanej problematiky. Nie je možné vyvodiť exaktný záver, či bol celkový vplyv ekonomických sankcií pozitívny alebo negatívny. V niektorých oblastiach bol pozorovaný pozitívny efekt, v niektorých oblastiach je vplyv skôr negatívny, a to najmä z dlhodobého hľadiska, pretože v krátkodobom horizonte sa ekonomiky zmenám dokázali prispôbiť.

Keďže sankcie EÚ voči Rusku dodnes pretrvávajú a priamo ovplyvňujú aj ekonomiku štátov EÚ, považujeme túto problematiku za významnú pre európsky priestor. Intenciou tejto práce je priniesť nové iniciatívy a podporiť diskusiu o dôležitej téme týkajúcej sa sankcií a ich vplyvom.

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY

1. ALEKSEEV, A. N., BOGOVIZ, A., V., GONCHARENKO, L. P., SYBACHIN, S. A. A Critical Review of Russia's Energy Strategy in the Period until 2035. In: *International Journal of Energy Economics and Policy, Econjournals*. roč. 9. č. 6. 2019. s. 95 - 102. [online]. [Cit. 05.08.2020]. Dostupné na internete: <https://ideas.repec.org/a/eco/journ2/2019-06-12.html>
2. ANDRIENKO, Y., GURIEV, S. *Understanding Migration in Russia*. [online]. 2005. [Cit. 22.9.2019]. Dostupné na internete: https://www.researchgate.net/publication/228951816_Understanding_Migration_in_Russia
3. ATLANTIC COUNCIL. *The Putin Exodus: The New Russian Brain Drain*. [online]. 2019. [Cit. 23.9.2019]. Dostupné na internete: <https://www.publications.atlanticcouncil.org/putin-exodus/>
4. BAER, G.W. Sanctions and Security: The League of Nations and the Italian-Ethiopian War, 1935-1936. [online]. In: *International Organization*. 1973. roč. XXVII, č. 2. s. 165-179. [Citované 24. 09. 2018]. Dostupné na internete: https://www.jstor.org/stable/2706096?seq=1#page_scan_tab_contents
5. BARENTS OBSERVER. *In Russian Arctic, a new major sea port*. [online]. 2012. [Cit. 12.08.2020]. Dostupné na internete: <https://barentsobserver.com/en/energy/russian-arctic-new-major-sea-port-06-08>
6. BARROS, G. Herbert A. Simon and the concept of rationality: Boundaries and procedures. [online]. In: *Societas Et Iurisprudencia*. 2010. roč. IV. č. 1. s. 62-103. [Cit. 20.09.2018]. Dostupné na internete: <http://www.scielo.br/pdf/rep/v30n3/a06v30n3.pdf>
7. BARTOVÁ, Ľ., DRABIK, D. Hodnotenie štrukturálnych zmien agropotravinárskeho obchodu SR s EÚ15. [online]. 2006. s. 186-191. [Cit. 18.03.2021]. Dostupné na internete: http://www.slpk.sk/eldo/2006/024_06/Bartova_Drabik.pdf?fbclid=IwAR0bDNlrfBVGSxA4xKOSeNb6vb6zY4SScHx_iv6ZIfZTdC5Q1BUMHOhhPRA
8. BEATTY, A. *Russia extends ban on imports of Polish meat*. [online]. 2014. [Cit. 11.7.2019]. Dostupné na internete: <https://www.politico.eu/article/russia-extends-ban-on-imports-of-polish-meat/>
9. BERSHIDSKY, L. New Russian Emigres Aren't All Dissidents. [online]. In: *The Moscow Times*. 2019. [Cit. 23.9.2019]. Dostupné na internete: <https://www.themoscowtimes.com/2019/03/04/new-russian-emigres-arent-all-dissidents-a64699>
10. BEZPEČNOSTNÁ RADA OSN. *Rezolúcia S/RES/1306 (2000)*. [online]. 2000. [Cit. 18.09.2018]. Dostupné na internete: [https://undocs.org/S/RES/1306\(2000\)](https://undocs.org/S/RES/1306(2000))
11. BEZPEČNOSTNÁ RADA OSN. *Rezolúcia S/RES/667 (1990)*. [online]. 1990. [Cit. 25.08.2019]. Dostupné na internete: [https://undocs.org/S/RES/667\(1990\)](https://undocs.org/S/RES/667(1990))

12. BEZPEČNOSTNÁ RADA OSN. *Rezolúcia S/RES/841 (1993)*. [online]. 1993. [Cit. 18.09.2018]. Dostupné na internete: [http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/841%20\(1993\)](http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/841%20(1993))
13. BEZPEČNOSTNÁ RADA OSN. *Rezolúcia S/RES/864 (1993)*. [online]. 1993. [Cit. 18.09.2018]. Dostupné na internete: [http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/864%20\(1993\)](http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/864%20(1993))
14. BEZPEČNOSTNÁ RADA OSN. *Rezolúcia: S/RES/1343 (2001)*. [online]. 2001. [Cit. 25.08.2019]. Dostupné na internete: <http://unscr.com/en/resolutions/doc/1343>
15. BEZPEČNOSTNÁ RADA OSN. *Rezolúcia: S/RES/217 (1965)*. [online]. 1965. [Cit. 15.08.2019]. Dostupné na internete: <https://digitallibrary.un.org/record/90484>
16. BEZPEČNOSTNÁ RADA OSN. *Rezolúcia: S/RES/232 (1966)*. [online]. 1966. [Cit. 15.08.2019]. Dostupné na internete: <https://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/POCSRES%20232.pdf>
17. BEZPEČNOSTNÁ RADA OSN. *Rezolúcia: S/RES/660 (1990)*. [online]. 1990. [Cit. 15.08.2019]. Dostupné na internete: <https://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/Disarm%20SRES661.pdf>
18. BEZPEČNOSTNÁ RADA OSN. *Rezolúcia: S/RES/661 (1990)*. [online]. 1990. [Cit. 17.08.2019]. Dostupné na internete: <https://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/Disarm%20SRES661.pdf>
19. BEZPEČNOSTNÁ RADA OSN. *Rezolúcia: S/RES/666 (1990)*. [online]. 1990. [Cit. 17.08.2019]. Dostupné na internete: <http://unscr.com/files/1990/00666.pdf>
20. BIZNES ALERT. *Western sanctions: Little impact to Russia's oil and gas sector*. [online]. 2018. [Cit. 19.02.2019]. Dostupné na internete: <http://biznesalert.com/russia-sanctions-oil-gas/?fbclid=IwAR2KrUjC55apsqiWmvyDGEcwQKBGQqtHGllsJgdtrz53nFbtVJ3TZg2-fQ>
21. BLAŠKOVIČ, K. Cílené sankcie Bezpečnostnej rady Organizácie Spojených národov. In: *Societas Et Iurisprudentia*. [online]. 2016, roč. IV, č. 1. s. 62-103. [Cit. 20.09.2018]. Dostupné na internete: <http://sei.iuridica.truni.sk/archive/2016/01/SEI-2016-01-Studies-Blaskovic-Kristian.pdf>
22. BONNER, R. J. The Megarian Decrees. In: *The University of Chicago Press Journal*. [online]. 1921, roč. 16. s. 238-245. [Cit. 23.09.2018]. Dostupné na internete: https://www.jstor.org/stable/263135?seq=1#metadata_info_tab_contents
23. CARTER, B.E. International Economic Sanctions: Improving the Haphazard U.S. Legal Regime. In: *California Law Review*. [online]. 1987, roč. LV, č. 4. [Cit. 14.10.2018]. Dostupné na internete: <https://scholarship.law.georgetown.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2598&context=facpub>
24. CEIC. *Russia*. [online]. 2019. [Cit. 05.10.2019]. Dostupné na internete: <https://www.ceicdata.com/en/country/russia>

25. CENTRAL INTELLIGENCE AGENCY. *Russia*. [online]. 2018. [Cit. 05.02.2019]. Dostupné na internete: <https://www.cia.gov/library/publications/resources/the-world-factbook/geos/rs.html>
26. CNBC. *OPEC and allies agree to cut oil production by 1.2 million barrels per day*. [online]. 2018. [Cit. 12.03.2019]. Dostupné na internete: <https://www.cnbc.com/2018/12/07/opec-meeting-saudi-arabia-and-russia-look-to-impose-production-cuts.html>
27. COLIBASANU, A. *Predicting the Unpredictable in Russian Agriculture*. [online]. 2017. [Cit. 19.08.2019]. Dostupné na internete: <https://geopoliticalfutures.com/predicting-unpredictable-russian-agriculture-1/>
28. COUNCIL ON FOREIGN RELATION. *What are economic sanctions?*. [online]. 2017. [Cit. 19.10.2018]. Dostupné na internete: <https://www.cfr.org/backgrounder/what-are-economic-sanctions>
29. DEVITT, P., MANO, A. *Russia to resume some beef and pork imports from Brazil*. [online]. 2018. [Cit. 15.7.2019]. Dostupné na internete: <https://www.reuters.com/article/us-russia-brazil-meat/russia-to-resume-some-beef-and-pork-imports-from-brazil-idUSKCN1N52Q9>
30. ENCYCLOPEDIA BRITANNICA. *The Continental System And The Blockade, 1807–11*. [online]. 2018. [Cit. 20.09.2018]. Dostupné na internete: <https://www.britannica.com/event/Napoleonic-Wars/The-Continental-System-and-the-blockade-1807-11>
31. ENERDATA. *Global Energy Statistical Yearbook 2020*. [online]. 2020. [Cit. 06.08.2020]. Dostupné na internete: <https://yearbook.enerdata.net/natural-gas/world-natural-gas-production-statistics.html>
32. ENERGY MARKET PRICE. *Russia's gas exports to Europe reach record high*. [online]. 2018. [Cit. 06.03.2019]. Dostupné na internete: <https://www.energymarketprice.com/energy-news/russia%E2%80%99s-gas-exports-to-europe-reach-record-high>
33. ENGAGE CUBA COALITION. *The U.S. embargo against Cuba is a series of trade and travel restrictions enacted in response to the Cuban Revolution*. [online]. 2018. [Cit. 24.09.2018]. Dostupné na internete: <https://www.engagecuba.org/embargo/>
34. ERGUNG, E. *Smart sanctions. Human rights friendly?*. [online]. 2015. [Cit. 29.05.2019]. Dostupné na internete: https://www.academia.edu/20719412/Smart_sanctions_Human_rights_friendly
35. EUROPEAN COMMISSION. *EU-funded research project CLANDESTINO Database on Irregular Migration*. [online]. 9.10.2019. [Cit. 23.9.2019]. Dostupné na internete: https://ec.europa.eu/knowledge4policy/dataset/ds00039_en
36. EUROPEAN COUNCIL. *Sanctions: how and when the EU adopts restrictive measures*. [online]. 2018. [Cit. 14.10.2018]. Dostupné na internete: <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/sanctions/>
37. EUROPEAN PARLIAMENT. *Ukraine: timeline of events*. [online]. 2016. [Cit. 20.09.2019]. Dostupné na internete: <https://www.europarl.europa.eu/news/en/headlines/world/20140203STO34645/ukraine-timeline-of-events>

38. EUROPEAN PARLIAMENT'S COMMITTEE ON INTERNATIONAL TRADE. *Russia's and the EU's sanctions: economic and trade effects, compliance and the way forward*. [online]. 2017. [Cit. 12.7.2019]. Dostupné na internete: [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2017/603847/EXPO_STU\(2017\)603847_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2017/603847/EXPO_STU(2017)603847_EN.pdf)
39. EURÓPSKA KOMISIA. *Vykonávacie Nariadenie Komisie (EÚ) 2020/1577 z 21. septembra 2020, ktorým sa mení príloha I k nariadeniu Rady (EHS) č. 2658/87 o colnej a štatistickej nomenklatúre a o Spoločnom colnom sadzobníku*. [online]. 2020. [Cit. 20.2.2021]. Dostupné na internete: https://www.financnasprava.sk/img/pfsedit/Dokumenty_PFS/Podnikatelia/Clo_obc_hodny_tovar/Nomenklatura/Colny_sadzobnik/2020/2020.11.03_col_sadz_2021.pdf
40. EURÓPSKA RADA. *Sankcie: Reštriktívne opatrenia EÚ v súvislosti s krízou na Ukrajine*. [online]. 2018. [Cit. 20.3.2020]. Dostupné na internete: https://www.consilium.europa.eu/sk/policies/sanctions/ukraine-crisis/?fbclid=IwAR1zMK-gxVEq9PE2WjqMvZj_DRj3fiQzXfBoNS9q2z_XheGaUuSjY-5a8lM
41. EUROSTAT. *Databrowser: Extra-EU28 trade of food, drinks and tobacco*. [online]. 2020. [Cit. 21.3.2020]. Dostupné na internete: <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tet00034/default/table?lang=en>
42. EUROSTAT. *Databrowser: Extra-EU28 trade of machinery and transport equipment*. [online]. 2020. [Cit. 21.3.2020]. Dostupné na internete: <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tet00030/default/table?lang=en>
43. EUROSTAT. *Databrowser: Extra-EU28 trade of mineral fuels, lubricants and related materials*. [online]. 2020. [Cit. 21.3.2020]. Dostupné na internete: <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tet00032/default/table?lang=en>
44. EUROSTAT. *Databrowser: Extra-EU28 trade, by main partners, total product*. [online]. 2020. [Cit. 21.3.2020]. Dostupné na internete: <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tet00035/default/table?lang=en>
45. EUROSTAT. *Migration and migrant population statistics*. [online]. 2019. [Cit. 15.10.2019]. Dostupné na internete: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Migration_and_migrant_population_statistics
46. EYLER, R. *Economic Sanctions – International Policy and Political Economy at Work*. New York: Palgrave Macmillan, 2007. s. 237. ISBN-13: 978 1 4039 7463 1
47. FOCUS ECONOMY. *Russia Economic Outlook*. [online]. 2018. [Cit. 05.02.2019]. Dostupné na internete: <https://www.focus-economics.com/countries/russia>
48. FRANCE V. THE UNITED STATES. *Air Services Agreement Case*. [online]. 1978. [Cit. 26.08.2019]. Dostupné na internete: <http://www.iilj.org/wp-content/uploads/2016/08/Air-Services-Arbitration-France-v.-US.pdf>
49. FRIEDMAN, U. *Smart sanctions: A short history*. In: *Foreign Policy*. [online]. 2012. [Cit. 18.09.2018]. Dostupné na internete: <https://foreignpolicy.com/2012/04/23/smart-sanctions-a-short-history/>
50. GARDMAM, J., G. *Legal Restraints on Security Council Military Action*. In: *Michigan Journal of International Law*. [online]. 1996. roč. 17. č. 2. s. 285-322. [Cit.

- 20.08.2019]. Dostupné na internete: <https://repository.law.umich.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1493&context=mjil>
51. GATLUNG, J. On the effects of international economic sanctions. In: *World politics*. [online]. roč. 19. č. 3. 1967. s. 378-416 [Cit. 17.03.2020]. Dostupné na internete: <https://www.jstor.org/stable/i308663>
 52. GORDON, J. Smart Sanctions Revisited. In: *Ethics and International Affairs*. [online]. 2011. roč. 5. č. 3. s. 315-335. [Cit. 20.08.2019]. Dostupné na internete: https://www.researchgate.net/publication/231980588_Smart_Sanctions_Revisited
 53. HELENIAK, T. The 2002 Census in Russia: Preliminary Results. In: *Eurasian Geography and Economics*. [online]. 2003. [Cit. 21.9.2019]. Dostupné na internete: https://www.researchgate.net/publication/267255238_The_2002_Census_in_Russia_Preliminary_Results
 54. HENDERSON, J., GRUSHEVENKO, E. *The Future of Russian Oil Production in the Short, Medium, and Long Term*. [online]. 2019. s. 22. [Cit. 17.08.2020]. Dostupné na internete: <https://www.oxfordenergy.org/wpcms/wp-content/uploads/2019/09/The-Future-of-Russian-Oil-Production-in-the-Short-Medium-and-Long-Term-Insight-57.pdf>
 55. HISTORY. *USSR expelled from the League of Nations*. [online]. 2009. [Cit. 24.02.2019]. Dostupné na internete: <https://www.history.com/this-day-in-history/ussr-expelled-from-the-league-of-nations>
 56. HUFBAUER, G. SCHOTT, J. ELLIOTT, K. A. a OEGG, B. *Economic sanctions reconsidered*. 3rd edition. Washington DC: Institute for international economics, 2009. s. 248. ISBN: 978 0 8813 2412 9.
 57. INFLATION.EU. *Historic inflation by year*. [online]. 2019. [Cit. 1.7.2019]. Dostupné na internete: <https://www.inflation.eu/inflation-rates/historic-cpi-inflation.aspx>
 58. INSTITUTE FOR AGRICULTURAL MARKET STUDIES. *Dairy market profile*. [online]. 2018. [Cit. 19.7.2019]. Dostupné na internete: http://ikar.ru/eng/milk_profile.php
 59. INSTITUTE FOR AGRICULTURAL MARKET STUDIES. *Meat market profile*. [online]. 2018. [Cit. 19.7.2019]. Dostupné na internete: http://ikar.ru/eng/meat_profile.php
 60. INTERNATIONAL COURT OF JUSTICE. *Certain Expenses of the United Nations case: Advisory Opinion*. [online]. 1962. [Cit. 16.08.2019]. Dostupné na internete: <https://www.icj-cij.org/files/case-related/49/049-19620720-ADV-01-00-EN.pdf>
 61. INTERNATIONAL ORGANIZATION FOR MIGRATION. *World Migration Report 2018*. Geneva : International Organization for Migration, 2017. 364 s. ISBN 978-92-9068-742-9
 62. INTERNATIONAL TRADE CENTRE. *International trade statistics 2001-2020*. [online]. 2020. [Cit. 18.03.2021]. Dostupné na internete: <https://www.intracen.org/itc/market-info-tools/trade-statistics/>
 63. KAPSDORFEROVA, Z. a SVIRIDOVA, O. *Impact of sanctions on agricultural policy in European Union and Russia*. [online]. 2016. [Cit. 1.7.2019]. Dostupné na

internet:

https://www.researchgate.net/publication/308127631_Impact_of_sanctions_on_agricultural_policy_in_European_Union_and_Russia

64. KLINOVA, M., SIDOROVA, E. Economic Sanctions and Their Impact on Russian Economic Relations with the European Union. In: *Problems of Economic Transition*. roč. 58. č. 3. 2016. s. 218–234. online. Dostupné na: <http://dx.doi.org/10.1080/10611991.2016.1200391>
65. KOPNINA, H. *East to West Migration: Russian Migrants in Western Europe (Research in Migration and Ethnic Relations)*. Taylor & Francis Ltd, 2005. 252 s. ISBN 978-0-7546-41-704.
66. LANDLER, M. a FULLER, T. Obama Prods Myanmar Back Toward Democracy. In: *The New York Times*. [online]. 2014. [Cit. 20.10.2018]. Dostupné na internete: <https://www.nytimes.com/2014/11/14/world/asia/obama-will-try-to-push-myanmar-back-on-the-path-toward-democracy.htm>
67. LISOVSKY, S. *Russia has every opportunity to switch to full self-sufficiency in vegetables*. [online]. 2018. [Cit. 1.8.2019]. Dostupné na internete: <http://council.gov.ru/events/news/95561/>
68. LITVINOVA, D. *In Russia, Sanctions Change the Food Pantry*. [online]. 2017. [Cit. 1.7.2019]. Dostupné na internete: <https://www.usnews.com/news/best-countries/articles/2017-08-18/3-years-of-sanctions-changes-russias-food-market>
69. MACROTRENDS. *Crude Oil Prices - 70 Year Historical Chart*. [Online]. 2018. [Cit. 10.03.2019]. Dostupné na internete: <https://www.macrotrends.net/1369/crude-oil-price-history-chart>
70. MARKS, P. S. Economic Sanctions as Human Rights Violations: Reconciling Political and Public Health Imperatives. In: *American Journal on Public Health*. [online]. 1999. roč. 89. č. 10. s. 1509-1513. [Cit. 19.08.2019]. Dostupné na internete: https://www.researchgate.net/publication/12788315_Economic_sanctions_as_human_rights_violations_Violations_Reconciling_political_and_public_health_imperatives
71. MAZOL, A. *Shrinking economic freedom and milk war with Russia – Belarusian economic digest*. [online]. 2018. [Cit. 26.7.2019]. Dostupné na internete: <https://belarusdigest.com/story/shrinking-economic-freedom-and-milk-war-with-russia-belarusian-economic-digest/>
72. MCDUGAL, M. S. a REISMAN, W. M. *Rhodesia and the United Nations: The Lawfulness of International Concern*. [online]. 1968. [Cit. 21.08.2019]. Dostupné na internete: https://digitalcommons.law.yale.edu/cgi/viewcontent.cgi?referer=https://www.google.com/&httpsredir=1&article=1663&context=fss_papers
73. MINISTERSTVO ENERGETIKY RUSKEJ FEDERÁCIE. *Energy Strategy of the Russian Federation for the period up to 2030*. [online]. 2010. s. 169. [Cit. 25.07.2020]. Dostupné na internete: [http://www.energystrategy.ru/projects/docs/ES-2030_\(Eng\).pdf](http://www.energystrategy.ru/projects/docs/ES-2030_(Eng).pdf)
74. MINISTERSTVO ENERGETIKY RUSKEJ FEDERÁCIE. *Energy Strategy of the Russian Federation for the period up to 2035*. [online]. 2020. s. 79. [Cit. 01.08.2020]. Dostupné na internete: <https://minenergo.gov.ru/node/1026>

75. MINISTERSTVO ZAHRANIČNÝCH VECÍ A EURÓPSKÝCH ZÁLEŽITOSTÍ SLOVENSKEJ REPUBLIKY. *Medzinárodné sankcie*. [online]. 2018. [Cit. 19.09.2018]. Dostupné na internete: <https://www.mzv.sk/zahranicna-politika/medzinarodne-sankcie>
76. MINTER, W. a SCHMIDT, E. When Sanctions Worked: Case of Rhodesia Reexamined. In: *African Affairs*. [online]. 1988. roč. 87. č. 347. s. 207-237. [Cit. 17.08.2019]. Dostupné na internete: https://www.researchgate.net/publication/31344200_When_Sanctions_Worked_The_Case_of_Rhodesia_Reexamined
77. MITROVA, T. Western Sanctions on Russia's Oil and Gas Sector: a Damage Assessment. In: *Carnegie Moscow Center*. [online]. 2018. [Cit. 12.02.2019]. Dostupné na internete: https://carnegie.ru/commentary/76909?fbclid=IwAR2hwzMefgLzpTGSplM0R3ayI9Y29Fgf9xrgmd3X8cY95pKso9U_i9u3wiI
78. MITROVA, T., YERMAKOV, V. *RUSSIA'S ENERGY STRATEGY – 2035, Struggling to Remain Relevant*. [online]. 2019. s. 10. [Cit. 15.08.2020]. Dostupné na internete: https://www.ifri.org/sites/default/files/atoms/files/mitrova_yermakov_russias_energy_strategy_2019.pdf
79. MUELLER, J., MUELLER, K. Sanctions of Mass Destruction. In: *Foreign Affairs* [online]. 1999. [Cit. 10.08.2019]. Dostupné na internete: <https://www.foreignaffairs.com/articles/iraq/1999-05-01/sanctions-mass-destruction>
80. NATIONAL UNION OF PIG BREEDERS. *Documents*. [online]. 2016. [Cit. 28.7.2019]. Dostupné na internete: <http://www.nssrf.ru/documents.php?page=all>
81. NOVIKOV, S. V., LASTOCHKINA, V. V., SOLODOVA, A. D. *Import substitution in the industrial sector: analysis and facts*. [online]. 2019. [Cit. 20.06.2021]. Dostupné na: <https://iopscience.iop.org/article/10.1088/1757-899X/537/4/042056/pdf>
82. O'CONNELL, M. E. Debating The Law of Sanctions. In: *European Journal of International Law*. [online]. 2002, roč. 13, č. 1. [Cit. 10.08.2019]. Dostupné na internete: <http://ejil.org/pdfs/13/1/473.pdf>
83. ORGANIZÁCIA SPOJENÝCH NÁRODOV. *Charta OSN*. [online]. 1945. [Cit. 20.09.2018]. Dostupné na internete: <https://cloud5.edupage.org/cloud/Charta-OSN.pdf?z%3A2QVVF9gstAiik%2Fbn%2BwNv8SDBWpI5UgUjEWZdkh9SYqGevsuB7UjGvlZe8dNIhhd>
84. REISMAN, W. M. *Assesing the Lawfulness of Non-military Enforcement: The Case of Economic Sanctions*. [online]. 1996. [Cit. 23.08.2019]. Dostupné na internete: https://digitalcommons.law.yale.edu/fss_papers/877/
85. RETTMAN, A. *No end in sight to Russia pork ban*. [online]. 2018. [Cit. 24.7.2019]. Dostupné na internete: <https://euobserver.com/business/141357>
86. ROSSIGNOL, M. Sanctions: The economic weapon in the New world order. In: *Political and Social Affairs Division*. [online]. 1993. [Cit. 15.10.2018]. Dostupné na internete: <http://publications.gc.ca/Collection-R/LoPBdP/BP/bp346-e.htm>

87. ROSSTAT. *International migration*. [online]. 2019. [Cit. 20.9.2019]. Dostupné na internete: <https://www.gks.ru/folder/12781>.
88. ROSSTAT. *Official statistics*. [online]. 2019. [Cit. 1.7.2019]. Dostupné na internete: <https://www.gks.ru/statistic>
89. ROSSTAT. *Statistic: Agricultural production by category of farms in the Russian Federation*. [online]. 2018. [Cit. 10.8.2019]. Dostupné na internete <https://eng.gks.ru/folder/11335>
90. ROSSTAT. *Statistic: Resources and use of fish and fish products in live weight (raw weight)*. [online]. 2018. [Cit. 26.7.2019]. Dostupné na internete: <https://eng.gks.ru/folder/11335>
91. RUSSELL, M. *European Parliamentary Research Service: Sanctions over Ukraine*. [online]. 2016. [Cit. 23.10.2019]. Dostupné na internete: <https://www.europarl.europa.eu/EPRS/EPRS-Briefing-579084-Sanctions-over-Ukraine-impact-Russia-FINAL.pdf>
92. SCACCIA, G. *Proportionality and the Balancing of Rights in the Case-law of Eurpoean Courts*. [online]. 2019. [Cit. 05.09.2019]. Dostupné na internete: <https://www.sipotra.it/wp-content/uploads/2019/03/Proportionality-and-the-Balancing-of-Rights-in-the-Case-law-of-European-Courts.pdf>
93. SHAGAIDA, N., KARLOVA, N., UZUN, V., YANBYKH, R. *Russian Agriculture: The Impact of Sanctions*. [online]. 2015. [Cit. 11.7.2019]. Dostupné na internete: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2658006
94. SCHINDLER, D. *United Nations Forces and International Humanitarian Law*. In: *Studies and Essays on International Humanitarian Law and Red Cross Principles in Honour of Jean Pictet*. Ženeva: Vydavateľstvo Springer, 1984. s. 521-530. ISBN 978-9024730797
95. SOKOLOVA, M. *Budgetary expenses for agriculture will not decrease*. [online]. 2017. [Cit. 22.7.2019]. Dostupné na internete: <https://www.pnp.ru/economics/byudzhetye-raskhody-na-selskoe-khozyaystvo-ne-snizyatsya.html>
96. SOTIROVIS, V. B. *The Peace Treaty of Westphalia (1648) and its Consequences for International Relations*. In: *Oriental Review*. [online]. 19.12.2017. [Cit. 23.09.2018]. Dostupné na internete: <https://orientalreview.org/2017/12/09/peace-treaty-westphalia-1648-consequences-international-relations/>
97. SPOLOČNOSŤ NÁRODOV. *Pakt Spoločnosti národov*. [online]. 1924. [Cit. 24.09.2018]. Dostupné na internete: http://avalon.law.yale.edu/20th_century/leagcov.asp#art15
98. STATGRAPHICS19. *Time Series Analysis and Forecasting*. [online]. 2021. [Cit. 10.4.2021]. Dostupné na internete: <https://www.statgraphics.com/time-series-analysis-and-forecasting>
99. STATISTA. *International migration in Russia from 1997 to 2019, by flow*. [online]. 2020. [20.06.2021]. Dostupné na internete: <https://www.statista.com/statistics/1010259/international-migration-russia-inflow-outflow/>

100. STATISTA. *Natural gas production in Russia from 1998 to 2019 (in billion cubic meters)*. [online]. 2020. [02.08.2020]. Dostupné na internete: <https://www.statista.com/statistics/265335/natural-gas-production-in-russia-since-1998/>
101. STATISTA. *Oil production in Russia from 1998 to 2019 (in million metric tons)*. [online]. 2020. [02.08.2020]. Dostupné na internete: <https://www.statista.com/statistics/265219/oil-production-in-russia/>
102. STRATFOR. *Russia's Migrant Shortage Is Bigger Than Anyone Could Have Imagined*. [online]. 2019. [Cit. 25.9.2019]. Dostupné na internete: <https://worldview.stratfor.com/article/russias-migrant-shortage-bigger-anyone-could-have-imagined>
103. STRATFOR. *The Problem With Russia's Best and Brightest*. [online]. 2016. [Cit. 23.9.2019]. Dostupné na internete: <https://worldview.stratfor.com/article/problem-russias-best-and-brightest>
104. SUKHANKIN, S. *Russia's Energy Strategy 2035: A Breakthrough or Another Impasse?*. In: *Eurasia Daily Monitor*. roč. 17 č. 78. 2020. [online]. [Cit. 10.08.2020]. Dostupné na internete: <https://jamestown.org/program/russias-energy-strategy-2035-a-breakthrough-or-another-impasse/>
105. THE MOSCOW TIMES. *Russian rouble least volatile since 2015*. [online]. 2019. [Cit. 22.3.2020]. <https://www.themoscowtimes.com/2019/11/19/russian-ruble-least-volatile-since-2015-a68228>
106. THE WORLD BANK. *Population growth (annual %) - Russian Federation*. [online]. 2019. [Cit. 22.9.2019]. Dostupné na internete: <https://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.GROW?end=2018&locations=RU&start=1979>
107. TRADING ECONOMICS. *Russia*. [online]. 2020. [Cit. 12.01.2020]. Dostupné na internete: <https://tradingeconomics.com/russia/forecast>
108. TURDOCS. *How and where to leave Russia forever: countries, ways, nuances*. [online]. 2016. [Cit. 23.9.2019]. Dostupné na internete: <https://turdocs.com/immigration/pereezd/kak-uehat-iz-rossii.html?fbclid=IwAR293C5-HJTbchPhfBpAPGZ9nrlmJQVSPurOvfnQb0cx7VM9WEZ9sohdQ-E>
109. TURKSTREAM. *Info*. [online]. 2018. [Cit. 12.03.2019]. Dostupné na internete: <http://turkstream.info/project/>
110. U.S. DEPARTMENT OF THE TREASURY. *Resource Center; Financial sanctions*. [online]. 2017. [Cit. 12.02.2019]. Dostupné na internete: <https://www.treasury.gov/resource-center/sanctions/Programs/Pages/caatsa.aspx>
111. U.S. ENERGY INFORMATION ADMINISTRATION. *Russia exports most of its crude oil production, mainly to Europe*. [online]. 2017. [Cit. 05.02.2019]. Dostupné na internete: <https://www.eia.gov/todayinenergy/detail.php?id=33732>
112. U.S. ENERGY INFORMATION ADMINISTRATION. *What countries are the top producers and consumers of oil?*. [online]. 2020. [Cit. 05.08.2020]. Dostupné na internete: <https://www.eia.gov/tools/faqs/faq.php?id=709&t=6>

- 113.UN DESA - UN DEPARTMENT OF ECONOMIC AND SOCIAL AFFAIRES. Integrating migration into the 2030 Agenda for Sustainable Development. In: *POPFacts*. č. 2015/5. s. 4 -10.
- 114.UN PRESS RELEASE. *Press release no. SC/6485 (2000) - Speakers Call for Cleaner Definition Tighter Targeting of UN Sanctions as Council Draws on „Lessons Learned“ to Refine Sanctions Regimes*. [online]. 17.04.2000. [Cit. 21.08.2019]. Dostupné na internete: <https://www.un.org/press/en/2000/20000417.sc6845.doc.html>
- 115.UN SECURITY COUNCIL. *Sanctions*. [online]. 2018. [Cit. 20.09.2018]. Dostupné na internete: <https://www.un.org/sc/suborg/en/sanctions/information>
- 116.UNITED NATIONS HUMAN RIGHTS OFFICE OF THE HIGH COMMISSIONER. *Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide*. [online]. 1948. [Cit. 19.08.2019]. Dostupné na internete: <https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/crimeofgenocide.aspx>
- 117.UNITED STATES DEPTMENT OF STATE, OFFICE OF THE HISTORIAN. *Treaty of Paris*. [online]. 2017. [Cit. 23.09.2018]. Dostupné na internete: <https://history.state.gov/milestones/1776-1783/treaty>
- 118.WARSAW INSTITUTE. *New U.S. Sanctions against Russia's Energy Sector*. [online]. 19.08.2018. [Cit. 19.02.2019]. Dostupné na internete: https://warsawinstitute.org/new-u-s-sanctions-russias-energy-sector/?fbclid=IwAR1wJ_E4wblTvLsNQ2D08NARGwBegyA3MsPs4vNg2q9Jdxrs6k1-OxWRtz8
- 119.WILLIAMS, L., AKTOPRAK, S. *Migration between Russia and the European Union: Policy implication from a small scale- study of irregular migrants*. International Organization for Migration. 2010. s. 96. ISBN 978-5-94446-008-0.
- 120.WOLFF VON AMERONGEN, O. *Economic Sanctions as a Foreign Policy Tool?* In: *MIT Press*. [online]. 2015. [Cit. 16.10.2018]. Dostupné na internete: <http://www.jstor.org/stable/2538449>

PRÍLOHY

Príloha 1: Vstupné dáta pre výpočet prognózy a výsledné hodnoty prognózy

		2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
'0306	Kôrovce	868	1 928	284	425	2 344	97	1 903	289	19	19 207	26 289	35 795	38 979	73 373	95 938	145 907	209 763	237 993	395 297
'0304	Čerstvé alebo chladené ryby	35 088	35 184	35 278	39 805	58 097	72 586	60 424	42 921	42 895	78 477	105 089	71 402	139 245	203 470	175 667	147 529	236 151	199 010	232 756
'0303	Mrazené ryby	20 547	10 867	10 555	4 401	5 411	15 930	9 180	7 403	5 453	55 292	53 417	37 212	78 437	121 340	108 021	169 614	232 039	255 608	231 136
'1001	Pšenica a zmes zrna	60 035	316 565	156 441	60 027	68 365	78 400	241 689	69 526	23 388	18 509	207 140	193 526	90 438	142 945	128 177	127 832	125 513	373 020	197 926
'1204	Ľanové semená	59	0	1 209	1 626	2 587	3 656	5 402	14 933	21 002	29 177	63 594	109 327	111 051	79 753	103 696	103 344	99 093	77 451	96 992

		2021*	2022*	2023*	2024*
'0306	Kôrovce	723 849	930 873	1 137 897	1 344 921
'0304	Čerstvé alebo chladené ryby	290 554	320 977	354 586	391 713
'0303	Mrazené ryby	277 930	304 768	334 198	366 469
'1001	Pšenica a zmes zrna	141 024	141 024	141 024	141 024
'1204	Ľanové semená	96 992	96 992	96 992	96 992